

Dr. With's Reise i Rusland i Aaret 1845, i Anledning af den der her- skende Dvægpests Undersøgelse.

Indledning.

I det russiske Rige hersker snart i en, snart i en anden Egn Sygdomme blandt Huusdyrene, og mangen Gang i en saa viid Udstrækning, at de derved foraarstagede Tab foranledige Regjeringen til at sstride ind paa Statens Begne. Dette gjelder især om Drens Sygdomme, blandt hvilke den almindelige Dvægpsyge (Dvægpest) igjen er den for Landet meest fordærvelige, idet den, ved at gribe om sig, let bliver til en Landplage. Denne Sygdom opstaaer der langt fra overalt af sig selv, men er den først udbrudt, ligemeget hvor det er, pleier den at udbrede sig videre formedelst Smitte, og kan derved bringes hen til langt bortliggende Egne, ikke alene i, men ogsaa udenfor Riget, ja endog til vort Fædreland.

Mindre fordærvelige for hele Rusland, men derfor ikke mindre ødelæggende for enkelte Egne, ere den øndartede Lungesyge og Leveriktsygen hos Dvæget; det er især i de nordlige og nordvestlige Landstaber af det europæiske Rusland at begge disse

Sygdomme forekomme. Den ondartede Lungesyge er smitsom, men udbreder sig ingensinde i en saa viid Udstrækning ved Smitte som Dvægpesten, og selv om den griber om sig i en Egn, bliver den dog ikke gængse overalt; Leveriktskygen indskrænker sig derimod, formedelst dens manglende Smitsomhed, til de Egne, i hvilke Stedforholdene, hvoriblandt sumpige Græsgange paa Mosegrund indtage den første Plads, fremkalde samme; den forekommer hyppigst i fugtige Aaringer.

I Aaret 1844 havde Dvægpesten opnaaet en saa viid Udstrækning, og dræbt en saa betydelig Mængde Dvæg rundt omkring i det russiske Rige, at den tiltraf sig Regjeringens særdeles Opmærksomhed. Om ogsaa de fleste ei vare i Tvivl om den herskende Sygdoms Natur, fandtes ikke desmindre Nogle, som ei hidledte den store Dødelighed blandt Dvæget fra Dvægpesten, i det mindste i nogle Egne, men fra andre Sygdomme, og det var især Leveriktskygen, som ansaaes for Aarsagen dertil. Der er ingen Tvivl om, at Dvægpesten og Leveriktskygen forekom i Forbindelse med hinanden i de vestlige Landstaber af det europæiske Ruslands mellemste Deel, idet de leveriktskyge Kreaturer smittedes af Dvægpesten, og, efter en kort Tid, dræbtes deraf, istedetfor at de ellers først ville være gaaede tilgrunde efter en længere Tid, muligens endog ei vare døde; men mere Sønder paa herstede Dvægpesten saagodt som alene. Den Uoverensstemmelse i Anstuelserne, som herstede om Aarsagen til den store Dødelighed blandt Dvæget, foranledigede Regjeringen til at lade Sagen undersøge af Mænd, der, ifølge deres Stilling, maatte antages at være i Be-

siddelse af fornøden Sagkundskab, og som, ved Siden heraf, ei' stode i nogetsomhelst Afhængighedsforhold, der lagde Hindringer i Veien for dem at udtale deres Mening paa en uforbeholden Maade. Det afgjordes derfor af den diplomatiske Bei med Regjeringerne i Danmark, Preussen, Sachsen og Østerrig, at enhver af disse Stater tillod en af sine veterinairkyndige Embedsmænd at begive sig til Rusland, paa den russiske Regjerings Bekostning, og der tage Deel i Sygdommens Undersøgelse. Det blev mig overdraget, at tage derhen for den danske Stats Bedkommende, hvilket jeg anerkjender med Taknemmelighed, thi om Reisen langtfra altid var behagelig, var den dog interessant og lærerig, og jeg har paa samme seet og hørt meget, baade i og udenfor mit Fag, som tidligere enten var mig aldeles ubekjendt, eller hvorom min Forestilling var falsk.

Efter nærmere Dverenskønst med det herværende russiske Gesandtskab, ved hvilken jeg forpligtede mig til, at begive mig til St. Petersborg, i Anledning af en Undersøgelse af og en Raadslagning over Dværgsygdommene i det russiske Rige, og — om det skulde behøves — at foretage en Reise i det Indre af Riget, reiste jeg med et Dampskib den 21de August 1845 herfra til St. Petersborg, hvor jeg ankom den 25de samme Maaned. Ved min Ankomst dertil forefandt jeg Professor Prinz fra Veterinairskolen i Dresden, og nogle Dage senere ankom Professor Hertwig fra Veterinairskolen i Berlin. Den fra Østerrig affendte Veterinairkyndige, Dr. Zachar fra Czernowitz, Kredephysicus i Bukowina, ankom først senere, efterat vor Virksomhed allerede havde taget sin Begyndelse.

De indkaldte Udlændinge havde kun at bestille med det medicinske Departement under Ministeriet for de indre Anliggender, for hvilket Geheime-Statsraad Richter var Directeur, og Geheime-Statsraad Džoly Vicedirecteur, to Mænd, hvilke det er mig en Fornøielse at omtale med Agtelse og Taknemmelighed, baade for den Zver, som de lagde for Dagen med Hensyn til den Gjenstand, til hvis Undersøgelse vi vare bleve indkaldte, og for den mod os, under vort Ophold i Rusland, udviste Velwillie. Den første Tid efter Ankomsten til St. Petersborg hengif med at gjøre os bekendte med de derværende Forhold, og senere forberedtes en Reise til det Indre af Riget. Vi havde, indtil Reisen tiltraadtes, ikke meget at bestille, og der blev Tid nok tilovers til at tage St. Petersborgs og dens Omegns mange Seeværdigheder i Diesyn, hvilket ydermere lykkedes mig derved, at tvende der bosatte Landsmænd, Dverdyrlægerne og Collegieassessorerne Schytt og Jessen,*) lode sig det være magtpaaliggende, at jeg kom meget omkring, og fik, saa vidt det lod sig gjøre, de for mig interessanteste Gjenstande at see.

Da det var blevet afgjort, at der skulde foretages en Reise i det Indre af Riget, underrettedes vi om, at Statsraad Sempke, Embedsmand under Ministeriet for de indre Anliggender, skulde ledsage os, og efter bedste Evne bidrage til, at Reisens Niemed opnaaedes. Der forsømtes Intet, som enten kunde gjøre Reisen in-

*) Schytt er siden den Tid bleven ansat som Professor ved Veterinairskolen i St. Petersborg, og Jessen som Directeur for den nylig oprettede Veterinairskole i Dorpat.

structiv, eller behagelig, men ikke desto mindre var den ofte ubehagelig, for det meste besværlig, undertiden endog farefuld.

Vi overbeviste os snart om, hvad det var for en Sygdom, som hærjede Landet, men den forekom paa saa forskjellige Steder, at det, selv ved nok saa megen Forsken fra vor Side, ei var muligt, at komme til paalidelig Kundskab om, hvor den havde taget sin Begyndelse. Havde vi endda kunnet forstaae os Dplysning herom, ville de med Reisen forbundne Omkostninger have været vel anvendte, thi netop Kundskab herom havde været af største Bigtighed, for i Fremtiden, naar Sygdommen optræder paany, at kunne bringe saadanne Forholdsregler i Anvendelse, ved hvilke den forhindres i at udbrede sig overalt i Riget. Men selv om vore i saa Henseende anstillede Bestræbelse for endeel vare frugtesløse, nærer jeg dog Haab om, at Reisen ikke vil være uden al Nytte for Rusland, idet de paa samme gjorte Jagttagelser ikke alene kunne tjene til Veiledning ved slige Undersøgelser i Fremtiden, men ogsaa til at henlede Dpmærksomheden paa Gjenstande, til hvilke man tidligere muligen ikke har taget behørigt Hensyn.

Det var især den uheldige Aarstid, i hvilken Reisen tiltraadtes, der forøgede de med samme forbundne mange Besværligheder. Vi toge først den 27de September bort fra St. Petersborg, paa hvilken Tid af Aaret Veirliget der omtrent svarer til samme i Slutningen af November Maaned hertilands. Hvor ingen Chansseer fandtes, der vare Reiene i mange Egne næsten bundløse, og deres Paaefage var ofte forbunden med Livsfare. Reisen varede

indtil den 26de December, og vi tilbagelagde i denne Tid omtrent 700 Mile eller 5000 russiske Werster. Fra St. Petersborg gik Reisen over Nowgorod og Twer til Moskau; herfra over Niësan, Woronesch, Charkow, Pultawa, Jekaterinoslaw til Chersson; herfra over Nikolajew til Ddessa, Kischenez, Kaminjec, Schitomir, Kiew, Tschernigow, Mohilew og Witebsk tilbage til St. Petersborg*).

I Woronesch foresgedes Commissionen med Agronomen Dr. Bönické, fungerende under Ministeriet for Rigsgomainerne, og i Ddessa med den østerrigiske Krebsphysicus Dr. Zachar og den russiske Veterinair-Stabslæge Benewsky. Commissionen var nu fuldtallig, og den talte mange Medlemmer. Jeg tvivler ikke om, at det havde været bedre, om den i det høieste havde bestaaet af 3 veterinairkyndige Medlemmer, hvilke man burde have ladet tiltræde Reisen før Sygdommen endnu havde udbredt sig overalt i Riget, og som burde have opholdt sig i en længere Tid i dens formentlige Hjemstavn.

Vi traf i langt fra hinanden liggende Egne paa Sygdommen, og hvor vi ikke foresandt samme, var det en almindelig Klage, at den ikke alene havde været der for en kort Tid siden, men ogsaa pleiede at indfinde sig med en Mellemtid af nogle faa Aar. Til Beviis for, at den herskede i Egne, som laae fjernt fra hinanden, anføres her blot, at Professor Prinz iagttog den i

*) Paa medfølgende Kort er Reiserouten betegnet med Prikker og smaa Pile.

Nærheden af St. Petersborg, før Commissionens andre Medlemmer endnu vare ankomne; paa Reisen i det Indre af Riget saae vi den paa flere Steder i Nærheden af Moskau; i en Landsby paa Veien fra Moskau til Riæsan, ligesom ogsaa i denne By selv; i Krebsstaden Lipez i Gouvernementet Tambow; i Woronesch; i en Landsby i Nærheden af Charkow; paa Fyrst Kotschubeis Eiendomme i Gouvernementet Pultawa; i flere Byer i Bessarabien, baade i dets sydlige og nordlige Deel; i en Landsby i Podolien, i Nærheden af Raminjec; i Kiew, og i en Landsby i Nærheden af Tschernigow. Den havde allerede været tilstede i en viid Udstrækning i Aaret 1844, thi den dræbte den Gang ikke alene en Deel Dvæg i Gatschina, i Egnen af St. Petersborg, men omtrent paa samme Tid kom den ved Smitte fra Bessarabien til det Vester derfor liggende Bukowina, og udbredtes derfra videre vestpaa, baade Nord og Sønder efter; i Böhmen blev den endog saa almindelig, at hele Tydskland foruroligedes derved, og at det selv tiltrak sig den franske Regjerings Opmærksomhed, som affendte Veterinairer til Sygdommens Undersøgelse paa Stedet. Det er mig ikke muligt at angive med Bestemthed, om Dvægpesten, under dens daværende Herfsen, allerede tidligere end i Aaret 1844 havde hærjet nogen Egn i det russiske Rige, men jeg er ikke utilbøielig til at antage, at det har været Tilfældet, thi her og der blev der talt derom, især i det sydlige Rusland, og jeg hørte sige, at den over et Aar i Forveien havde hersket blandt Dvægget i Egnen af Astrachan. Hvis det forholder sig saa, og Sygdommen den Gang endnu

ikke har hersket i andre Egne af det europæiske Rusland, da giver det os veiledende Binf ved at efterspore dens egentlige Hjem; men Opdagelsen heraf er vanskeligere, end de fleste maaskee mene; Aarsagen dertil ligger ikke saameget hos den Undersøgende, som i de derværende Forhold, der mangen Gang lægge saagodtsom uovervindelige Hindringer i Veien, og det selv for den meest samvittighedsfulde Grandster.

Det var Menneſte- og Dyrlæger, som meddelte os de fleste Oplysninger om Maaden, hvorpaa Sygdommen havde udbredt sig, men i Reglen vare disse ikke saa tilforladelige, at de kunde tjene til deraf at uddrage fiktre Slutninger, hvortil Aarsagen deels maatte søges i Bedkommendes som oftest manglende Sagkundskab, deels i de med sllige Undersøgelser forbundne store Vanskeligheder. Hverken de Mænd, som udgjøre Sundhedsraadet i ethvert af samtlige Gouvernementer, den saakaldte „Uprawa“, der staaer under Ministeriet for de indre Anliggender, og bestaaer af 3 Medlemmer, som føre Navn af Inspecteuren (dens Præsæs), Operateuren og Fødsels-hjælperen, eller Lægerne i Kreds-stæderne, have, selv om de vare i Besiddelse af den fornødne Sagkundskab, Tid, Leilighed, eller Raad til at skænke Sagen den fornødne Opmærksomhed; og hvad Dyrlægerne angaaer, da gjør det ringe Antal, i hvilket de forefindes, at deres Virkekreds har et saa stort Omfang, at det i Reglen er en Umulighed for dem at anstille nøiagtige Undersøgelser og Efterforskninger, hvortil det desuden ofte mangler dem paa behørig Sagkundskab.

Skjøndt det især var Dvægpesten, som tiltrak sig

vor Opmærksomhed, undløbe vi heller ikke at undersøge de andre blandt Dvægets Sygdomme, hvilke vi traf paa underveis; men Udbyttet var i saa Henseende kun ringe, thi, paa den ondartede Lungesyge og Leveriktskygen nær, herskede hverken andre epizootiske, eller enzootiske Sygdomme, og det var endog kun hiin, som vi saae udviklet paa en fuldstændig Maade, hvorimod der blot iagttoges svage Spor af denne, som Naret i Forveien havde anrettet betydelige Udæggelser, især i Gouvernementet Minsk. Det var i Kredsstaden Wischny-Wolotschok, som ligger nordøst for Waldaibjergene, ikke langt fra Byen Twer, i en skovrig, noget sumpig Egn, at vi saae Dvæg med den ondartede Lungesyge, og fik Leilighed til at aabne 2 Hoveder, der vare creperede af den. Hvad der iagttoges ved denne Leilighed, var af det sædvanlige Slags. Derimod traf vi kun tilfældigviis paa Leverikter, baade ved Aabningen af begge hine, og af flere andre Hoveder, der vare creperede af Dvægpeft; hos disse for det meste blot i de Egne, i hvilke Leveriktskygen havde hersket Naret forud; hvor det var Tilfældet, fandtes der, ved Siden af de Forandringer, som Dvægpeften havde givet Anledning til i Delenes Bestafenhed, Leverikter i Galdegangene tillige; men den Lancetformige (*Distoma lanceolatum*), istedetfor at man her kun pleier at finde den almindelige (*Distoma hepaticum*).

Første Kapitel.

Statistiske Bemærkninger om Rusland.

Det hverken er, eller kan være min Hensigt, her at indlade mig paa udførlige statistiske Meddelelser, thi Reisen gif saa raff for sig, at der ikke var Leilighed til at anstille de i saa Henseende fornødne Jagttagelser og Undersøgelser; men ikke destomindre haaber jeg, at følgende Bemærkninger ville bidrage til at udbrede Lys over Rusland i en eller anden Henseende, men dog især med Hensyn til de Forhold, som kunne være af Interesse for Veterinairen og Landmanden.

Ofte tales der om Rusland som om det var en Stat, i hvilken Forholdene overalt vare af en lignende Beskaffenhed. Denne Anskuelse er urigtig; der gives endog neppe nogen Stat i hele Verden, i hvilken forekommer en saa stor Forskiel i Forholdenes Beskaffenhed som i den russiske, hvortil Aarsagen ikke alene maa søges i det store Fladerum, som den indtager, men ogsaa i den Omstændighed, at Europa og Asien her ligesom blandes med hinanden.

Det europæiske Rusland har ikke alene et meget forskjelligt Klima, men afviger desuden deri fra Europas andre Lande, som ligge under samme Bredegrad, at Vinterens Kulde der er meget større. Aarsagen hertil kan deels søges i dets Beliggenhed mod Ost, deels i de mange Skove, der findes nordpaa, og i deres næsten fuldstændige Mangel sydpaa, ligesom ogsaa i Jordernes for en stor Deel endnu kun ringe Culturtilstand. Skjøndt det især er Bredegraden, under hvilken

Landets forskjellige Dele ligge, som udøver den største, meest isinesaldende, Indflydelse paa Temperaturens Bestaaffenhed, er Vinterens Kulde dog mangan Gang meget streng i Rigets sydlige Egne, og det endog i Nærheden af det Sorte Hav; men Vinteren er her i Reglen kort i Sammenligning med samme nordpaa. Det var i Midten af November Maaned, at jeg bereiste den sydlige Deel af det europæiske Rusland; Veirliget var der omtrent som i Midten af en mild September Maaned hertillands. Hyppig Regn gjør Dvergangeren fra den milde Efteraarsluft til Vinterfulden; Foraaret indfinder sig tidligt, og ligesom ved et Trylleflag fremkaldes en meget frodig, men eensformig Vegetation, der længere hen, især i Maanederne Juli og August, kues af Tørke i Forbindelse med en stor Hede, hvorved Græsngangene komme til at see ud som om de vare affvedne; mangan Gang er Tørken endog saa stor og vedholdende, at den, formedelst den derved foranledigede Vandmangel, virker i høieste Grad fordærvelig paa Huusdyrene, og anretter betydelige Ddelæggelser deriblandt; om Efteraaret, naar der igjen indfinder sig Regn, blive Græsngangene paany grønne. Den store Tørke om Sommeren skal nu være meget mere almindelig end i Fordums Dage, hvilket jeg har hørt hilde derfra, at Skovene, som tidligere fandtes i Lavningerne, ere blevne udryddede. Skovenes Tilintetgjørelse i flere af Halv=Den Krims Egne skal ogsaa der have bidraget kjendeligt til Regnens Formindskelse Sommeren over, og man har fortalt mig, at i nogle Egne var i den senere Tid ikke faldet Regn i 22 Maaneder.

Har den russiske Vinter først taget sin Begyndelse, da pleier Frosten at blive uafbrudt ved i Rigets nordlige og mellemste Landstaber, og Kulden vedligeholder i det Indre af Riget for det meste samme Bessaffenhed, indtil der ved Foraarets Begyndelse indtræder Tøveir, hvorimod den i Landstaberne ved Østersøen, dens Vedholdenhed uagtet, undergaaer betydelige Modificationer; saaledes har jeg under mit Ophold i St. Petersborg i Januar Maaned 1846 flere Gange iagttaget, at Kulden henimod Middag kun var — 6—8° R., om Aftenen derimod — 22—24° R. At en sliq pludselig Berel baade maa være skadelig for Menneskets og Huusdyrenes Sundhed, ligger udenfor al Tvivl, og godtgjøres med Hensyn til Mennesket ydermere derved, at der i St. Petersborg jævnligt hersker catarrhaliske, rheumatiske og typhose Sygdomme; Svindsot (Lungetæring) horer til de sammesteds gængse Sygdomme. I det sydlige Ruslands Steppeegne afløses derimod Kulden, som mangen Gang stiger for en kort Tid indtil over — 20 Grader R., jævnligt af Tøveir, og her finder ofte et baade for Mennesker og Dyr farligt Sneefog Sted, der ledsages af en orkanagtig Blæst.

I de nordlige Egne er Sommeren kort og varm; ligesom man kommer mere sydpaa, bliver den længere; nordpaa pleie Nætterne, som ere lyse, at være kjølige, hvorimod Varmen sydpaa om Natten ofte skal være lidet mindre end om Dagen.

I de Egne, hvilke jeg passerede, har Jordbundens Overflade, med Undtagelse af Strøget imellem Nowgorod og Twer, og af Landstaberne Bessarabien og

Podolien, en bølgeformig Bestaffenhed, som i det førstnævnte Strøg afløses af Waldaibjergene, og i begge disse Landstaber af Udløbere fra Karpatherne. Dens bølgeformige Bestaffenhed træder især tydeligt frem i Steppelandstaberne sydpaa i Riget, hvorimod der saavel i dets nordlige som vestlige Landstaber findes megen sumpig Mosegrund.

Det europæiske Rusland er rigt paa Floder, Strømme og Aaer. Flere af Floderne tilbagelægge en meget lang Vej, inden de udgyde sig i Havet, og opnaae derved, at de undervejs, især nord- og vestpaa, i det Indre af Riget optage en stor Mængde Strømme, Aaer og Bække, en betydelig Størrelse. Blandt Floderne er jeg passeret over Wolgaen, Donfloden, Dniepren, Bugfloden, Dniestren og Dynaen.

Ved Byen Twer passeredes Wolgaen, som der endnu kun er ubetydelig; men ikke desmindre spiller den selv her en vigtig Rolle, og er af megen Bigtighed for en stor Deel af Landet, idet den ved Kanaler og Smaafloderne Twerza, Msta og Wolchow, herfra er sat i Forbindelse med Nawaen ved St. Petersborg, som af denne Vej, formedelst en livelig Pramsfart, faaer en rigelig Tilførsel, og deriblandt en stor Deel Levnetsmidler, fra de frugtbareste Egne i det Indre af Riget. Undervejs berøres Torjok, Wischney, Wolotschok og Nowgorod. Kanalen, som forener Wolgaen med Nawaen, gaaer lidt Sønder for Ladoga Søen, paa hvilken det, ved ondt Veir, vilde være farligt for Prammene at færdes. Der medgaaer en lang Tid inden Ankomsten til St. Petersborg, og man har

fortalt mig, at det ikke kan betale sig, at lade Præmeme gaae tilbage, som derfor hugges op i denne By. — I Nærheden af Woronesch kom jeg over Donfloden, som der endnu kun er ubetydelig. Dnieprfloden passeredes ved Jekaterinoslaw, hvor den i det mindste er 3—400 Alen bred; der finder paa samme saavel Tilførsel Sted til denne By fra de vestlige Landsskaber af det mellemste Rusland, som Udførsel til Cherson; men Farten derpaa er, formedelst dens paa nogle Steder klippeagtige Grund, forbunden med store Vanskeligheder, her og der endog farefuld. — Ved Nikolajew kom jeg over Bugfloden, der her ikke alene er flere Gange bredere end Dnieprfloden ved Jekaterinoslaw, men ogsaa har en saa betydelig Dybde, at Krigsskibe af en betydelig Størrelse kunne seile derpaa. Dens Bredder have ved Nikolajew et venligt Udseende, hvorimod Dniestrflodens, i Nærheden af Bender, ere bakkede og nøgne. Dniestren er her ikke meer end en fjerde Deel saa bred som Bugfloden ved Nicolajew, hvorimod dens Løb er meget hurtigere. Senere kom jeg nok engang saavel over Dniestr- og Bugfloden, som over Dniepren, men nærmere ved deres Oprindelse, hvor de selvfølgelig heller ikke ere saa brede som paa de nævnte Steder. — Paa Veien fra Witebsk til St. Petersborg passeredes Dynafloden, men paa Isen, der ved vor Ankomst endnu var saa svag, at vi maatte vente i 3 Dage, inden den kunde bære os.

Floderne i Rusland mangle i Reglen det Tiltrækkende, som f. Ex. udmærker Rhinen. Sydpaa ere deres Bredder snart høie og nøgne, snart lave og sum-

pige, hvorimod deres nærmeste Omegn nordpaa pleier at være sumpig. Hvor Bredderne ere lave, giver det rigelige Vandtilløb, som finder Sted om Foraaret, naar Sneen og Isen smelter, ofte Anledning til, at der paa denne Aarstid opstaae fordærvelige Oversvømmelser; ubetydelige Vandløb kunne da tage saaledes til i Størrelse, at Nabøegnene oversvømmes i en viid Udstrækning. Der gives endog Egne, i hvilke de aarlige Oversvømmelser lægge saa betydelige Hindringer i Veien for Agerbrugets Opkomst, at denne ei vil kunne iværksættes, før man ved Konstens Hjælp raader Bod derpaa. Men er Sommerens Hede indtraadt, da udtørres mange af de mindre Vandløb aldeles, især sydpaa i Riget.

De russiske Floder pleie at være fiske- og fangerige, og der fanges i samme en uendelig Mængde Stør, som give den i Rusland saa meget yndede Camiar, hvoraf der overalt i Landet fortæres utrolig meget. Til samme Slægt som Støren hører Sterletten, der kun pleier at blive saa stor som en god Aal; den holdes i St. Petersborg, hvor det er vanskeligt at transportere den hen fra de Floder i det Indre af Riget, i hvilke den forekommer f. E. Wolgaen, for en saa stor Delicatesse, at den der manges Gang betales med en utrolig høi Priis. I Floderne i det sydlige Rusland findes mange Karper.

Fra det Sorte Hav strække sig paa flere Steder smalle Indsnit et langt Stykke ind i Stepperne; de ere Havbugter, men afvige deri fra disses sædvanlige Bestaffenhed, at de ere smallere og meget længere. De forekomme kun, hvor der findes Lavninger, og i deres

Spids eller blinde Ende pleier at udgyde sig et rindende Vand, der i Reglen er ubetydeligt, og under Sommerens Hede ofte udtørres. Ved deres Dvergang i det Sorte Hav findes Sandrevler, af hvilke enkelte endog ere saa høie, at de ikke alene ere bevoxne med Græs, men at Havets Vand kun gaaer undtagelsesviis derover. Man kalder disse lange Indsnit i Landets Sprog „Limans.“ De mange Dunster, som i Sommerens Hede udvilde sig deraf, fordærve Luften i Naboegnene, men „Limans“ blive derved til en stor Belgjerning for hele det sydlige Rusland, at der i samme under Vandets Bortdampning bundstyrtes en stor Mængde Kogsalt, hvormed Landet forsynes i en viid Udstrækning. De tilhøre Staten, som ved Salget af det vundne Salt forskaffer sig en meget betydelig Indtægt.

Jordsmonnet i Rusland er af en saare forskjellig Bestaaffenhed, hvilket, i Forbindelse med de climatiske Forhold i hver enkelt Egn i Særdeleshed, udøver en væsentlig Indflydelse paa Vegetationen, baade med Hensyn til dens Dvaalitet og Dvantalitet. Trække vi en Linie vestfra østpaa i Egnen af St. Peter sborg, en anden i Egnen af Tula, og en tredie lidt Sønder for Pultawa, da kunne vi gjøre os et Begreb, lad være, at det ogsaa kun er tilnærmelsesviis rigtigt, om Jordsmonnets og Vegetationens Bestaaffenhed i Landstaberne mellem St. Petersborg og Ddessa. — I det Nordlige af disse Strog findes hyppig Mosegrund af en sumpig Bestaaffenhed; her ere mange Birke- og Naaletræskove, og hvor der dyrkes Vintersæd, er det kun Rug; i fugtige og kolde Sommer har den i de nordligste Egne

af dette Strog endog ondt ved at blive moden. Man kunde kalde dette Strog Rugstroget.

Det mellemste Strog har, med Undtagelse af hele dets vestlige Deel, hverken en saa siid Grund, eller er saa skovrigt, som det foregaaende, og jo mere man kommer Sønder paa, desmere tage Skovene af; Maaletræer blive især sjældnere; Sædbyrkingen tager derimod til, og Frugtbarheden er i mange Egne saa stor, at man, ved den maadelige Behandling, som Jorderne i Reglen nyde, maa undre sig over den vundne Afgrøde. Frugtbarheden er størst i Gouvernementerne Tambow, Woronesch, Drel, Kursk og Pultawa, og i Landskaberne Wolhynien og Podolien, hvis nordlige Deel ligger i dette, den sydlige derimod i det paafølgende Strog. I det Tambowske findes ofte $1\frac{1}{2}$ —2 Allen glindsende sort Muldjord. Der dyrkes i hele dette Strog, ved Siden af de andre Sædarter, hvoriblandt ogsaa Hirse, megen Hvede; man kunde derfor kalde det Hvedestroget.

Det sydlige Strog indtager hele den søndre Deel af det europæiske Rusland eller Syd-Rusland og den søndre Deel af Podolien. Man træffer i hele dette Strog paa vidt udstrakte Stepper^{*)}, som allerede tage deres Begyndelse Norden for Woronesch i det mellemste

*) Vil man nærmere bestemme, hvad der i Rusland forstaaes ved Stepper, da ere de vidtudstrakte, bølgeformige Græsmarker af en frodig Besskaffenhed, men med en grovskillet Vegetation, som enten ingensinde have været under Ploven, eller, saafremt de undertiden komme derunder, kun optages med meget lange Mellemtider.

Strøg, hvor de dog hverken ere saa almindelige, eller have en saa stor Udstrækning som mere sydpaa. Muld- og Leerjord danne Steppernes Skorpe, som har en porøs Kalkjord til Underlag. Skjøndt man allerede træffer paa Stepper i det mellemste Strøg, er Syd-Rusland dog det egentlige Steppeland. De herværende Stepper ere paa mange Steder saa lidet befolkede, at man paa en Veistrækning af flere Mile ikke viner nogen mennesskelig Bolig. Stepperne tjene deels til Græsning, deels til Meining, og Høet bliver, sammenhøbet i Stafke, staaende paa Marken, indtil det i den paafølgende Vinter afbenyttes til Fodring. Af saadanne Stafke findes der Tusinder og Tusinder, og man seer, med Undtagelse af derimellem græssende Hjorder, ofte ikke andet, saavidt Diet rækker.

Ligesom man i Syd-Rusland kommer mere sydpaa, blive Skovene sjældnere, og i Egnen af Jekaterinoslaw*) høre de saa godt som op; paa mange Steder findes her endog kun undtagelsesviis Træer, og en stor Deel deraf er forfryblet, hvilket dog gjælder mindre om Besarabien end om Steppeegnene mere østpaa; men ogsaa der ere Skovene ei saa betydelige som mere nordpaa; Naaletræer høves ikke, hvorimod Stilk-Egen (*Quercus pedunculata*) er den hyppigste Træsart. I Odesfa lægges megen Vind paa Akazier, som der trives godt, og bedre, end de fleste andre Træsarter. Hveden indtager en vigtig, om ikke den vigtigste Plads i Sæd-

*) Ved denne By underholdes for Statens Regning en meget betydelig Planteskole, som ved Træers Uddeling søger at vække Lysten for Plantning i Stepperne.

avlen, men da der, ved Siden af denne, tillige dyrkes endeel Mais, hvilket især gjelder om Bessarabien og Podolien, kunde man maaskee kalde dette Strøg „Maisstrøget.“

Ved Vegetationen i den søndre Deel af det midterste Strøg, ligesom og i Syd-Rusland, maa endnu omtales, at der her dyrkes en stor Mængde Vandmeloner, der i Almindelighed kaldes „Arbuser,“ og som baade spises af de Rige og Fattige, og i nogle Egne endog tjene disse til Føde i flere Maanedes af Aaret. I Stepperne vorer en uendelig Mængde Malurt-Bynke, og man finder paa mange Steder en Græsart, ved Navn *Stipa pinnata*, der udmærker sig ved sine lange, snoede, stive, meget spidse Staf, som ikke alene kunne trænge igjennem Huden ind i de under samme liggende bløde Dele og i Brysthulens og Baglivets Indvolde, men hos Faarene endog skulle kunne bane sig Vej gjennem Hjernefalten ind i Hjernen, og dræbe Dyret. Saa usandsynligt dette synes at være, tør jeg dog ikke vove at benægte Muligheden deraf, thi jeg har hørt flere fortælle det.

Blandt Dyrene, der ligesom tilhøre Stepperne, berøres her blot Jordharen (*Cytillus vulgaris*), hvilken de tyske Kolonister kalde „Erdbäschen“; hos Russerne fører den Navn af Susslik; endvidere Steppeulven og Steppehunden, Trappen, samt Græshopperne.

Jordharen, som henhører til Gnaverne, er et broget smukt lille Dyr med et liveligt Bæsen, der tilfjendegiver

fig ved dets idelige Bevægelser, som mangen Gang ere pubseerlige; den er ikke ulig Egernet, men har en meget kortere Hale, er noget mere langskraft og lidt førere af Bygning. Den skal forekomme i en utrolig Mængde i Stepperne, har Huler i Jorden til Bopæl, men opholder sig meget over Jorden.

Steppeulven henhører til samme Art som den almindelige Ulv, men afviger, som Følge af dens Ophold i Stepperne, i flere Henseender fra denne, hvoriblandt maa udhæves, at den lever i Huler som Ræven. Steppeulven er noget mindre, men mere langskraft end den almindelige Ulv, og synes i Reglen heller ikke at være saa glubst som denne.

Hundenes Antal i Stepperne er meget stort. Steppehunden lever i en ligesom halvild Tilstand, idet Eieren kun stænker den ringe Omhu; for det meste maa den selv sørge for sin Føde. Holder man ved Poststationerne, samles der snart endeel forsultede Hunde ved Kjøretøiet, som gjøre sig tilgode med at afflikke Hjulenes Smørelse. Steppehundene staae ligesom midtvejs mellem Skæferhunden og Mynden, og de ere saagodtsom overalt af samme Slags; de ere hoibenede, have lange, glatte Haar, og en lang Hale; Løden skifter fra den hvide til den skiden graabrune. Deres Naturel er glubst, og det skal ikke mangle paa Exemp-ler, at de have angrebet og dræbt Mennesker.

Trappen er omtrent saa stor som en Ralkun, og har en graaspættet Farve; Flugten er tung, og denne Fugl vilde, saafremt den ei var meget agtpaagivende og frygtfuld, snart blive udryddet; men ikke desmindre

dræbes jævnlige mange deraf, især om Vinteren, naar der har fundet Jisflag Sted, da den saa har ondt ved at hæve sig fra Jorden, og slaaes ihjel med Stoffe.

Græshopperne anrette mangan Gang stræffelige Udelæggelser snart her, snart der, hvor de komme hen i Sværme saa store, at det skal være vanskeligt at gjøre sig et Begreb derom. De trænge hen overalt, tilintetgjøre al Vegetation, og findes undertiden samlede paa enkelte Steder i en saadan Mængde, at man har ondt ved at bane sig Vej derigjennem. Dette skal f. Ex. have været Tilfældet for nogle Aar siden i Odesa, hvor Gaderne vare saa opfyldte dermed, at man i nogle Timer neppe kunde færdes tilvogns.

Enkelte Egne i Rusland ere, om ogsaa ikke stærkt, saa dog godt befolkede; men tages der Hensyn til hele Riget, da er Befolkningen kun svag. Gouvernementerne Niäsan, Drel, Kursk, Woronesch, Tambow, Charkow og Pultawa, samt Landskaberne Wolhynien og Podolien, ere forholdsviis stærkere befolkede end de andre Gouvernementer; i Gouvernementet Pultawa skal der endog leve 2000 Mennesker paa Kvadratmilien. Jordbunden i samtlige disse Egne er saa frugtbar, at her gjerne kunde leve flere Gange saa mange Mennesker, som der nu findes, og det uden at man behøvede at frygte for Overbefolkning; det derværende Jordbrug vil endog kun da først give et behørigt Udbytte, naar Befolkningen, som befinder sig i Tiltagende, er bleven kjendeligt større end den endnu er. Til de frugtbare, men kun lidet befolkede Egne, hører hele det sydlige Rusland henimod det Sorte Hav eller det saakaldte Sydrusland,

men Befolkningen tager ogsaa her til, fortrinlig i Besæ-arabien, hvorhen der finder et stort Tillob Sted, baade fra det øvrige Rusland, og fra Udlandet, ofte af Folk, som holde det for raadeligst, at tilbringe deres Liv i Skjul, hvilket, som det er blevet mig fortalt, ogsaa her mangen Gang lykkes.

Man træffer paa mange Udlændinger i Rusland, og i flere Egne bestaaer Befolkningen ikke alene af forskjellige Troesbæjndere, men af forskellige Folkeslag tillige, hvilket især gjælder om Landets sydlige Landstæber, hvor der ikke alene findes Malo-Rossianere (den i Lille-Rusland — Ukraine — hjemmehørende Folkestamme), Stor-Russere (Folk fra Stor-Rusland), Jøder, Moldauere, Bulgarer, Armeniere og Tartarer, men ogsaa Folk fra det øvrige Europa, især Tydskere, som deels forekomme spredte mellem Landets øvrige Befolkning, hvilket kun er Tilfældet i Kjøbstæderne, deels udgjøre ei ubetydelige Colonier. Kommer man, vænnet til de russiske Forhold, til saadanne Colonier, hører Almuen tale Tydsk, og seer reenlige, velindrettede Byer og Bopæle, omgivne af veldyrkede Marker, da er det ligesom om man var bleven flyttet uventet hen til Tydskland. Man foranlediges ydermere til at troe dette derved, at Colonierne føre velbekjendte tydske Navne som Mannheim, Johannesthal, Kohrberg o. s. v. Det er især Udvandrere fra Schwaben, som findes i disse Colonier; den schwabiske Dialect er derfor ogsaa her den meest gængse. Blandt Udlændingerne i Kjøbstæderne træffer man ikke sjældent paa Haandværkere, især Skræddere; men hyppigst ere de enten Læger,

Apothekere, Conditorer, eller Bagere, undertiden ogsaa Gjæstgivere. De faa Dyrlæger, som man træffer paa, ere tildeels ogsaa fra Udlandet. Saalænge Udlændingerne vedligeholde deres nationale Charaktertræk, holder man i Reglen af at have med dem at bestille, hvilket derimod mindre skal være Tilfældet, naar de, ved Siden af at beholde nogle deraf, tilegne sig andre af Russernes. Der opstaaer da en langt fra altid heldig Blanding. Saaledes hører man ofte tale med en kun ringe Agtelse om saakaldte russificerede Tydskere.

Rusland er inddeelt i Gouvernementer, disse i Kredse, og Kredsene atter i mindre Afdelinger o. s. v. I hvert Gouvernement er der en Gouverneur, og i hver 3—4 Gouvernementer findes en Generalgouverneur. Forvaltningen er i høieste Grad centraliseret, og Sjælen i det Hele er Gouverneuren, som kun forterer under Generalgouverneuren og vedkommende Autoriteter i St. Petersborg. Saa meget Godt der endog kan udrettes ved denne Bestyrelsesmaade, kan blandt Andet indvendes derimod, at de fleste Gouvernementer, om ikke alle, have en saa betydelig Udstrækning, at det er en Umulighed for vedkommende Gouverneurer at tage vare paa Alt, hvad der hører under deres Ressort, selv om de vare i Besiddelse af den dertil fornødne Sagskundskab, der vel heller ikke altid kan forudsættes at være tilstede, især naar Mænd, der hidtil have beklædt en høi militair Stilling, ansættes som Gouverneurer. Hvorledes er det f. Ex. muligt, at en enkelt Mand, som staaer i Spidsen for det Hele, og kun har et forholdsviis ringe Antal sagkyndige Mænd under sig, paa

en tilfredsstillende Maade kan afgjøre Sager af den meest heterogene Bestaaffenhed; det bliver især da umuligt, naar Gouvernementet har et saadant Omfang som f. Ex. Tsekerinoslaws, hvis Fladerum er større end Kongeriget Danmarks og Hertugdømmernes tilsammen. Ogsaa den Omstændighed, at Forholdenes særdeles forskjellige Bestaaffenhed i Rigets mange Gouvernementer gjør en sagkyndig Tillempelse til den almindelige Lovgivning nødvendig, lægger væsentlige Hindringer i Veien derfor.

Gouverneurerne opholde sig i Gouvernementsbyerne; de indtage en høi Stilling i Staten, og repræsenterer, ved given Leilighed, Keiserens Person. Passerede Commissionen en Gouvernementsby, forestillede den af Statsraad Sem bke for vedkommende Gouverneur, der herved hævdede sin høie Stillings Værdighed, men senere, naar vi vare som Gjæster hos ham, viste han sig som en opmærksom Vært, der pleiede at udspørge enhver af os om Forholdene i Hjemmet. Om det end skulde være overflødigt, kan jeg dog ikke undlade at bemærke, at der blandt denne Klasse af høie Embedsmænd findes mange særdeles velinstruerede, som lægge megen Interesse for den dem anbettede Virkefreds for Dagen. De fleste af dem have været meget omkring i Verden, og i Reglen tale de tilsammen baade Tydsk og Fransk.

Gouvernementsbyen er sædvanlig den største i Gouvernementet, og er den det ikke, da maa Aarsagen dertil søges i den Omstændighed, at den først er udseet dertil for ei lang Tid siden, og den vil isaafald, som

Sæde for vedkommende Gouverneur, snart blive det. Gouvernementsbyerne, især de nyere deriblandt, indtage et stort Pladerum, og udmærke sig ved deres brede og regelmæssige Gader; sædvanlig ligge Bygningerne i nogen Afstand fra hinanden. Regjeringen vaager med Strengthed over, at de nye Byer anlægges efter en bestemt Plan, der, med Hensyn til Sundhedspolitik, for tjener Paastjønne; i modsat Tilfælde vilde den hos det russiske Folk meget ofte manglende Reenlighed*) og de sydpaa i Riget for det meste ei brolagte Gader, som i Regnveit blive saa soledede, at de blot kunne passeres tilvogns, snart afstedkomme en, snart en anden Sygdom.

Gadernes sædvanlige soledede Bestaffenhed i fugtigt Veirlyg hidrører for endeel derfra, at det i mange Egne aldeles mangler paa Steen til deres Brolægning. I Charkow f. Ex. er denne Mangel saa stor, at der ikke kan være Tale om at brolægge Gaderne, der paa sine Steder vare saa soledede, at man neppe kunde gaae udenfor Doren. Der fortaltes, at man, naar Sølforet gjør dem ufremkommelige, udbedrer dem ved at opfylde de værste Huller med Komøg. I Gouvernementsbyerne findes mange offentlige Bygninger, der, selv om de ei vare prydede med en dobbelt Dørn, formedelst deres betydelige Størrelse og solide Bygning sædvanlig uden Banfælighed lade sig adskille fra private Bygninger.

*) Der synes at ligge en Modsigelse deri, at Russerne ofte tage et Dampbad, og alligevel ei lægge megen Vægt paa at holde sig rene, men ikke desmindre er det saaledes; thi hos den almindelige Russer tjener Dagligstuen ofte til Op-holdssted for Sviin, Høns, Gjæs o. s. v. tillige, og han har hyppigere Utoei end er fri derfor.

Blandt Kredsstæderne gives der nogle, som have en betydelig Befolkning, endog indtil 20,000 Mennesker og derover; men mange ere ikke større, end de største Landsbyer, af hvilke der gives dem, især i det sydlige Rusland, som tælle 5—6000 Mennesker. Dgsaa Kredsstæderne og Landsbyerne have en forholdsviis stor Udstrækning, og i disse findes for det meste kun en enkelt lang Gade, langs med hvilken Husene ere anbragte i en Række paa begge Sider. Ved fugtigt Veirlig er Gaden saagodtsom ufremkommelig, og reiser man om Natten, kan man, selv om man ellers ikke mærker noget til Byen, alene af Veiens Slethed slutte sig til, at det gaaer igjennem en Landsby. Om end Almuens Bopæle paa Landet ikke have noget Tiltrækkende ved sig, kan man dog ei nægte, at de i Stor-Rusland røbe en vis Konstfærdighed, som tilkjendegiver sig ved en Mængde skaarne Træfigurer (Stufaturarbejde), der ere anbragte paa Facaden af Huset, som i Reglen vender med den ene Ende ud til Gaden. I Lille- og Syd-Rusland bestaae Bopælene derimod ikke sjeldent af usle Bygninger, der mangen Gang næsten ei ere andet end Jordhytter.

Hvor Bopælene have en nogenlunde planmæssig Indretning, findes Udhusene bag ved Indhuset; de pleie at være meget tarvelige, og bestaae for det meste af utætte, eller halve Skure, som for en stor Deel kun afbenyttes til Opholdssted for Huusdyrene; thi Sæden staaer i Stakke, enten ved Huset, eller flere Tieres sammen paa aabne Pladser i Byen. Huus staaer sædvanlig kllinet op mod Huus, og det var, baade med Hen-

syn til Jldsyaade, Agerbrug og Huusdyrhold ønskeligt, at der fandt Udflytning Sted, hvis Gavnlighed Almuen endnu ikke formaaer at vurdere efter Fortjeneste. I Modsatning hertil staae de civile og militaire Coloniers Bopæle og Byer, som findes rundtomkring i Landet, endog i Nærheden af St. Petersborg, men hvor de kun beboes af civile Colonister, hvorimod man i det sydlige Rusland ogsaa træffer paa mange militaire Colonier, især for Cavalleriet, som i Syd-Rusland har sin Hovedstation i Wosnesensk, i Ukraine eller lille Rusland i Tschugujew, og hvis vaabendygtige Styrke skal andrage 60,000 Mand. I samtlige Colonier hersker ikke alene Orden i Anlægget og Indretningen, men det Hele har tillige et tækkeligt Udseende. Det er især i Rigets sydlige Landstaber at man sporer Colonisationens heldige Følger. De fleste civile Colonister ere Tydskere, som i Reglen ere tilfredse med deres Stilling, der, saalænge man lader dem beholde de bevilgede Begunstigelser, ogsaa synes at være lykkelig. Enkelte blandt de russiske Jorddroter tage Statens Colonier til Mønster ved Indretningen af deres Undergivnes Bopæle og Byer; dette er f. Ex. Tilfældet med Byen Karlowka paa Grevinde Rosamuskas Eiendomme ved Pultawa, som baade er regelmæssig og anlagt med Smag.

I det mellemste og sydlige Rusland, især det sidste, findes der overalt en stor Mængde Weirmøller, der ved de større Stæder, f. Ex. Zekaterinoslaw og Cherson, ligesom danne en Skov; men de ere kun smaa, og jeg har seet dem have indtil 8 Binger. Deres Indretning

er i Reglen saa mangelfuld, at de ikke engang svare til billige Forbringinger. Er Sæden desuden under Tærstningen bleven blandet med alstensk Snavs, derefter ikke renset paa behørig Maade, og er den senere bleven muggen under Opbevarelsen, da faaes naturligtviis ogsaa kun slet Meel. At disse Omstændigheder ofte virke i Forbindelse med hinanden, derom har jeg mangen Gang overbevist mig paa Stedet.

Der er allerede gjort meget til Communicationens Rettelse i Rusland, men saare meget staaer endnu tilbage at gjøre, og tilveiebringes der ikke en livligere Forbindelse mellem Ruslands mange saare forskjellige Provindser, endog i Europa alene, vil det være til væsentlig Hinder for Civilisationens og Culturens Fremstriben. De længste Chausséer, som havees i Rusland, gaae fra St. Petersborg til Moskau og fra St. Petersborg til Warschau, hvorfra tillige gaaer en fortløbende Række Telegrapher til St. Petersborg, saaledes at man her snart kan faae at vide, hvad der passerer i hiin By. Gouvernementsbyerne pleie kun at staae i Forbindelse med hinanden ved Landeveie, som i det sydlige Rusland have en Brede af indtil 30 Favne og derover, hvorimod de Nord og Vest paa ei ere saa usædvanlig brede. Landeveiene ere enten blot indfaste, eller ved Siderne tillige beplantede med Træer, hvilket især er Tilfældet, hvor de i den mellemste Deel af Riget gaae over Stepperne. Deres Beplantning med Træer skal hidrøre fra afdøde Keiser Alexander, der ved Hjælp deraf søgte at værne om de Reisende, som staae Fare for at gaae tilgrunde, naar de om Vinteren overfaldes af Sneefog,

der her skal koste mange Menneſter Livet. Om Sommeren ere Landeveiene meget gode at kjøre paa, hvorimod de i Sølføre paa mange Steder ere næsten ufremkommelige; ved indtrædende Frost blive de igjen lette at færdes paa. De fletteſte, næsten ufremkommelige Landeveie, hvilke jeg paſſerede, fandtes mellem Moskau og Niäſan, iſær i Eggen af Brownigi og Kolonna, hvor de her og der ere belagte med Vægttere; fremdeles mellem Niäſan og Koſlow, ſamt i Eggen af Pultawa; jeg traf igjen paa næsten ufremkommelige Landeveie ligefra Kamenje c til Norden for Witebſk, hvor Frost afløſte Sølføret, og vore Karreter i Byen Porchow ombyttedes med Kibitker eller Slæder, forſynede med et Lærredsovertræk. Veiene vare her ſaa flette, at vi mangen Gang ſtode Fare for at blive ſiddende, ſkjøndt vi, for en let Karreet, havde 8—10 Heſte. Selv i Kjøbſtæderne vare Gaderne paa ſine Steder ſaa flette, at vi havde ondt ved at komme igjennem, hvilket f. Ex. var Tilfældet i Verdüczow; Ubehageligheden herved forſøgedes endmere derved, at der ei kunde være Tale om at ſtaaе ud af Bognen, da man ſaa vilde være bleven ſiddende i Snavſet.

Der anlægges for Tiden en Jernbane fra St. Petersborg til Moskau, hvis Længde andrager omtrent 100 Mile. Der er kun forløbet en forholdsviis kort Tid, ſiden man begyndte paa den, og Arbeidet ſkal, ſom man fortalte, ſtride ſaa godt frem, at det ikke vil være længe, inden den kan tages i Brug. Der er intet Spørgsmaal om, at denne Bane vil udøve en velgjørende Indflydſe paa den nordlige Deel af Mellem-Ruſlands øſt-

lige Landstaber, men blev den fortsat fra Moskau til Odesa, da vilde det være til en uberegnelig Fordeel for de hidindtil ligesom isolerede indre Dele af Riget, i hvilke det manglende, ialtsald ringe, Samqvem med de derværende Centralpunkter for Civilisationen er til stor Hinder for Culturens Fremstriden. Men Anlægget af en Jernbane fra Moskau til Odesa vil være forbundet med særdeles store Vanskeligheder, thi i flere Egne mangler det paa de dertil fornødne Materialer, hvortil endnu kommer, at der, ved Banens senere Afbenyttelse, er Mangel paa gode Brændmaterialer. Det vilde ogsaa være til en uberegnelig Nytte, men dog især for Syd- og Vest-Rusland, hvis der anlagdes en Jernbane fra Odesa til Warschau, og, for de nordlige Landstaber i det vestlige Rusland, ligesom ogsaa for endeel af Østersøprovindserne, fra Warschau til St. Petersborg. Saa ønskeligt det ogsaa er, at disse Jernbaner anlægges, tør man dog vist neppe vente, at det vil skee for det første, thi de angivne Linier have ikke alene en meget stor Udstrækning, men der findes sikkerlig ogsaa paa mange Steder store, om ikke uovervindelige Hindringer; men skal et saadant Kæmpearbejde kunne lykkes nogetsteds, da vil det, efter min Overbeviisning, lettere skee i Rusland, end i de fleste andre Stater, thi denne Stat har, om Folket i mange Egne ogsaa endnu staaer paa et lavt Culturtrin, betydelige Resourcer, som ved disse Anlæg ville blive endmere forøgede. Desuden begunstiger den russiske Regjeringsform og de derværende øvrige Forholds Bestaanddelige Anlægs Udførelse. Bragtes et slikt Jernbanenet

istand, da vilde man i de indre, nutildags mindre tilgængelige, Provindser ikke høre yttre, at der gives Aaringer, i hvilke det ei kan betale sig at tærffe Sæden. At det idetmindste nu og da ikke skeer paa Grund heraf, derom har jeg havt Leilighed til at overbevise mig i Gouvernementet Pultawa, hvor jeg paa et Herresæde i Slutningen af Aaret 1845 traf paa Kornhøeser fra Aaret 1843, hvorhos der laa en Mængde udtærftet Sæd flere Aen høit i Magazinerne, og som ei havde den bedste Lugt.

Der er ogsaa anlagt endeel Vandforbindelser i det Indre af Riget; den, som findes mellem Wolga'en ved Twer og Nawa'en ved St. Petersborg er den vigtigste. Men det var ønskeligt, om der i saa Henseende endnu skeete meer, thi derved vilde ikke alene det indre Samkvem lettes, men samtidigt hermed vilde det kunne opnaaes, at der sattes endeel af de jævnlige indtrædende Oversvømmelser Grændse, og at store Jordstrækninger, der nu ere af en sumpig og usund Beskaffenhed, lagdes tørre og bleve frugtbare.

Bringes de her berørte Gjenstande nogensinde i Udførelse, da vil herved ogsaa sættes Dvægpestens ødelæggende Omfiggriben Grændse, thi St. Petersborg, Moskau og Warschau ville rimeligviis da kunne faae det fornødne Slagteqvæg i Naboprovindserne, og var dette ikke tilstrækkeligt, vilde det manglende blive tilført paa Jernbanen fra Stepperne, hvorved Sygdommens Udvikling undervejs og dens videre Udbredelse ved Smitte forebyggedes.

At foretage lange Reiser i Rusland, er forbundet

med særdeles mange Besværligheder, og reiser man ikke i egen Bogn, maa det for den, som ei er vant til at færdes paa i høieste Grad ubequemme Kjøretøier, neppe være til at udholde; men vænnes man til disse fra en yngre Alder, saaledes som de russiske Feltjægere, da kan der rigtignok udholdes meer, end der synes at være muligt; dog skulle ogsaa disse manges Gang medtages saa stærkt derved, at de snart gaae tilgrunde. Ikke alene paa Chausseerne, men ogsaa paa Landeveiene, findes der, i en Afstand af 2—4 Mile, Poststationer, som vedligeholdes for Statens Regning. Paa Chausseerne udmærke Posthusene sig ved deres Størrelse og solide Bygning, tildeels endog ved megen Elegans, hvilket f. Ex. gjælder om dem, i hvilke den keiserlige Familie pleier at nyde Forfriskninger paa sine Reiser, hvorimod de paa Landeveiene manges Gang ere meget tarvelige. Der er normeret et vist Antal Heste for hver Poststation, hvis Underholdning og Vedligeholdelse er bortaccorderet til Private, saaledes at disse, foruden at hæve de Penge, som erlægges for Befordringen, aarlig faae noget Vist af Kronen for hvert Par Heste, som de ere forpligtede til at holde. Postpengene beregnes pr. Hest og pr. Werst, saaledes at der erlægges en af det Offentlige bestemt Betaling pr. Hest for hver Werst, som tilbagelægges. Paa hver Poststation findes en Skriver, som staaer i Kronens Tjeneste; hans Gage er saa lille, at det bliver vanskeligt for ham at slaae sig igjennem; det er derfor ogsaa ingen Sjeldenhed, at han lægger de Reisende endeel Hindringer i Veien, for derved at forstaafe sig en lille Biindtægt; de meest gængse Prella-

rier bestaae deri, at han nødsager dem til at tage et større Antal Heste, end hvortil de ere forpligtede, eller at han foregiver, at alle Heste ere i Brug, og at de paa Grund heraf maae vente; men da de Færreste ønske at underkaste sig et slegt Ophold, betale de gjerne lidt, for snart at komme afsted, og det pleier da heller ikke længere at mangle paa Heste. De, som reise i private Grinder, ere især udsatte for at blive behand- lede paa denne Maade, hvorimod de, som reise i Sta- tens Tjeneste, have mindre at frygte derfor; dog kan det ogsaa hændes disse. Men ligesaa vist som det er, at Postskriverne langt fra altid ere hvad de skulle være, ligesaa vist er det, at de Reisende mangan Gang be- handle dem paa en brutal Maade, og antage det for afgjort, at de skulle bedrages. En sliq Postskrivets Stilling er derfor ikke misundelsesværdig, men skal være bleven bedre, siden det er blevet bestemt, at de Reisen- de, som tillade sig at reyse ham paa en corporlig Maa- de, skulle erlægge en betydelig Bøde.

Hvem der vil reise med Extrapost, maa i For- veien forsyne sig med en saakaldt Podorosshn, for hvil- ken de, som reise i private Anliggender, ved dens Mod- tagelse, erlægge en Kjendelse, der andrager $\frac{1}{2}$ Koppek Sølv*) pr. Werst for hver Hest, som skal afbenyttes. De, som reise i Statens Tjeneste, betale Intet derfor, men erlægge kun, ligesom hine, de paa de respective

*) En Koppek Sølv er omtrent $\frac{1}{2}$ Rbß., og der gaaer $3\frac{1}{2}$ Ko- peker i Assignatpenge paa 1 Koppek Sølv.

Stationer normerede Postpenge, som de faae godtgjorte af vedkommende Autoritet. De Jodørshner, som afbenyttes til private Reiser, ere forsynede med een, og de, som afbenyttes til Reiser i Kronens Anliggender, med to paastrykte dobbelte Orne. — Kjøres med 4 Heste, gaae de jævnsfides; bruges derimod flere, da er det Sædvanlige, at forved hine gaae to og to. Det har mangen Gang moret mig at lytte til den næsten uafbrudte Tale, som den russiske Postkarl holder til sine Heste; skjøndt jeg ikke forstod noget deraf, kunde jeg dog tydeligt mærke, at han snart søgte at opmuntre dem til at anstrenge sig ved hjærlige Talemaader, og, naar dette ikke hjalp, udstødte Trudsel. Der medgaaer en forholdsvis lang Tid, inden Postkarlen faaer Hestene i Løiet, men ere de først forspændte, og man har faaet ham op paa Buffen, da gaaer det rask, hvor Veien er god; gjør dennes Bessaffenhed derimod Krav paa en betydelig Anstrengelse, da hænder det sig ikke sjældent, at man bliver siddende, hvilket jeg dog snarere hidleder fra Hestens for tarvelige Forpleining, end derfra, at de russiske Heste ikke skulle kunne tage godt til et svært Læs. Kjøres der opad Bakke, da gaaer det i en strygende Fart. Med en Drifkestillung udrettes meget, men synes Løftet derom ei at ville virke, gjør en kraftig Tiltale en ypperlig Virkning; om man ogsaa giver nok saa mange Drifkepenge, saa begjæres der i Reglen endnu flere, saaledes at jeg ikke tvivler paa, at følgende Historie, som jeg har hørt omtale i St. Petersborg, er sand: En engelsk Minister yttrede engang til en af de russiske Reiserinder, at Russerne vare unoifomme, hvilket denne

benægtede, hvorpaa Ministeren sagde, at det ikke var vanskeligt at føre Beviis derfor, thi vilde Keiserinden blot lade den første den bedste russiske Almuesmand falde, og forære ham en nok saa stor Sum, vilde han dog ved dens Modtagelse spørge, om han ikke skulde have endnu mere; Forsøget blev gjort, og Gesandten fik Ret. — Man maa paa Keiser i Rusland ei gjøre for store Fordringer til Bequemmelighed og god Levemaade. Ikke engang i Hotellerne i Gouvernementsbyerne findes overalt velindrettede Sengesteder med Madratser og Tæpper; hvor de mangle, laver man sig et Leie som det bedst vil gaae. I Reglen føre de Reisende en Sæk af Lærred og en Læderhovedpude med sig; skal hiin afbenyttes, fyldes den med Hø; herpaa ligger man, udstrakt paa Gulvet, og dækker sig til med sit Reisetøi. Levemaaden lader ogsaa meget tilbage at ønske; i de store Byer er den for det meste god, ofte endog udmærket, hvorimod den pleier at være tarvelig i de mindre, og paa Poststationerne, især ved de mindre Landeveie, er den aldeles utilfredsstillende. Det er derfor nødvendigt, at man i de store Byer og hvor der ellers findes Leilighed dertil, forsyner sig med hvad man ønsker at gjøre Brug af og troer at behøve underveis, inden en anden By naaes, hvor man kan proviantere sig paany; men undertiden kan man, selv om dette iagttages, komme til at lide Mangel, idet Afstanden mellem de store Byer mangen Gang er 40—50 Mile. Poststationerne ere forpligtede til, mod en moderat Betaling, at lade de Reisende faae kogende Vand,

som bringes i en saakaldt Samowar (Theemaskine). For alt Andet maa man selv sørge. Det er hændtes mig, at jeg i et Par Døgn ikke har kunnet faae Andet at spise end et Stykke tørt Brød, og endda neppe det. Kartofler med Salt til vare undertiden en Delicatesse. Paa nogle, men langt fra alle, Poststationer kan man faae Fløde, der for det meste ikke er andet end Melk, og selv denne mangler ikke sjældent. Man værner sig imidlertid let til at undvære Fløde i Theen i Rusland, som der er langt mere aromatisk end hos os, hvortil Aarsagen maa søges deri, at den bringes over Land derhen. Theen driffes sædvanlig af hvad vi kalde Dglas. De mange Smaasforretninger, som de Reisende selv maae udføre i Rusland, gjøre det til en Nødvendighed, at man, for at Reisen ikke skal blive for besværlig, fører en Oppasser med sig, der ogsaa paa Grund deraf ei godt kan undværes, at der stedse maa holdes et vaagent Die med Reiseeffecterne.

Om ogsaa den, som er vant til at reise under behageligere Forhold, ofte ikke kan undlade at klage over de mange Ubequemmeligheder, som ere forbundne med at reise i Rusland, kan man dog ikke nægte, at der fra Postvæsenets Side steer utrolig meget til Fordeel for de Reisende, idet Staten opoffrer mange Pengge paa at vedligeholde en sammenhængende Postforbindelse mellem Landets forskjellige Dele. Saaledes andrager alene det Tilskud, hvilket den aarlig betaler for hvert Par normerede Postheste, hvis Antal beløber sig til Tusinder, en meget stor Sum. Ikke desmindre er Brevportoer i Rusland saa lav, at et Brev fra

Kjøbenhavn til Hamborg koster næsten ligesaa meget som fra denne By til Odesa. Det russiske Postvæsen faaer endog kun omtrent Halvdelen af Portoen mellem begge disse Byer, uafseet at Veilængden fra Hamborg til den russiske Grændse er langt fra saa stor som fra denne til Odesa.

Skjøndt der paa Gjæstgiverstederne i Reglen tages lidet Hensyn til de Reisendes Bequemmeligheder, er Logiet alligevel kostbart, og man maa, hvor der tages ind, ei forglemme, forud at træffe Aftale om Betalingen, thi ellers staaer man Fare for at faae en ublu Regning. Ofte kan man ikke spise i Logiet, men maa enten forskaffe sig Mad fra en Restauration, eller spise sammesteds.

At give en almindelig Charakteristik af den under det russiske Scepter staaende Befolkning, er en Umulighed, thi der findes saa forffjellige Folkeslag i denne Stat, at hvad der kan siges om det ene, ei passer paa det andet. Men holder man sig til Storrusserne og Malorossianerne, da troer jeg, uden forresten at lægge megen Vægt paa min Dom, der støtter sig paa hvad jeg har iagttaget paa en flygtig Reise, at kunne karakterisere den russiske Almue paa følgende Maade: Den besidder et godmodigt, endog barnligt Væsen, men er letsindig, og tænker kun paa det nærværende Dieblif; den er snu, lærenem og besidder mechanisk Talent; vant til en mangan Gang streng Medfart, har den tilegnet sig et underdanigt Væsen ligeoverfor sin Dvermand, som derimod kun med Vanskelighed erhverver sig dens sande Hengivenhed og Kjærlighed; Trofskab henhører ikke til de gängse Dyder; et liveligt Væsen forekommer

ligesom blandet med Melancholie, der endog afspræger sig i dens Sange, som ere monotone, og røbe et Slags Sørgmodighed; den er streng ceremoniel-religiøs, uden at man just derfor kan tillægge den sand Religiositet, og er hengiven til Fatalismen, hvilket jeg ofte har havt Leilighed til at overbevise mig om ved at høre den yttre, at der, naar Herren ikke vil beskytte den mod Dvægspesten, ei udrettes noget derimod ved menneskelig Hjælp. Passerer den rusfiste Almuesmand forbi en Kirke, eller et Capel, hvor der stedse findes Malerier, eller Figurer af den hellige Moder, eller andre Helgene, for hvilke der paa mange Steder Dag og Nat brænder en Lampe, da vender han Ansigtet derimod, tager Hatten af, bukker og korsfer sig. I Husene træffer man i Reglen ogsaa paa slike Malerier, eller Billeder, foran hvilke der ligeledes uafbrudt pleier at brænde en Lampe, og naar en Russer træder ind i en Stue, søger han med et speidende Blik derefter, for at yttre sin Vrefrygt derfor. I Kirkerne, hvor der sædvanlig ingen Prædikestol findes, seer man de Andægtige ofte kaste sig næsegruus paa Jorden for den hellige Moder og Helgene. Derimod holdes Søndagen ikke overalt meget i Ære, i det mindste i det Indre af Riget, hvor jeg i Rjostæderne flere Gange har seet Bønderne i fuld Handelsrøre paa denne Dag. Helligdagens Antal i Rusland er saa stort, at det, efter min Overbeviisning, lægger Hindringer i Veien for en gavnlig Virksomhed hos Nationen, hvilket ogsaa gielder om den hyppige Fasten, som den græsk-catholiske Religion paalægger. De græsk-catholiske Rusere afbenytte ikke Duer til Føde,

hvilke de betragte som hellige Dyr. Paa Grund heraf ligesom og for den Omhu, som man pleier at skænke samme, træffer man dem overalt, hvor Befolkningen er græsk-catholisk, i en meget stor Mængde. Det er ingen Sjeldenhed, at man paa Alexander Neffsky Prospect i St. Petersborg seer Tusinder deraf opsamle deres Føde paa den meget befærdeede Gade; de ere endog saa lidet frygtsomme, at jeg flere Gange har seet dem blive hjorte over. Hvor der sælges Gryn, Urter o. s. v., strøes jævnlige Foder ud til dem.

Der ligger meget Godt i den russiske Almues Charakter, og dens Mangler maae ikke bedømmes for strengt, thi de hidrøre, idetmindste for en stor Deel, fra de derværende Forholds Beskaffenhed; forandres denne til det Bedre, hvilket Regjeringen saavel søger at opnaae ved Livegenstabsets Formildelse som Indstrækning, da vil Civilisationen sikkerlig ikke alene tage til, men Folket tillige komme paa et høiere, baade intellektuelt og moralsk Standpunkt. Jeg tvivler ikke om, at dette vil skee, men selv om Regjeringen i saa Henseende virker med Kraft, vil der medgaae en lang Tid, inden Følgerne deraf blive synlige.

I de vestlige og sydvestlige Landstaber af det europæiske Rusland findes en stor Mængde Joder. De ere saa paatrængende, at man ofte har ondt ved at slippe fri for deres Overhæng. Det vil i Tidens Lob være til en stor Fordeel for dem, at der sættes en Grændse for deres „Schaffren“, og at man søger at gjøre dem til nyttige Jordbrugere, thi deres vedholdende Jagen efter, ved Smaahandel, at erhverve sig Livets Opbold,

fordærver dem i Bund og Grund. Jøderne lægge ogsaa store Hindringer i Veien for Dvægpestens Undertrykkelse i det russiske Rige, thi de vide at omgaae Lovene paa mangfoldige Maader.

Om der ogsaa i mange af Ruslands Egne dyrkes megen, endog overflødig Sæd, indtager det derværende Jordbrug alligevel endnu et lavt Standpunkt; men ogsaa i saa Henseende søger Regjeringen paa en kraftig Maade at virke til det Bedre, ikke alene derved, at den yder flere landoeconomiske Selskaber, og deriblandt især det i Moskau, en betydelig Understøttelse, men ogsaa derved, at der findes Lærestole for Landoeconomien ved flere af dets Universiteter og Lyceer, og at det har landoeconomiske Læreanstalter, baade af det høiere og lavere Slags; blandt andet findes et høiere i Eggen af Mohilew, i Worigoreg, og et lavere*) ganske nær ved St. Petersborg, hvilket sidste har til Formaal, at virke direkte til Gavn for Bondestandens Dplysning i en viid Udstrækning, idet der sammesteds findes Elever af Almueklassen fra Landets fjerneste Egne, og som undervises i Forfærdigelsen af Gjenstande, hvilke man ønsker at faae udbredte i deres Hjemstavn. Uden at ville benægte Muligheden af, at de anførte Bestræbelsers kunne udøve Indflydelse paa det russiske Jordbrugs Forbedring, troer jeg dog at maatte gjentage, at det iffun da først vil skee til Gavn for

*) Da vi besøgte denne Anstalt, præsenterede en af Eleverne os Brød og Salt, hvorved tilkjendegives, at man paaftjerner den Fremmedes Nærvarrelse, og gjerne seer ham hos sig.

hele Staten, naar der er blevet tilveiebragt en lettere Communication mellem Landets forskjellige Provindser.

Skulde man udpege, hvad det er for Mangler, af hvilke det russiske Jordbrug lider, da maatte Svaret blive, at de ere de samme, som findes overalt, hvor Jordbruget endnu staaer paa et lavt Trin; men nogle deriblandt forekomme der ikke alene i en høiere Grad, end i de fleste andre Agerdyrkningslande, men ere til lige meer almindelige. Blandt Hovedmanglerne maa jeg især udpege: Fællesskab, Jordernes ufuldkomne Bearbejdelse, Sædemarkernes manglende Fredning, Forsømmelse af skadeligt Vand's Afledning, og at man ikke drager Omhu for, at Gjødningen kommer til Nytte; hertil kommer endnu Befolkningens hyppige for stærke Concentration i som oftest langt fra hinanden liggende store Byer. Ere disse Mangler først blevne afhjulpne, da ville de andre, som deels forekomme i Forbindelse dermed, deels ere en Folge deraf, ogsaa nok tabe sig; men de ville for en Deel ikke kunne blive fjernede, med mindre der virkes kraftigt, om ogsaa for endeel kun indirekte, fra Statens Side. Der sigtes her nærmest til skadeligt Vand's Afledning, som blandt andet trænger til offentlig Understøttelse i Nord- og Vest-Rusland, i det forrige Kongerige Polen, ligesom ogsaa i Østersøprovindserne. Om Markfreden maatte Staten søge at værne ved hensigtsmæssige Love, thi kunne Vedkommende ogsaa indsee, at manglende Markfred er til deres egen Ruin, ville de dog ligesaa lidt i Rusland som i andre Lande komme overeens om at overholde samme, med mindre

det bestemmes af Lovgivningens Bei. Den er i nogle Egne endnu saa lidet kjendt, at jeg paa tilsaade Rug- og Hvedemarker har seet Heste, Dvæg, Faar, Sviin og Gjæs gaae mellem hinanden. Udslytningen maatte fremmes ved Løfte om Understøttelse til de dermed forbundne Omkostningers Bestridelse. For Gjødningens hensigtsmæssigere Afbenyttelse vil der neppe kunne virkes anderledes end af Oplysningens Bei og ved det givne Exempel; Følgerne heraf ville rigtignok kun spores langsomt, men alligevel ikke udeblive, og først da, naar de ere indtraadte, vil det russiske Agerbrug kunne gjøre betydelige Fremstridt, thi nu lider det netop derved et stort Afbræk, at Møget ikke samles, men bliver liggende, hvor Dvæget, der om Vinteren ofte vanter omkring paa Gaderne, kaster samme og træder det ned i Snavset. Det Fordærvelige heraf har endnu ikke fundet almindelig Anerkjendelse, hvortil Aarsagen især maa søges deri, at Folket for en stor Deel staaer paa et saa lavt Culturtrin, at de ringe Fordringer, som det gjør til Livet, kunne tilfredsstilles ved en selv tarvelig Afgrøde; er et Stykke Jords Frugtbarhed udtømt, begyndes forfra med et andet.

Jorderne i Rusland udgjøre enten store eller smaa Eiendomme, eller have endnu ingen anden Eier end Kronen. De store Eiendomme dyrkes af Jorddrotterne, de mindre af Bondestanden, der er fri, eller ufri; den frie Bondestand staaer ikke i noget andet Afhængighedsforhold til Staten end enhver anden Statsborger, der ikke henhører til nogen privilegeret Stand, hvorimod den ufrie, som til sin Underholdning dyrker nogle af de

til de store Eiendomme hørende Jorder, ikke alene afhænger af den, paa hvis Jorder den boer og bygger, og hvem den tilhører, men desuden ligesaa vel som hiin har sine Forpligtelser mod Staten. Den frie Bondestand gaaer under Navn af Kronbønder, den ufrie indbefatter de saakaldte Livegne, hvis Stilling i Regelen langtfra er saa god som Kronbøndernes; men er deres Herre menneskefjærlig, da lader Culturtrinnet, hvorpaa de staae, dem ikke føle Frihedens Savn, og mangan Gang kunne de endog betragte det som en Lykke, at de i ham have en sødt Væрге. Mange Livegne erhverve sig hos deres Herre for en aarlig Betaling Tilladelse til at drage ud paa Fortjeneste, og der gives i de store Byer dem deriblandt, som ere meget rige; saaledes skal der i St. Petersborg gives livegne Kjøbmænd, som ere Millionairer. Have de en retfindig Herre, da er der Intet i Veien for, at de forblive i en rolig Besiddelse af deres Rigdomme, hvorimod de, naar det Modsatte finder Sted, ere udsatte for at blive underkastede en jævnlig Contribution, snart paa en, snart paa en anden Maade. Kronbøndernes Antal forøges Aar for Aar, deels derved, at de Jorder, som tilhøre Staten, og endnu ligge ubyrkede, lidt efter lidt fordeles mellem nye Beboere, der blive Kronbønder, deels ogsaa derved, at Livegenstabet, ved de Livegnes Frigivelse, meer og meer tager af. De Jordlodder, som Bondestanden afbenytter til Sædbyrking, ere for det meste ei saa store, som de den har under Ploven hertillands, og ligge i Fælledsskab; Græsgangene ere derimod ofte meget udstrakte, fortrinlig i den mindre befolkede søndre

Deel af Riget, hvor de paa mange Steder endog neppe ere noie begrændsede. Dvægbesætningen er derfor ogsaa her meget større end mere nordpaa.

Ogsaa Huusdyrene kunne i de fleste Egne af Rusland modtage betydelige Forbedringer, især i dets nordlige, vestlige og nordvestlige Landskaber, Østersøprovindserne derunder indbefattede. De nyde i samtlige disse Landskaber for det meste en slet Behandling, og Huusdyrholdet kaster, som Folge heraf, langt fra den Fordeel af sig, som det, ved en bedre Behandling, vilde gjøre. Hos Bønderne i disse Egne pleier Dvæggholdet desuden at være forholdsvis ringe, hvortil Aarsagen dels maa søges deri, at den derværende Almue langt fra saa meget afbenytter Melk og de deraf vundne Produkter til Føde, som Almuen hertillands, og heller ikke vinder noget Synderligt til Salg af sine som oftest forsultede Køer; dels ogsaa deri, at Dvægets Underholdning der er langt vanskeligere end mere øst og sydpaa; Dvæggholdet hos Bønderne indskrænker sig derfor ofte til 4—5 Høveder, og er hyppigere under end over 10 Stykker. Paa de store Eiendomme er det derimod forholdsvis større, og her holdes især mange Stude, som for en stor Deel fedes med Spøl fra Brænderierne, for senere at sælges til Slagtning i St. Petersborg og Warichau o. s. v. I de Egne, hvor Dvæget ikke afbenyttes til Arbejde, f. Ex. i Stor-Rusland, kjøbes mange Stude til Fedning sønderfra, hvorimod man i Østersøprovindserne, hvor der baade arbeides med Stude og Heste, saavel kjøber Stude sønderfra, som selv opdrætter endeel; hiint er især Tilfældet med dem, som anstaffes til Fedning, medens

det Modsatte finder Sted med Arbeidsstudene. — I Rigets mellemste Landskaber er Dvægholdet hos Bønderne noget større end nord- og vestpaa, uden dog at være stort; jo mere man kommer sydpaa, desto større bliver det; men heller ikke her kaster det meget af sig, thi det af Køerne ved Malkning vundne Udbytte er ringe imod hvad det kunde være, og hvad der sælges af Opdrættet, betales med lave Priser, som stedse trykkes derved, at det maa concurrere med Steppeqvæget, hvis Opfødningsforaarsager meget ringe Omkostninger. Paa Herregaardene pleier Dvægopdræt til Salg, sædvanlig i fed Tilstand, at spille en vigtigere Rolle end Meierivæsenet, der kun enkeltviis drives paa en planmæssig Maade, uden alligevel at opnaae nogen virkelig Høide. I den sydlige Deel af det mellemste Rusland gjøres hyppig Brug af Studene til Arbeide; de anvendes for en stor Deel hertil, inden de fedes, og det paastaaes, at de i disse Egne tillagte Stude, formedelst deres Haardførhed, egne sig bedre til Trækbrug end Studene fra Rigets sydlige Stepper. — Hvad der er sagt om Dvægholdet i den sydlige Deel af det mellemste Rusland gjelder ogsaa om samme i Stepperne mere sydpaa, men med den Forskjel, at det her baade er større hos Bønderne og Godseierne; i Reglen holdes Dvæget heller ikke her for Melkens Skyld; at opdrætte Slagte- og Arbeidsqvæg er Hovedsagen. Steppekøerne besidde kun en ringe Melkerighed, paa hvilken det, ved en hensigtsmæssig Fremgangsmaade, dog vel neppe vilde være vanskeligt at raade Bod. De vidtudstrakte Steppegræssanges Ciere have mangen Gang en saa

ffern Bopæl, at der ikke kan være Tale om synderligt Tilfyn, og endnu mindre om at forskaffe sig Indtægter af Dvæggholdet formedelst Meierivæsen. Selv i St. Petersborg findes Fiere af store Steppetrækninger, som for en stor Deel afbenyttes til Dvægghold.

Blandt Indbyggerne i Rusland, der meer end den russiske Almue lægge sig efter Dvæggets hensigtsmæssige Afbenyttelse til Malkning, indtage de i mange Egne forekommende tydske Colonister den første Plads, hvorimod Armenierne, der eie store Dvæggholde i Bessarabien, endnu lægge sig mindre derefter end hine; de pleie kun at forskaffe sig saa megen Melk af deres Hjord, som der udfordres til Huusbehov. De tydske Colonister afbenytte langtfra saa meget Stude til Arbeide som Russerne, og om de end bruge dem til Markarbeide, færdes de dog ikke langveis dermed; derimod lægge de mere Vægt paa Alt, hvad der vedkommer Meierivæsenet.

Der kan spørges med Rette om, hvad der bliver af den store Mængde Dvæg, som findes i den sydlige Deel af Stor-Rusland, i Lille-Rusland, i hele Syd-Rusland, i Podolien og Wolhynien. Forholdene, under hvilke Dvægget lever i disse Landskaber, ere saa gunstige, at man maa undre sig over, at det ikke der forekommer i en endnu langt større Mængde, end det virkelig er Tilfældet. Men flere Omstændigheder sætte dets Formerelse i det Uendelige Grændse, blandt hvilke Dvægpesten maaskee udgjør den vigtigste. Ikke nok med, at den her dræber en stor Mængde Dvæg, men udbreder den sig til Rigets øvrige Egne, pleie disse at erstatte det lidte Tab ved at gjøre Indkjøb i Stepperne.

Hvilket betydeligt Tab maa f. Ex. ikke Rusland have lidt i de sidste 15 Aar formedelt denne Sygdom, som der har hersket jævnlige, om ogsaa ikke altid overalt, saa dog stedse i en meer eller mindre vid Udstrækning. Desuden leverer det sydlige Rusland en stor Mængde Slagteqvæg, ikke alene til egen Afbenyttelse, men ogsaa til de store Byer i det Nordlige af Riget, og til Udlandet. Hvad der gaaer til Udlandet, føres for det meste til Gallizien, og herfra bringes det videre vestpaa, saavel sønder, som nordest. Der findes ogsaa et betydeligt Aflob for det overflødige Dvæg fra Sydruslands Steppelandstaber i de rundtomkring i Landet, men dog især*) i Ddessa og Taganrog, anlagte store Slagterier eller, som de ogsaa kaldes, Tællesmelterier, thi det er især for Tællens Skyld, at Dvæget slagtes. De slagtede Hoveders Krop parteres, og lægges i store Kjedeler, i hvilke Tællen udsmeltes deraf. Det saaledes behandlede Kjød kan senere ikke afbenyttes til Føde for Mennesket. Det er i Almindelighed Stor-Russere, der langt overgaae de andre Russere i Speculationsdygtighed, som forestaae Tællesmelterierne. Om Sommeren fedes Dvæget, for det meste Stude, som skal slagtes om Efteraaret, paa Steppegæssgangene. Henimod Efteraaret lader man det komme fra de fjerne paa de nærmere ved Slagterierne liggende Græssange, fra hvilke det lidt efter lidt bringes i Slagtehuset, sæd-

*) I Koslow, liggende nordvest for Tambow, har jeg været i et slegt Slagteri, hvor der ogsaa saltedes meget Drekjød, for om Vinteren at bringes paa Slæde til Moskau; Dvæget dræbtes ved et Stik i Halsen.

vanlig 20—30 Hoveder af Gangen, hvor det dræbes paa en grusom Maade, idet Slagterkarlene slaae Lænden itu med en langskaftet Dre. Dernæst stiftes og afhedes de dræbte Dyr, Indvoldene tages ud o. s. v. I Kjedelerne, der ere saa store, at de kunne rumme rigelig 10 Hoveder, gydes lidt Vand, for at Tællen under Rogningen ikke skal blive branket. Den udsmelte Tælle, der svømmer ovenpaa, affummes, samles i store Kar, og forsendes dernæst indpakkert i Drehuder. I Odessa fortalte man, at der i de derværende 7 Slagterier om Aaret udsmeltes Tællen af mellem 25—30,000 Dvæghoveder, og desuden af en utallig Mængde Faar. I Aaret 1845 slagtedes der, paa Grund af den i Stepperne herskende Dvægpest, kun lidt Dvæg i Slagterierne, ikke alene i Odessa, men ogsaa i Slagterierne i de andre Byer; Tællen var derfor ogsaa dyr.

I Landets nordlige og nordvestlige Egne opholder Dvæget sig om Vinteren i utætte Skure, som sjældent udmuges, og staaer, indtil op over Knæene, i sit som oftest frose Møg; paa Stroelse tænkes ikke, og Forpleiningen er slet. Jeg har paa nogle Steder seet Malkføerne vanke omkring paa Gaderne ved en Kulde af — 16—18 Grader R. Forpleiningen om Sommeren er ligeledes langt fra tilfredsstillende; Græsgangene ere paa mange Steder af en sumpig Beskaffenhed, og de ligge ofte i en for stor Afstand fra Eierens Bopæl, hvoraf følger, at Malkføerne, der om Morgenens drives ud paa Marken og om Aftenen igjen hjem, lide meget, og langt fra give det Udbytte, som kunde faaes,

naar de enten bleve uafbrudt paa Marken, eller denne ei laa i en saa stor Afstand. En med Fornuft ledet Udfistning og Udflytning vilde ogsaa med Hensyn her- til være til stor Nytte. Jo mere man kommer Sønder paa, under desbedre Forhold lever Dvæget, men de bedre Forhold hidrøre ikke saa meget derfra, at Mennesket yder det en omhyggeligere Behandling, som derfra, at Naturen her lægger færre Hindringer i Veien for, at det kan udvikle sig til sin Fordeel; det er her meget større end i Rigets nordlige og vestlige Landskaber. Græsgangene blive ikke alene mere frugtbare sydpaa, men for en stor Deel ogsaa af en sundere Bestaffenhed, og da Dvæget ved Vinterens Begyndelse pleier at være ved godt Hul, udholder det meget bedre Vinteren eller medtages under dens Forløb langt fra saa meget, selv om den undertiden er streng, end mere nordpaa; desuden er Vinteren her meget kortere. Om Vinteren opholder det sig i et Skuur, eller paa en lille indhegnet Plads ved Huset, fra hvilken det har Afgang til et Halvskuur, og om Sommeren bliver det, paa de store Eiendomme, Dag og Nat paa Marken, drives derimod paa de mindre hjem til Huset om Natten.

Med Undtagelse af Østersøprovindserne, hvor man, som allerede berørt, baade afbenytter Hesten og Dren til Arbejde, er Hesten saavel nord- som vestpaa i hele Riget det sædvanlige Arbejdsdyr; længere sydpaa, mellem Woronesch og Charkow, afløses den af Dren, og i Krim og de sydøstlige Landskaber afløses denne igjen for en stor Deel af den topulede Kameel. Sædvanlig

spændes 2—3 Par Stude for Ploven, men mangen Gang flere, endog indtil 10 Par og derover, hvilket, om Jordsmønnet ogsaa ofte er svært at bearbejde, dog neppe er til Gavn, eller behøves, thi man har ondt ved at faae et saa stort Antal til at trække jævnt, hvortil endnu kommer, at de forreste virke i en for stor Afstand fra Lasten; de derværende Trækstude pleie desuden at være saa store og stærke, at jeg ikke tvivler om, at man i Almindelighed kunde hjælpe sig med et langt ringere Antal, især naar Arbeidsredskaberne indrettebdes paa en hensigtsmæssigere Maade; Krogen bruges hyppigere end Ploven. Bespændingen eller Træktoiet for Dren bestaaer i de fleste Egne i et dobbelt Lag, som er fastgjort til Enden af Bognstangen ved en Trænagle og et Stykke Reb eller en Rem; det indeholder paa begge Sider et, ved 2 tynde, lodret staaende Stoffe, begrændset aflag-firkantet Rum, som modtager Dyrets Hals; den ydre af Stoffene er indrettet til at tage ud, hvilket steer, naar Laget lægges paa, eller tages af; Tværstykkerne ligge efter Fladen; det nederste er lige-lobende, det overste derimod bøiet saa stærkt nedad fra begge Sider henimod Midten, at det ved Enden af Bognstangen støder sammen med hiint. Et saadant Lag, der bruges som Stavtøi, udgjør Alt, hvad der udfordres til Bespændingen, thi der have ingen Skagler, og Kudsten leder Dyrene i Reglen med Munden og en lille Pibst. I Østersøprovincierne anbringes Laget paa Hovedet. Hesten trækker overalt i Rumter; gaaer den i en Gaffel, er Rumten foroven og paa Siderne fastgjort ved Remme til en stor Træboile, som

forneden er befæstet til begge Gaffelens Ender. Rumten skal ved denne Indretning genere Hesten mindre, end naar den bruges som hos os, hvilket ogsaa synes at maatte være Tilfældet.

I de Egne, hvor Russerne gjøre Brug af Stude til Markarbeide, afbenytte de dem i Reglen ogsaa til Fragtførsel, og de tilbagelægge utrolige Veilængder dermed, f. Ex. fra Wolhynien til Odesa o. s. v. Man møder hvert Dieblit en stor Mængde af slige Kjøretøier paa Landeveiene. Russernes Bogne ere smaa og meget tarvelige, ofte uden alt Jernbeslag, hvorimod de tybste Colonisters ere store, stærke og beslaaede med Jern, og ofte bespændte med 4 Heste. Flere Bogne ere i Følge, ofte endog saa mange, at de ligesom danne Caravaner; om Natten gjøres hvorsomhelst Holdt i Stepperne; Studene slippes løse, der gjøres Ild paa, og holdes et russisk Maaltid. I Kjøbstæderne, hvor disse Kjøretøier samles langveis fra, træffer man ikke sjældent paa flere Hundreder, endog Tusinder, Trækstude, der til sine Tider skulle lide Mangel i den Grad, at de gaae tilgrunde af Sult og Tørst. I Zekaterinoslaw, Cherson, Odesa og Kischenev vare mange Drekjøretøier samlede, især i Odesa, men jeg fandt ingen blandt Studene, som enten vare medtagne over Evne — muligens vare de allerede skaffede til Side, thi ikke sjældent saaes en ganske frisk Drekhub ligge i Bognen — eller lode Mangel, hvilket derimod ofte skal være Tilfældet mere østpaa, men dog især ved Pereslop, som ligger paa Landtungen mellem de noaaisse

Stepper og Halvoen Krim, og ved Saltsoen Elton hiinsides Wolga, i Kirgisernes Gebeet, hvor der om Sommeren samles mange Tusinder Trækstude. Der skal for en allerede lang Tid siden være blevet givet endeel Anordninger, i det mindste for Persekops Bedkommende, til Afværgelse af Ulemperne, der let opstaae under slige Omstændigheder, og som ikke indstrænke sig til, at de Mangel lidende Kreaturer crepere, men ydermere let foranledige smitsomme Sygdommes Udbrud; men om de overholdes, derom mangler det mig paa tilforladelig Kundskab. Drefsjoretoierne føre i Rusland Navn af „Tschumaky“, og Dvægpesten benævnes „Tschuma“. Det nære Slægtskab, som begge disse Ord have med hinanden, bør vist ikke oversees, naar man eftersporer Dvægpestens Oprindelse i den russiske Stat.

Det ligger saavel i Localiteternes, som i de klimatiske Forholds meget forskellige Bestaaffenhed, at der i Rusland Hayes flere Dvægracer, hvis Antal dog neppe er saa stort, som mangen En troer. Aarsagen hertil maa især søges deri, at Dvæget i Rusland lever mere overladt til sig selv, end det i Reglen er Tilfældet i det øvrige Europa. Paa Grund heraf har det i de Egne, i hvilke Naturforholdene ere af en lignende Bestaaffenhed, en stor indbyrdes Liighed. Vilde vi ikke indlade os i en for fin Nuancering, da kan det russiske Dvæg henføres til 3 Hovedracer: 1) Dvæget udenfor Stepperne; 2) Steppeqvæget og 3) Dvæget, som findes i de Egne, der gjøre Overgangen til Stepperne.

I Stor-Rusland, nordfra indtil noget Sønder for

Moskau, i Mellem-Russlands vestlige Landstaber og i Østersøprovindserne, er Landqvæget for en stor Deel smaat og egner sig mere til Malke- end Slagteqvæg; det er kantet af Form, og har fine, fletstillede Been; Løden er meget forskjellig, men i det Hele mere mørk end lys. Paa Dvægmarkedet i St. Petersborg, som indtager en betydelig, med Bygninger omgiven Plads*), og har den gode Indretning, at Dvæget staaer bundet, har jeg seet endeel meget smaa Køer af dette Slags, hvor de føres hen fra Nabolandsstaberne, især de nærmest ved liggende Østersøprovindser; mange deriblandt vare ei større, end at de i fed Tilstand neppe ville have holdt mere end 12—14 P i Slagtevægt; deres Bygning var ikke ulig den som de mindre gode Køer i Benschysel have. Dvæg af samme Slags, men for det meste kjendeligt større og noget bedre bygget, saae jeg paa flere Steder imellem St. Petersborg og Moskau, f. Ex. i Torjok og Twer, og der var Dvæg deriblandt, som, efter dets Ydre at dømme, kunde tjene til at tilveiebringe Malkeqvægstammer af en udmærket Bestaffenhed.

I Eggen af Woronesch, imellem denne By og Charkow, faaer Dvæget, jo mere man kommer sydpaa, lidt efter lidt det for Steppeqvæget eiendommelige Præg; det bliver større, uden at være høibenet, og faaer førere Been, som tillige antage en bedre Stilling; dets Krop

*) Foran Porten, som fører derind, er anbragt et Par store Tyre af Metal, der paa det nær, at de forekomme mig at have en for udfordrende Stilling, der ikke er ulig Søvens, tage sig godt ud.

er mere langstrakt end nordpaa; det bliver dybere i Bryftet, længere og meer lige af Kryds, samt bredere over Haleroden, hvilket tilsammen giver det en tromledannet Figur. Lødens Forandringer ere især paafaldende, thi sydester søger Naturen ligesom at omstabe de forstjellige Lødarter, der findes nordpaa, til en eneste, som enten er mørke- eller lysgraa, hos de ældre Dyr ogsaa hvidgraa eller hvid.

Det er interessant at see, at der herved ligesom finder en Kamp Sted i Naturen; de mørke Lødarter bortsvinde lidt efter lidt, og afløses af de lysere, blandt hvilke den lysgule ogsaa forekommer i nogle Egne; men selv der, hvor den graa Lød er bleven gængse, træffer man paa Hoveder, som ere rødbrune, mangen Gang endog fortladne, paa enkelte Steder af Legemet. De Steder, der ligesom modstaae Dvergungen i den graa Lød meest haardnakket, ere: Egnen omkring Mullen og Dinene, Halsens Sider ved Dvergungen i Bovene, Doglappen, Forbenene indtil Knæene, og Haseledene, især deres Spidser; mangen Gang findes ogsaa mørke Skjolde, sædvanlig i Form af Striber, her og der paa Legemet, hyppigst paa Bovene og for paa Siderne. Hos Kalvene og Ungkvæget forekomme hyppigere saadanne mørke Steder end hos det ældre Dvæg. Sædvanlig ere de mørke Haar, som findes ved Lødens Dvergang i den graa, rødbrune, spillende i det Sortladne; det sidste især mere sydpaa.

I Stepperegionerne selv er Løden derimod for det meste lysgraa (hvidgraa), og er den mørkegraa, da have de mellem de hvide siddende mørke Haar en fort-

laden Farve. Dvæget i Ruslands europæiske Stepper er stort, grovknoglet, og har mellemhøie Been af en god Stilling; i de vestlige Stepper har det endog snarere lave end høie Been, som derimod ere noget høiere, men mindre føre, i de østlige. Kroppen er langstrakt, tromledannet, sluttet og temmelig dyb i Brystet, uden at dette dog synker saa stærkt nedester som hos Bjergqvæget; Doglappen kun ringe; Krydset langt, næsten lige, mere bredt end smalt over Haleroden; men iffe-desmindre er Kroppens bageste Deel ei saa stærkt udviklet som den forreste eller hvad der hører til Brystet; Halsen mere kort end lang, og stærk af Bygning; Hovedet kort og bredt, og dets Figur nærmer sig til den firfantebe, hvorved det faaer en stor Mule; Ørene store. Hornene ere langt fra saa lange og smekke som hos Steppeqvæget paa den anden Side af Karpatherne (det ungerste); de russiske Steppestude have endog kortere og meer butte Horn end de jydste Stude, som især derved adskille sig fra hine, at Steppestudens er mere grovknoglet, har et kortere og bredere Hoved, en større Mule, en kortere og førere Hals, er mere langstrakt, og har et længere Kryds, som tillige er noget bredere over Haleroden, hvorved dens Krop bliver mere tromledannet end den jydste Stud.

Den anførte Bygning gjør Steppeqvæget baade stiftet til Træfbrug og Slagtning, hvortil det ogsaa fortrinnsviis afbenyttes; til Træfbrug baade i Hjemmet og paa Reiser, og til Slagtning iffe alene i Steppegneene selv, men saagodtsom i hele Rusland, tildeels endog i Udblandet; Kalve slagtes kun undtagelsesviis.

Rjødet af Steppestubene staaer tilbage for det af de sydfste; det er hverken saa fintrevlet og sastrigt, eller saaledes gjennemvævet med Tælle som hos disse; Tællen pleier at ligge uden- og indenpaa Kroppen. Om Aarsagen hertil ligger i Racen alene, eller om andre Omstændigheder ikke tillige derpaa have Indflydelse, er vanskeligt at bestemme; muligens afhænger det for endeel deraf, at Tyrefalvene i Stepperne ofte først castreres henimod 1 Aar gamle, og at mange af de Stude, som slagtes i de store Byer, tidligere ere blevne anvendte i flere Aar til Arbejde; hertil kommer endnu, at Steppestubene tilbagelægge en meget lang Wei, inden de fra Hjemmet komme til deres Bestemmelsessted, og undervejs ofte afmagres i den Grad, at de maae fedes paa ny i Brænderierne, som findes i Naboegnene af de Byer, hvor de senere slagtes.

Det er allerede omtalt, at Steppekoerne i Reglen kun give en ringe Mængde Mælk, men som er fed; de staae i en lang Tid golde; Kalvene blive i flere Maaneder gaaende hos Modrene, og skulle disse malkes, holdes hine i Nærheden af disse, der ellers ikke ville lade Melken ned. Man kan allerede af Formen slutte sig til Steppekoernes ringe Melkerigdom, for hvilken ogsaa Bestaffenheden af deres Speil taler, som, foruden at være lidet udviklet, tillige er haarrigt.

Den Charakteristik, som jeg her har givet af Steppekoer, indskrænker sig nærmest til de Egne, hvilke jeg har bereist, men passer, om ogsaa ikke i sin hele Udstrækning, saa dog for en Deel, paa Dvæget i Lan-

dets øvrige Steppeegne, fra hvilke jeg har seet flere Dvægflotte paa Markedet i Moskau, som deels vare fra de donske Kosackers Land, deels fra Egnen af Floden Kuban og Nabolandskaberne. Dvæget fra disse Egne forekom mig især at afvoige deri fra samme i de sydvestlige Stepper, at det var mindre grovknoglet, noget høiere af Been, ei havde en saa før Bygning, var lettere i sine Bevægelser, og besad et livligere Temperament, der endog nærmede sig til Bildhed. Blandt Dvæget paa Markedet i Moskau vare store Flokke Dvier, hvilke jeg kun har fundet undtagelsesviis paa Markedet i St. Petersborg, hvor Stude pleie at udgjøre det overveiende Antal Slagtevæg. Da de endnu vare unge, kun 3—4 Aar gamle, og vare komne fede om Efteraaret fra Græsset paa Markedet, formoder jeg, at de hørte hjemme i de nærmeste sydlige og sydøstlige Stepper. Blandt Dvæget paa Markedet i Moskau var et Par Flokke Stude fra Egnen af Kubanfloden, som udmærkede sig ved en eiendommelig Stilling af Hornene, der ved Grunden stode tæt sammen, og herfra vare høiede bagefter og udad, ligesom hos Gedebuffen.

Der findes i forskellige Egne af det russiske Rige fra Udlandet indførte Dvægracer, deels ublandede, deels blandede med Landracerne. Blandt Racerne, som man træffer paa ublandede, forekommer paa enkelte Steder Schweizer-, Tyroler- og korthornet engelsk Dvæg; af begge de første Racer Hayes udmærkede Individider paa den keiserlige Farm ved Sommerresidensen Sarasko selo i Nærheden af St. Petersborg, og af den første

paa den allerede omtalte Agerdyrkningsffole*) tæt udenfor denne By. Dvæget behandles paa begge disse Steder med en mere end almindelig Omhu, hvoraf det hele Ydre bærer umiskjendelige Spor. Der findes ogsaa udmærkede Hoveder af en i sin Tid ved Krydsning dannet nye Race, bekjendt under Navn af den Chalmogorske, der har sin Hjemstavn paa nogle meget frugtbare Der, som ligge nordpaa i Dvinafloden. Den er bleven grundlagt ved hollandsk Dvægs Krydsning med Landracen; senere har man villet opfriske den ved paany indførte hollandske Tyre, og har til dens Forbedring endog anvendt Tyre fra England, men uden at Udfaldet skal have svaret til Forventningen. De chalmogorske Køer ere ikke sjeldne i St. Petersborg, hvor de betales med høie Priser, endog med over 100 Rubler Sølvs — omtrent 140 Rbdlr. —; de ere store, have en god Bygning som Malkekoer, og malke godt. Køer af denne Race have nogen Lighed med de hollandske, men udmærke sig fremfor disse derved, at de have mindre høie Been, og at deres Kryds ei er saa affskydende; Løden er for det meste blandet, sædvanlig spættet, og paa en hvid Grund forekomme de mørke Steder enten i Form af smaa Pletter, eller som Striber. De mørke Haar ere sædvanlig røde, eller rødbrune, sjeldnere sorte. Der yttredes, at denne Race baade begyndte at tage af i Mængde og Godhed,

*) Til den Sorigoregiske Agerdyrkningsffole ved Mohilew har Forfatteren i Aaret 1847, for den russiske Regjerings Regning, besørget Angeler og jydsk Dvæg indkjøbt, 6 Stykker af hver Race, 4 Dvier og 2 Tyre.

hvilket man vilde hidlede derfra, at der ikke alene fandt en for hyppig Udførsel Sted deraf fra Hjemmet til St. Petersborg, endog til Moskau, og at netop de bedste Individer udførtes, men at den i Hjemmet heller ikke meer behandlede med den fornødne Omhu. Racen er saa god, at den fortjener at blive vedligeholdt, og skulde den virkelig være gaaet tilbage, burde Aarsagen dertil opsoeges og afhjelpes. Uden at drage i Tvivl, at de anførte Omstændigheder kunne have givet Anledning til Racens Tilbagegang, kan jeg ikke undlade at ytre, at den muligen heller ikke har været consolideret i den Grad, at den er istand til at kunne holde sig, især naar den mangler en omhyggelig Behandling tillige.

Paa Reisen i det Indre af Riget saae jeg paa Fyrst Rotshubei's Eiendomme ved Pultawa en Blanding af den engelske Holdernefsrace med Steppeqvæget, i hvilken det sidste's Egenstaber allerede begyndte at blive overveiende; ikke desmindre angaves dens Melkgivning at være meget bedre end de ublandede Steppekørs. I de sydrussiske tydske Colonier findes ogsaa ofte Blandingsqvæg, der paa nogle Steder synes at danne nye Racer; det er ligeledes mere melkerigt end Steppeqvæget. Paa flere Steder er Blandingen foretaget med Dvæg, indført fra de frugtbare Oberlayninger i det Brandenburgske.

At give en Charakteristik af Hestene i Rusland, er ligesaa vanskeligt, om ikke vanskeligere, end af Dvæget, thi der gives ikke alene meget forskellige Landracer, men paa mange Steder ogsaa Racer, som ikke der høre hjemme, og kun vedligeholdes ved Konstens Hjelp.

Med Undtagelse af Hesteracerne i det sydsøstlige Rusland har den russiske Landhest megen Lighed med den sjællandske; i de frugtbare Egne er den naturligtvis større og anseeligere end i de magre; den er især lille i Rigets nordlige og nordvestlige Provindser. I St. Petersborg sees mange smaa Heste fra disse Egne for Droscherne. Mere sydpaa ere Hestene større, og tabe endeel af det Grove i deres Ydre; de største findes i de frugtbare Landskaber i den mellemste Deel af Riget, hvorimod Landhestene i dets sydsøstlige Landskaber ere mindre, endog smaa, hvilket f. Ex. gjelder om Kosakhestene. I Egnen af Charkow findes gode Landheste af rigelig 10 Dvarteers Hoide, med en temmelig vel dannet Fordeel, en sluttet Krop, og meer lave end høie Been, som ere stærke, uden at være meget grove. De egne sig til Remonteheste for det lette Cavalleri.

Kosakernes Heste ere smaa, have for det meste et temmelig ædelt Præg, Diet er liveligt, Halsens Strube fremstaaende, Krydsset lige med en velansat Hale, og de forene megen indvortes Kraft med Roisomhed, Letthed i Bevægelsen og Udholdenhed. Hvor Tjenesten i St. Petersborg gjør Krav paa slige Egenstaber hos Hesten, udføres den i Almindelighed af de der i Garnison liggende Kosaker. Hestene i det øvrige europæiske Ruslands sydsøstlige og i de til samme grændsende asiatiske Landskaber have meget tilfælles med Kosakhestene; dog forekom mig de blandt Tscherkessernes og Pesghiernes Heste, som jeg har seet i St. Petersborg, i Reglen baade at være noget ædlere og lidt større end hine.

I Gouvernementet Wiätka findes en Hesterace, der, om den ogsaa der skulde være almindelig, dog ikke udgjør nogen oprindelig Landrace, men er Frugten af en anden Races Blanding med den derværende Landhest. Man seer enkelte Heste derfra i St. Petersborg, og de have særdeles meget tilfælles med hinanden i deres hele Ydre. De ere sædvanlig gulblaffede, maale ikke meer end omtrent 9 Qvarteer og et Par Tommer, have en temmelig veldannet Fordeel, en sluttet Krop, ere stærke af Been, og udmærke sig ved deres Noisomhed og Udholdenhed. Det er blevet mig fortalt, at Wiätkahesten nedstammer fra norske Hestes Krydsning med den derværende Landhest, og at Peter den Store har lagt Grunden til denne Race.

Allerede i den sydlige Deel af Stor-Rusland træffes man paa mange Stutterier, som forekomme hundsredevis i Lille-Rusland og Syd-Rusland, og heller ikke mangle i Wolhynien og Podolien. Stutterierne ere enten privat Eiendom, eller tilhøre Kronen, og de deri forekommende Heste ere i Reglen større end Landhestene. Hvem Stutterierne endog tilhøre, saa indeholde de stedse ædelt Blod, som pleier at være af arabisf Oprindelse, ved hvis Blanding med russiske Heste der i Tidens Løb har dannet sig nye Racer, som have meget tilfælles med hinanden, og paa en vis Maade kunne henregnes til en Race, der ligner Hestene, som forhen fandtes i det saakaldte Præstevang og Stjerneflepperstod i det Frederiksborgske Stutteri, og af hvilke afdøde Dyrmaaler Gebauer har givet os Portraiter i Hingsterne Flink og Vegasus. Paa Veien fra Char-

kom til Pultawa traf jeg tilfældigviis i Kredsstaden Walki paa 12 til 14 Hingster af dette Slags, omtrent 10 Dv. 2 Tom. høie efter Anlægsmaal, alle tilsammen lyse, eller mørkegraa, der vare indkjøbte til Cavalleriets Remontering i private Stutterier i det østlige Ukraine. Halvdelen deraf kunde have afgivet gode Landstodhingster. Hestene i Rusland transporteres ikke som hertillands i Snore eller Kobler, men drives enten flokkeviis, eller ere, sædvanlig 2 i Tal, bundne bagved en Vogn, i hvilket Tilfælde de mange Folk og Heste, som udfordres til Transporten, gjøre denne besværlig. Ved Remonternes Indkjøb tages der intet Hensyn til Kjønnen, og der findes mange Hingster i det russiske Cavalleri; blive de uvane, da castrerer man dem. De til den keiserlige Garde hørende Cavalleri-Regimenter faae, med Undtagelse af Kosakkerne, Peshgierne og Tscherkesserne, der ere beredne med Heste fra Hjemmet, deres Remonter fra Stutterierne i de omtalte Egne. Under mit Ophold i St. Petersborg har jeg havt Leilighed til at see flere af Garde-Regimenternes Heste, og deriblandt, ved Commandeurens Godhed for Chevalier-Regimentet, for hvilket Keiserinden er Chef, en heel Aargang af dette Regiments Remonter, Stykke for Stykke, og har derved overbeviist mig om, ikke alene at disse Regimenter ere godt beredne, men at der blandt deres Heste ogsaa findes mange, som forene et meer eller mindre ædelt Præg med deres øvrige gode Egenskaber.

Nogle faa af Stutterierne i Rusland tilhøre Staten, og deriblandt det tidligere meget renommereede saa-

kalbte „Orlowfke“ Stutteri i Grenewoi, som ligger omtrent 20 Mile fra Woronesch. Det har, i Forbindelse med de dertil hørende Eiendomme, en meget betydelig Udstrækning, og dets sidste private Eier var en Grevinde Orlow, der fulgte det med hvad dertil hører til den russiske Regjering. Det var i dette Stutteri, at den bekjendte Orlowfke Hartdraverrace grundlagdes, og som der endnu forekommer, muligen ikke mere saa udmærket som tidligere, og heller ikke meer der alene, men paa andre Steder tillige, hvor den, som man sagde, endog skal være bedre end i Grenewoi. Hartdraverracen er en i dette Stutteri ved Krydsning dannet ny Race, der antages at være consolideret, og den skal være bleven dannet ved hollandske Hartdraveres Krydsning med den russiske Stutterihest, hvis meer eller mindre ædle Præg i Reglen kan hidledes fra iblandet arabisk Blod. Man fortalte, at ogsaa dansk Stutteriblod var blevet afbenyttet ved dens Dannelse. Men hvorledes denne Race endog er bleven til, saa maa det ansees for afgjort, at den har taget sin Oprindelse formedelst Krydsning. Den nærværende Hartdraverrace er stor og stærk af Bygning, og har noget Edelt i sit Ydre; dens Fordeel er vel dannet, men noget for svær; Kroppen sluttet, mere lang end kort, og kunde ønskes noget høiere over Manken; men det mangler derfor ikke Brystet paa en ret god Dybde; Krydset langt, temmelig lige, og dets Tilrunding ved Overgangen i Laarene røber en kraftfuld Bagdeel. Bevægelsen i Trav er jordvindende i en paafaldende Grad, og Hesten synes under samme ligesom at

flyve henad Jorden; de fleste Hartdravere, som jeg har seet, vare graatavlede, eller sorte; hyppigst det første. Bilde man nærmere betegne, hvortil disse Heste bedst egne sig i det daglige Livs Syssler, da kunde man sige, at de, formedelst deres Størrelse, stærke Bygning og noget forædlede Præg, afgive stærke og elegante Karretheste med en ualmindelig jordvindende Bevægelse.

Men der er et andet Spørgsmaal, som jeg troer her at maatte berøre lidt nærmere, og det er, om man kan antage, at Hartdraverracen, som nu findes i Grenewoi, ogsaa virkelig er consolideret. Jeg har seet flere af det Slags Heste, baade i St. Petersborg og Grenewoi, og det forekom mig, at de yngre deriblandt, som findes i Grenewoi, ikke kunne maale sig med de ældre, og i det Hele heller ikke have et saa eensformigt Præg som hine. Jeg maa udtrykkeligt gjøre opmærksom paa Udtrykket „det forekommer mig“, thi vi saae i Grenewoi kun de sammesteds opstaldede Hingster, idet Tidens Korthed ei tillod at gjøre Brug af Bedkommendes velvillige Tilbud, at lade Følhopperne og hvad der var paa Græs hente hjem fra Stepperne, som ligge saa fjernt, at der, selv om det var skeet nok saa hurtigt, vilde være medgaaet en for lang Tid dertil. De i Stutteriet opstaldede Hingster, som jeg saae, vare reent arabisk Blod, en Blanding af dette med engelsk Fuldblod og med den russiske Stutterihest, af hvilken der ogsaa havde Afkom med engelsk Fuldblod, eller hørte til Hartdraverracen, hvilket sidste for det meste var Tilfældet med de yngre deriblandt.

Blandt Hingsterne af reent arabisk Blod udmær-

febe sig en abildgraa (graatavlet) ved sit ædle Præg, sin skønne Form og stærke Bygning; den var noget større — maalte henimod 10 Dv. — og førere af Bygning, end de arabiske Heste pleie at være, hvortil Marsagen rimeligviis maa søges veri, at den ikke var indført, men nedstammede fra tidligere indførte arabiske Forældre. Den havde i sit Præg meget tilfælles med 2 originale arabiske graae Hingster, som findes i Hertugen af Leuchtenbergs Marstald i St. Petersborg, især den største og stærkest byggede deriblandt, der maaler rigelig 9 Dv. 4 Tom. Der maa ikke lægges videre Bægt paa, at den kun havde eet Die, thi det andet skal være gaaet tilfældigviis tabt. Parredes denne Hingst med tilsvarende gode arabiske Hopper, og Afkommen nød en god Forpleining igjennem nogle faa Generationer, da tvivler jeg ikke om, at man vilde faae udmærkede Rideheste af det mindre Slags eller rigelig 10 Dv. høie.

Blandt Hingsterne af blandet Race gefaldt mig bedst Afkommen af engelsk Fuldblod med den russiske Stutterihest; der gaves enkelte deriblandt, ved hvis Exterieur der ikke var Grund at gjøre væsentlige Udsættelser, saa de ialtsald maatte ansees for særdeles gode Brugsheste, især stiftede til Ridning for Cavalerer, eller til let Kjørsel for herstabelige Personer.

Af Traverracen forefandtes 2 ældre og en heel Deel yngre, endnu ei udvorne Hingster. De ældre vare 2 Graaskimler, der kunne tjene til Mønster paa Karretheeste af et udmærket Slags. De havde ligeledes

nogen Lighed med Hestene i de Fordums graaffimlede Stod af den gamle Frederiksborgske Stutterirace, fra hvilken de især adskilte sig derved, at de vare større, og havde en noget førere Bygning, uden at deres Præg alligevel var mindre ædelt. Den ene af disse 2 Hingster angaves at være 23, den anden 13 Aar gammel. Ingen af de yngre Hingster kunde maale sig med disse 2, og tegnede heller ikke til, nogensinde at ville komme til at gjøre det. Paa Grund heraf er det at jeg nærer Frygt for, at Traverracen i Grenewoi endnu ikke er consolideret, idet to saa udmærkede Hingster blandt megen Afkom ikke have givet noget Individ, der kunde maale sig med Fædrene. Muligen er min Frygt ikke grundet; men ialtsald er det i høieste Grad ønskeligt, at der skænkes denne Gjenstand sagkyndig Opmærksomhed, thi de Orlovste Traversere ere ikke alene udmærkede i sit Slags, men ere en Rusland tilhørende ny Hesterace, der kan tjene til, med Landets Stutteriheste at producere fortrinlige Kjøreheste, og deriblandt til Brug for herstabelige Droscher, hvis Afbenyttelse er saa almindelig i alle Ruslands Stæder. At det vil skee, er man berettiget til at antage, idet Stutteriet i Grenewoi nu staaer under en sagkyndig Bestyrelse, der sikkerlig vil tage Hensyn til Alt, hvad der kan bidrage til, ikke alene at vedligeholde, men ydermere forbedre denne udmærkede Hesterace, som desuden i den senere Tid har faaet saa formaaende Talsmænd, at alene dette vil ansjøre Bedkommende til Intet at forsømme.

At Hesteavlens i de russiske Stutterier drives paa en ganske anden Maade end i Europas andre, meer

befolkede Lande, er vist overflødig at bemærke, men ikke desmindre finder ogsaa her den Sætning Anvendelse, at der, saafremt man vil frembringe noget Godt, maa handles med Sagkundskab og anvendes Omhu. Flere Gange har jeg hørt yttre, at Mangel herpaa ikke alene har givet Anledning til Fordums velansæete Stutteriers Tilbagegang, men at flere deraf skulde være gaaede tilgrunde formedelst smitsomme Sygdomme, som deri havde taget Overhaand. Saaledes have Snive og Springorm anrettet betydelige Ødelæggelser paa nogle Steder. De climatiske Forholds for en stor Deel barske Bestaendighed i Forbindelse med den mindre Omhu, hvilken man saavel har skænket Tillægsdyrene som Afkommen, synes at være Hovedaarsagerne dertil. Nordpaa er det især de climatiske Forhold, sydpaa derimod meer manglende Omhu, som lægge Hindringer i Veien for den ædle Hesteavl. I St. Petersborg har jeg seet pathologiske Knokkelpræparater af Fuldblodsheste, som havde lidt af den saakaldte spina ventosa i en meget høj Grad*), hvilken Sygdom man der kun har havt Leilighed til at iagttage hos Heste af denne Race, hvilket rimeligviis hidrører derfra, at Fuldblodshestene, formedelst deres kælne Behandling, mindre kunne taale det derværende ustadige og barske Clima end de i Rusland hjemmehørende Hesteracer, endog end den dertil henhørende orientalske Hest.

*) Overdnrlæge og Collegieassessor Schytt har godhedsfuld tilskillet mig flere udmærkede Præparater af det Slags til den pathologiske Afdeling af vor Skoles Museum.

Den russiske Regjering stænker i den senere Tid Landets Hesteavl megen Opmærksomhed, og anvender store Summer til dens Fremme. Der underholdes ikke alene nogle Stutterier for Statens Regning, blandt hvilke det i Grenewoi har den største Udstrækning, men det skal ogsaa være Plan, at oprette Bestælderdepoter i alle de Gouvernementsbyer, som ligge i Egne, hvis Bestaffenhed er gunstig for Hesteavlen. Jeg har kun havt Leilighed til at see Bestælderdepotet i Charkow, som indeholdt rigelig 50 Hingster, der, om de ogsaa vare gode hver i sit Slags, dog vare af en meget ueensartet Bestaffenhed. Der fandtes deriblandt endeel Hingster af den russiske Stutterirace, som vare 10 Dv. 2 Tom. høie og derover, og forenede en forholdsmæssig stærk Bygning med et temmelig ædelt Præg og en smuk Form; mindre end disse, men langt ædlere, vare to Hingster, der udgaves for Persere, og flere arabiske, som vare de mindste af dem alle. De 2 persiske Hingster, en guldrød og en Mustatssimmel, vare omtrent 10 Dv. høie; de forenede med deres ædle Præg en usædvanlig smuk Form, havde fine, men kraftfulde Been, der vare uden væsentlige Feil, og hvilke de bevægede med megen Letthed. Begge disse Hingster kunne tjene til Mønster for Cavaleerheste til let Ridebrug, eller for Dameheste. De arabiske Hingster maalte ikke meer end omtrent 9 Dv. 3 Tom., men havde, ved Siden af at være velbyggede og feilfrie, et meget ædelt Præg, der, i Forbindelse med deres Bevægelse, robede megen indvortes Kraft.

Der fortaltes, at Bedækningsfygen havde herstet

for nogle faa Aar siden blandt Depotets Hingster; Bedkommende ville ikke indrømme det, hvorimod det paastodes af Andre; men hine fik af den officielle Veit Ret. Ikke kan det være min Hensigt, at yttre mig nærmere over denne Sag, hvorhos jeg dog ikke kan undlade at bemærke, at der er endeel Omstændigheder, som gjøre det sandsynligt, at Sygdommen har været i Depotet, men uden at man derfor er berettiget til at kaste Skygge paa Bedkommende, hvorimod det ikke kan billiges, at de, saafremt Sygdommen har været blandt Hingsterne, søgte at skjule samme.

I Rusland forekomme ogsaa vilde Heste, som findes i Stepperne mellem Bugz og Dnieprfloden. De skulle nu være sammensmeltede til et Par Flokke, hvis Antal aarlig bliver mindre, fordi der jævnligt gjøres Jagt efter dem. De ere smaa, have en hæslig Form, ere blaffede af Lød, skulle være meget frygtfomme, og bevæge sig hurtigt. De udgives for vilde, men det er et Spørgsmaal, om de ikke blot ere forvildede.

Bed at omtale det russiske Hestevæsen, kan jeg ikke undlade at meddele, at der i St. Petersborg paa en af de Broer, som føre over en Canal, der krydser Alexander Neffsky Prospect, i Nærheden af Alexandra Theatret, findes 4 Heste i Bronze, som i høi Grad tiltraf sig min Opmærksomhed. De have kun staaet der i en kort Tid, og ere blevne modellerede af en russisk Kunstner, samt forfærdigede i Rusland. Uden at være Konstkjender, troer jeg at kunne yttre, at de ere Kunstværker, og fortjene den Plads, som de indtage; men ikke desmindre stødte det mig, at de to, staaende

paa Kraa for hinanden, havde orientalsk Præg, hvorimod de andre to vare af engelsk Fuldblodsrace, halvt trænerede og med affortet Hale. Vare de tilsammen Orientalere, eller Fuldblodsheste, ei forandrede ved kunstig Hjælp, tvivler jeg ikke om, at de ville gjøre et bedre Totalindtryk, end det nu er Tilfældet. I Modsatning af disse 4 Bronzeheste, som Konststykker, maa jeg ogsaa, men paa en anden Maade, yttre mig over tvende i Gips støbte Heste, som staae foran Garde-Regimentets Manege, og som, mildest talt, ere Hestecaricaturer (De stode endnu der i Januar Maaned 1846), der ikke burde findes paa nogen offentlig Plads i en By som St. Petersborg.

Faaret, Svinet, Kamelen og Kendsbyret maae ligeledes, om de end ikke indtage en saa vigtig Plads blandt Huusdyrene i Rusland som Dren og Hesten, forteligen berøres.

I den nordlige og vestlige Deel af Rusland spiller Faaret ingen vigtig Rolle, hvorimod det er af meer Betydning for Rigets østlige og sydlige Landskaber. Faarene i Rusland ere enten Landsaar, eller Merinos; hine udgjøre forskjellige Racer i Rigets forskjellige Egne, hvorimod disse ogsaa her vedligeholdes de for denne Race eiendommelige Egenstaber, men med nogle Modificationer. Ikkun først der, hvor de frugtbare Egne nordfra tage deres Begyndelse, træffer man paa betydelige Flokke Landsaar, der sædvanlig ikke tilhøre enkelt Mand, men hele Byer; jo meer man kommer sydpaa, deshyppigere blive Flokkene, i hvilke der ofte tillige findes nogle Geder. I de Egne, hvor der findes Stepper, holdes paa mange af de store Eien-

domme Merinoskæferier, der ofte have en hertilands ukjendt Størrelse, og undertiden tælle indtil 100,000 Stykker. Til de største deriblandt skal henhøre Grevinde Rosamuskas i Gouvernementet Pultawa.

Landfaarene bære en grov Uld, ere nordpaa smaa, opnaae derimod sydpaa en betydelig Størrelse, og baade i Lille-Rusland og de Sønder derfor liggende Landstaber (Syd-Rusland) træffer man saavel paa fedrumpede som fedhalede Faar; hos hine ligger en Fedtbulk bag paa Krydset, ved Siderne af Halens Rod, hos disse ansamler Fedtet sig derimod paa Halen selv. Paa Markedet i St. Petersborg har jeg seet et stort Slags fedrumpede Faar, ikke ulige Wilstermarssfaaret, som havde en meget grov, rødsladen Uld; de skulle nedstamme fra Kirgisernes Land, hvorfra de have udbredt sig vestpaa i det sydlige Rusland, især i Ukraine, hvor jeg dog ikke har seet dem nogetsteds.

Paa Fyrst Rotschubeis Godser i Gouvernementet Pultawa har jeg havt Leilighed til at see betydelige Merinoskæferier, i hvilke Faarene ligesom stode midtvejs mellem Electoral- og Infantadoracen, og saavel havde Lighed med hiin som med denne; de vare meer høie end lave af Been, men havde en langstrakt, fyldig Krop; Uldvæarten paa Hoved og Been ringe, Pelsen derimod uldrig, og om end Ulden ei var særdeles fiin, var den dog af en jævn Bestaffenhed med en god Stabelbygning; Fedtsveden kun ringe. Tænker man sig et Electoralskaar i en noget forstørret Maalestof, med en uldrig, jævn, mellemfiin Pels, da havees et Billede af Faarene i Fyrst Rotschubeis Skæferier, der afgive

en, om end ei meget kostbar, saa dog i Handelen søgt Uld, der for en stor Deel henhører til mellemgod Prima. Merinosulden fra det sydlige Rusland udstibes for største Deel fra Odesa.

Paa Reisen nordfra sydester traf jeg først i den mellemste Deel af Rusland, hvor Terrainet begynder at antage Steppeskikkelse, en Mængde Sviin, der sædvanlig gif flokkeviis paa den nylig opkomne Rug. Saa vidt jeg kunde skjønne, tilhørte Flokkene hele Byer. De vare ei ulige de jydste Sviin af almindeligt Slags, men havde endnu høiere Been, en frummere Ryg, fladere Sider og et mere affkydende Kryds. Svinene mere sydpaa vare derimod meget bedre byggede, og paa deres længere og meer tilspidsede Hoved nær, havde de Lighed med den Tegning, som E. Viborg har givet af Mongoliczer Svinet i sin Veiledning til Svinets Behandling som Huusdyr.

I Krim og det sydsørlige Rusland hører det topflede Kameel til Huusdyrene. Det anvendes der meget til at trække, og man tilbagelægger dermed lange Reiser, endog nordøst. Saaledes har jeg i Woronesch seet store Bogne med Wiindruer fra Krim, som vare bespændte med topflede Kameler.

Kensdyret forekommer kun i Ruslands nordligste Landstaber som Huusdyr. I den store Keiserlige Park ved Gatschina, omtrent 6—7 danske Mile fra St. Petersborg, saae jeg en Flok Kensdyr, som Lapper Winteren forud havde bragt for deres Slæder til denne By. Almindeligviis antages, at Hannerne af Hjorteslægten, som ere blevne castrerede; ikke skifte deres Gevirer, eller

at disse forblive i den Tilstand, hvori de vare ved Castrationen. Uden at ville, eller kunne fuldkaste denne Sætning i dens hele Udstrækning, maa jeg dog bemærke, at det castrerte Kendsdyr skifter ligesaafuldt Gevirer som det, der ei er blevet castrert. Det var i Midten af September Maaned 1845, at jeg saae Kendsdyrene i Gatschina, blandt hvilke fandtes Flere, der vare komne Vinteren forud som Castrater til St. Petersborg, og som havde stiftet i Sommerens Løb. De nye Gevirer havde allerede opnaaet en saa betydelig Høide, at der fandtes endeel Taffer derpaa, men den Forlængelse af Huden, hvormed de stiftede Gevirer beklædes i den første Tid, havde endnu ikke begyndt at løsne sig.

Der findes flere Anstalter til Dyrlægers Dannelse i Rusland, men om alle de, som skulle tjene dertil, ogsaa ere i Virksomhed, tør jeg ikke vove at have nogen Mening om. Veterinairskolen i St. Petersborg og Charkow saae jeg, og om den i Warschau, hvorefter Commissionen ikke kom, har jeg hørt tale. Ved de andre Universiteter findes, saavidt jeg har kunnet forvisse mig derom, et Professorat for Veterinairvidenskaben, der ogsaa doceres i en tilsvarende Retning ved de høiere landoconomiske Læreanstalter, f. Ex. den Gorigorekiske ved Moshiew, hvor en fra den danske Veterinairskole dimitteret Dyrlæge Brunø, hvis tidlige Død maa beklages, fungerede indtil sin for et Par siden paafulgte dødelige Afgang.

Uden at ville tillade mig nogen udførlig Bedømmelse af de russiske Veterinairskoler, kan jeg ikke und-

lade at bemærke, at de tildeels lade meget tilbage at ønske, hvortil Aarsagen mindre maa søges hos vedkommende Lærere, blandt hvilke Professor Proseroff i St. Petersborg og Professor Wischnieffsky i Charkow fortjene at blive anførte ved Navn, end i disse Anstalters Organisation og Bestyrelse. Man burde vist ikke tvivle om, at Veterinairskolen i den store Residensstad St. Petersborg maatte indtage den første Plads; det forekom mig ikke at være Tilfældet, og saavidt jeg kunde skjønne, udretter den i Charkow ikke alene mere, i Forhold til, hvad den har at virke med, men den udretter endog forholdsvis meget. Alt vidner der om Orden, og man sporer Interesse for Faget baade hos Lærerne og Eleverne, der, som man fortalte, for største Deel henhørte til Almuen, hvilket næsten forekom mig utroligt, thi deres hele Holdning og den ved Underviisningen udviste Agtpaagivenhed lode formode, at de havde nydt en bedre Opdragelse, end der rimeligvis pleier at blive den russiske Almue tildeel. Men henhørte de til Almuen, da kan det tjene til Beviis for, at den russiske Almue er modtagelig for Dannelse og er lærenem. Jeg skylder ogsaa Sandheden at sige, at vi underveis lærte endeel fra Veterinairskolen i Charkow dimitterede Dyr læger at kjende, der ved Maaden, de assisterede os paa, afgave et factist Beviis for, at denne Skole ikke arbejder uden Held for sin Opgaves Løsning. Man finder i Veterinairskolens Localer en smuk lille Samling af de til Underviisningens Oplysning fornødne Gjenstande, og deriblandt en udmærket Chirurgisk In-

strumentssamling, der maaskee er fuldstændigere end de fleste andre europæiske Veterinairsskoler; Sygestalden er, om ogsaa ikke stor, saa dog velindrettet, og indeholdt endeel syge Heste; vi saae der ogsaa nogle Stykker Dvæg, som befandt sig i Reconvalescensen efter Dvægpesten; Smedien svarede til sin Bestemmelse, og, om Elevernes Arbejde ogsaa ikke var godt, kunde man dog see, at der stænkedes denne for Dyrslægen vigtige Gjenstand fornøden Opmærksomhed.

Hvad Lærestolene i Veterinairfaget ved Universiteterne angaaer, da troer jeg, at de mere ere til for Navnet, end den Nytte, som de stifte. Der er derimod Grund til at antage, at den veterinaire Lærestol, som man agter at oprette ved de landoconomiske Læreanstalter af et høiere Slags, vil bidrage til nyttige Kundskabers Udbredelse om Huusdyrene. I St. Petersborg underholdes ogsaa for Statens Regning en Læreanstalt for Dannelsen af et Slags meget underordnede Dyrslæger, der, om de ogsaa ikke henhøre til de saakaldte Canowals*) eller selvgjorte Dyrslæger, af hvilke der overalt i Rusland findes en stor Mængde, alligevel ei henregnes til den egentlige Dyrslægestand. Saavidt jeg har kunnet erfare, er det Artilleriet, som underholder en sliq Læreanstalt, for med de deri oplærte unge Mennesker at besætte sine underordnede Dyrslægeposter.

*) Canowals udgjøre ligesom et eget Laug, der recruterer sig ved sine egne Lærlinge, som hos de anseetste deriblandt indviés i Fagets Hemmeligheder. De føre stedse deres meest brugelige Apparater paa en isinesaldende Maade hos sig, og kunne strax kjendes derpaa.

Giver man Dyrlægernes Dannelse en forskjellig Udstrækning, hvilket jeg troer at maatte anbefale, da bør det kun stee ved Veterinair-skolerne, og ikke ved særskilte Læreanstalter, der staae Fare for at modarbejde hinanden.

Andet Kapitel.

Dvægpestens Beskrivelse.

A. Almindelige Bemærkninger om Dvægpesten.

Den Sygdom, som her omtales under Navn af Dvægpest, kaldes hos os sædvanlig „Almindelig Dvægpsyge“; men da Benævnelsen „Dvægpest“ i den senere Tid er den gængse i flere Lande, og da der tillige ligger noget Betegnende deri med Hensyn til Sygdommens store Dødelighed, har jeg ikke taget i Betænkning, ogsaa at indføre den i den danske Veterinair-Nomenclatur, hvorhos jeg dog ikke kan undlade at bemærke, at den ei svarer til Sygdommens Natur, der er typhus, og ikke pestagtig. Men om Dvægpesten ogsaa er en Typhus, er den alligevel ikke denne Sygdom i Ordets sædvanlige Betydning, fra hvilken den adskiller sig ved flere Eiendommeligheder. Jeg har derfor ikke, saaledes som Nogle gjøre, villet kalde den Dvægtyphus. Det er især den saakaldte Krigs- eller Lazarethtyphus hos Mennesket, med hvilken Dvægpesten har meest tilfælles, men hiin kan, ved given Veilighed, udvikle sig paa en selvstændig Maade hos hvem- og hvor-somhelst, hvorimod dennes selvstændige Udvikling ind-

strænker sig til Dvæget, som hører hjemme i de europæiske og de til samme grændsende asiatiske Stepper.

Vil man give et kort, men betegnende Omrids af Dvægpesten, da kunde man sige: Den er en for Dre-slægten, efter Nogle endog blot for den almindelige Dreart, eiendommelig Sygdom af typhøs Bestaffenhed, i hvilken snart et, snart et andet Organ, men dog især Organernes Slimhinde, pleier at lide tillige, og som baade er meget smitsom og dødelig, samt, ifølge historiske Data, kun opstaaer af sig selv hos det i nogle Egne (Steppeegnene) hjemmehørende Dvæg, i hvilke den hersker periodisk, og hvorfra den, formedelst Smitte, let udbreder sig til andre Egne, blandt hvis Dvæg dens Dødelighed i Almindelighed er større end blandt Steppeqvæget.

Der gives neppe nogen Sygdom, hvis Beskrivelse har sat saa mange Penne i Bevægelse som Dvægpesten, baade Fordums og den Dag i Dag, men ikke desmindre gives der flere vigtige Punkter, blandt hvilke den manglende nøiagtige Kundskab om Grændserne af dens Hjemstavn indtager en vigtig Plads, som endnu ere saa lidet tilfredsstillende oplyste, at der haves Leilighed nok for den sagkyndige Jagttager, ved sine Efterforskninger at virke til Nytte for den største Deel af Europa, men dog i Særdeleshed for Rusland og dets Nabostater. Men selv om der endnu er meget at gjøre, maa man anerkjende, at der haves mange værdifulde Skrifter og Afhandlinger over denne Sygdom, som ikke alene fortjene at blive afbenyttede ved dens yderligere

Undersøgelse, men ogsaa kunne tjene Forfkeren til Veiledning herved.

Blandt de Mange, som have meddeelt deres Jagttagelser og Anstuelser om Dvægpesten, troer jeg især at maatte nævne Abildgaard, E. Biborg, Lorinser, Jessen, Haupt og Spinola, som i særskilte, for endeel udførlige, Afhandlinger og Skrifter have udbredt Lys derover, og, hvor dette ikke er Tilfældet, alligevel have givet veiledende Bink til dens fremtidige sagkyndige Undersøgelse.

De Skrifter, i hvilke de have meddeelt deres Jagttagelser, Erfaringer og Anstuelser, ere:

Abildgaard, i E. Biborgs Sammlung von Abhandlungen für Thierärzte und Defonomen. 1stes Bändchen. Kopenhagen, 1795.

E. Biborg, i Veterinair-Selskabets Skrifter. 2den og 3die Deel. Kjøbenhavn, 1813 og 1818.

— Om Miltebrand og Dvægfygen. Kjøbenhavn, 1821.

C. J. Lorinser, Untersuchungen über die Rinderpest. Berlin, 1831.

P. Jessen, Die Rinderpest. Mit besonderer Beziehung auf Rußland. Berlin, 1834.

W. Haupt, Ueber einige Seuchenkrankheiten der Hausthiere in Sibirien und im südlichen europäischen Rußland. Berlin, 1845.

W. L. J. Spinola, Dr., Mittheilungen über die Rinderpest. u. s. w. Berlin, 1846.

Blandt Forfatterne, som have ahandlet Dvægpesten i Haandbøger, fortjener J. E. Weith at blive

nævnt, i hvis Værk „Handbuch der Veterinärkunde“, dets 4de Udgave, Wien, 1842, Sygdommen er beskrevet med stadigt Hensyn til hvad andre sagkyndige Mænd, saavel i den ældre som nyere Tid, have iagttaget og yttret. Men der er ogsaa skrevet meget om Dvægpesten, som kunde ønskes udfyldt, idet man derved snarere vilde, end veiledes; der sigtes her nærmest til den Anskuelse, at Dvægpesten, ved given Veilighed, udvikler sig overalt og blandt hvilkensomhelst Dvæggrace paa en selvstændig Maade, f. Ex. ogsaa hos os, hvilken Anskuelse Enkelte, især franske Forfattere, der synes at være paa Veien til at gjøre Profelyter i Tydskland, i den senere Tid bestræbe sig for at gjøre gjeldende. At antage dette, røber Mangel paa Bekjendtskab med de bedste, baade ældre og nyere Skrifter over denne Sygdom, og med de i langt over eet Aarhundrede samlede historiske Data. Jeg antager hellere dette end at beskyldte Bedkommende for, ved en sliq Paastand at ville forskaffe sig en ephemere Navnfundighed, thi ephemere vil den blive, idet mangfoldige Iagttagelser og Erfaringer ikke tilintetgjøres ved et for Beviser blottet Raisonnement, der, om det ogsaa her og der forskaffer sig Tilhængere, snart vil komme til igjen at vige Plads for Erfaringen. At jeg i saa Henseende er paa det Rene med mig selv, er vist overflodigt at bemærke, men ikke desmindre udtaler jeg min Anskuelse paa en aldeles aaben Maade, for efter bedste Evne at modarbejde, at falske Anskuelser nogensinde her skulle gjøre sig gjeldende, faae Indflydelse paa Lovgivningen, og blive til en Ruin for Fædrelandet.

Samtlige Tilfælde i Dvægpesten kunne lade sig gruppere paa følgende Maade: 1) De, som hidrøre fra Feberen, og 2) de, som afhænge af den Sygdomstilstand, der forekommer i Forbindelse med Feberen, snart i et, snart i et andet Organ, især i Organernes Slimhinde. Skjøndt Feberen er af en typhøs Bestafsenhed, kan den ved Udbruddet være betændelsesagtig; men isaafald taber denne Tilstand sig snart, og afløses af en paafaldende stor Svækkelse, der som oftest er tilstede strax fra Sygdommens Begyndelse. Det Betændelsesagtige ved Feberen tiltjendegiver sig derved, at Blikket er rødt og stirrende, undertiden vildt; ved en forøget Dymærksomhed, og et snart liveligt, snart ængsteligt Bæsen, hvorhos Dyret er uroligt, undertiden selv uregjerligt o. s. v.; Pulsen er tillige meer eller mindre spændt og Aandedraget kort. At Feberen derimod ledsages af den for Typhus eiendommelige Svækkelse (Aldynamie), kjendes derpaa: Blikket mat og uopmærksomt, Modtageligheden for ydre Indtryk formindsket, Dyret slæber under Gangen Benene efter sig, og har en hastig, lille, neppe følelig Puls, men tydelige Hjerteslag, der blive tydeligere, i Forhold til som Svækkelsen tager til.

Blandt Organerne, som fortrinsviis angribes i Dvægpesten, indtage Fordoielses- og Aandedragsredskaberne, især deres Slimhinde, den første Plads; selv om andre Organer lide tillige, pleier Sygdomstilstanden i hine dog at være overveiende, snart allerede ved Sygdommens Udbrud, snart først senere.

Man beskæftiger sig i den senere Tid meget med

at udgrænse, ikke alene hvori Dvægpestens Væsen bestaaer, men ogsaa af hvad Bestaaffenhed Sygdomstilstanden er i de Organer, som fortrinsviis lide i samme. Uden at være tilfands, i saa Henseende at indlade mig paa vidtløftige Undersøgelser, som hverken her ville være paa det rigtige Sted, eller i og for sig, i det mindste efter min Overbeviisning, have nogen reel Nytte, troer jeg at maatte bemærke, at der gives dem som søge Dvægpestens Væsen i en sygelig Tilstand i Blodet, hvilken de betragte som Kilden til alle de Sygdomsphaenomener, der forekomme i samme. At Blodet er afveget, og det kjendeligt, fra dets Bestaaffenhed i sund Tilstand, derom finder neppe nogen Meningsforskjellighed Sted, men at det skulde kunne blive feilagtigt i sin Blanding i den Grad, at det fremkalder Sygdommen, uden at de faste Dele ere undergaaede væsentlige Forandringer tillige, baade med Hensyn til Blanding, Textur og den samme iboende Livskraft, forekommer mig uantageligt, især naar man betænker den gjensidige, uafbrudte Indflydelse, som Blodet udøver paa de faste Dele, og disse igjen paa hiint. Det Hele lider, men Forandringerne i Blodet falde meest i Nirene, uden alligevel at afgive pathognomiske Særkjender for Sygdommen.

Den Sygdomstilstand, som forekommer i Sliimhinderne, især Fordøielseredskabernes, er en Betændelse, som har Tilbøielighed til at overgaae i Ulceration af en gangrenescerende Bestaaffenhed. Nogle nyere Forfattere ville ikke erkjende det, hvad der her er ble-

vet kaldt en Betændelse, for at være det, men erklære det for en Standsning (Stasis) af Blodet i dets Gang gjennem de fineste Blodkar (Haarkarnettet). Som Grund herfor anføres, at Feberens Charakter i Dvægpesten er til Hinder for, at der i samme nogetsteds kan udvifle sig en Betændelse, der er af en hiin netop modsat Bestaffenhed, eller ei kan opstaae, naar en typhøs Feber er tilstede, hvorimod de Forandringer, hvilke Blodet er undergaaet, snart her snart der, forhindre det i at passere gjennem Haarkarnettet. At vi ikke have med en Betændelse af sædvanlig Bestaffenhed eller en saakaldt synochøs Betændelse at bestille, indrømmes uden videre, men derfor indrømmes ikke, at Betændelsen aldeles mangler; den er tilstede, men de Phænomener, som karakterisere den synochøse Betændelse, og give sig tilkjende ved en i høi Grad forøget Dannelsesevne (Plasticitet), kunne, ved Betændelse i Dvægpest, ei saaledes gjøre sig gjeldende som ved hiin, hvorhos Individet under Naturens Bestræbelse, at frembringe Betændelse, manges Gang gaaer tilgrunde, baade formedelst den ringe Energie, hvormed Livskraften virker i denne Sygdom, og formedelst de Forandringer, Blodet undergaaer i samme.

B. Om Dvægpestens Diagnose, Forløb og Udgang, samt det døde Dyr's Åbning.

Det har ligesom været endeel Forfatteres Livsopgave, at samle alle de Symptomer, der kunne forekomme i Dvægpesten, og af dem tilsammen at danne et Billede af Sygdommen, ligesom og deriblandt at op-

dage nogle, der ere karakteristiske for samme, og at bestemme Ordenen og Tiden, i hvilken dens forskjellige Symptomer følge paa hinanden. Det er for Nogle, men kun paa Papiret, lykkedes saa godt, at den Veterinair, som ikke har seet Sygdommen, men holder sig til hines Meddelelser, staaer Fare for at troe, at det, ved given Veilighed, ei er muligt at tage Feil af samme. Sagen forholder sig i Virkelighed anderledes; man kan endog gjerne sige, at det er et forgjæves Arbeide, af Dvægpestens Symptomer at ville danne et Billede, der passer paa samme i det concrete Tilfælde eller som den viser sig, thi om det ogsaa er en og samme Sygdom, iagttages dog snart en, snart en anden Afvigelse i dens Symptomer. Ikke bedre gaaer det med at udpege nogle blandt dens Symptomer som karakteristiske for samme. Der gives ikke et eneste deriblandt, som berettiger til at drage en tilforladelig Slutning i saa Henseende, hvilket for en stor Deel ogsaa gjelder om hvad man finder ved Aabningen efter Døden. De Symptomer og Sectionsdata, hvilke den Ene opstiller som karakteristiske for samme, har en Anden ikke alene ei iagttaget, men har endog truffet paa dem i andre Sygdomme. Heller ikke kan man holde sig til den Orden, i hvilken Symptomerne ofte angives at indfinde sig og følge paa hinanden, og til de formentlige Tidrum eller Stadier, hvilke Sygdommen gennemløber fra dens Begyndelse til endelige Udgang. Hvortil skal man da holde sig! Det mangler ikke paa Omstændigheder, som, i Forbindelse med Sygdomstilfældenes

Bestaffenhed, Sygdommens Forløb og Aabningens Data, kunne lede paa rette Spor med Hensyn til Bestemmelsen af, om en Sygdom, hvis Natur vi skulle fælde en Dom over, er Dvægpest eller ikke. Man har saaledes at tage Hensyn til: 1) Om kun Dvægget alene angribes af Sygdommen, eller ogsaa andre Dyr; 2) Om Dvægpesten hersker i Rabolauget, eller paa Steder, som paa en eller anden Maade staae i Forbindelse med det, hvor Dvægget er sygt; 3) Om Sygdommen blot hersker paa et enkelt, eller paa flere Steder, og forekommer den blandt flere Eieres Dvæg i samme By, eller paa flere Steder i en Egn, om den da er udbrudt samtidigt paa flere Steder, eller først paa eet, eller nogle enkelte, men dernæst har udbredt sig videre, og 4) til Dødeligheden, som den foraarsager.

Forekommer der kun blandt Dvægget en meget dødelig typhøs Sygdom, som ikke ledsages af Tilfælde, der berettiger til at hense den under nogen anden Sygdomsform af typhøs Bestaffenhed; er der tidligere blevet iagttaget Dvægpest blandt Dvægget paa Steder, eller i Egne, selv andre Lande, som paa en eller anden Maade staae i Forbindelse med det, hvor Dvægget er sygt; er Sygdommen ikke udbrudt samtidigt rundt omkring, men blot paa et enkelt, eller nogle faa Steder, mellem hvilke der, med en kort Mellemtid, har fundet Samqvem Sted; forekommer den i Begyndelsen blot hos enkelte Høveder, men angriber, inden en kort Tid, flere, ikke alene hos samme Eier, men ogsaa hos Naboerne, og den ligesom udbreder sig fra eet eller nogle faa Centralpunkter til Peripherien; den angriber uden

Undtagelse alt Slags Dvæg, og dræber det saagodtsom uden Undtagelse, i Regelen inden den 5te—6te Dag efter Sygdommens tydelige Udbrud; der findes ingen Aarsager paa Stedet, fra hvilke man med gyldig Grund kan hidlede den herskende Sygdom, og Stedsforholdene i Naboeegnene, hvor den ikke hersker, ere de samme som hvor den udbreder Død og Fordærvelse; finder man, ved det døde Dyrs Aabning, Betændelse i Slimhinderne, især i Mavernes og Larmefanalens, eller Lufterørets, og som enten er udbredt, eller forekommer pletviis, med Spor til Branddannelse (Gangrenescens) i den sjerde Mave og i Larmefanalens Slimhinde — naar dette enten tilsammen er Tilfældet, eller for en stor Deel kan eftervises, men dog især Samqvemmet med Steder, Egne eller Lande, hvor Dvægpesten hersker, da er der Grund til at antage, at det er denne Sygdom, man har at bestille med.

For at kunne danne sig et Begreb om Tiden, i hvilken Sygdommen er istand til at udbrede sig blandt en Byes Dvæg paa Steder, hvor den er bleven fremkaldt ved meddeelt Smitte, anføres her hvad Jessen (l. c.) har iagttaget i August Maaned Mar 1826 i det nowgorodiske Gouvernement blandt Dvæget i det coloniserede araktscheiske Regiments 7de Compagnie: Hos 474 Hoveder, blandt hvilke kun 1 viste tydelige Tegn til Dvægpest, 48 derimod vare mistænkte for at have Sygdommen, uden at det alligevel var rimeligt at antage, at det før forholdt sig saaledes med dem alle tilsammen, men som ikke bestomindre strax affon-

drebes fra de Dvrige, udbrod Sygdommen i følgende Orden:

den 10de August hos	1.
- 12te — —	2.
- 13de — —	7.
- 14de — —	48.
- 15de — —	7.
- 16de — —	12.
- 17de — —	23.
- 18de — —	14.
- 19de — —	24.
- 20de — —	32.
- 21de — —	34.
- 22de — —	38.
- 23de — —	12.
- 24de — —	20.
- 25de — —	13.
- 26de — —	46.
- 27de — —	62.
- 28de — —	43.
- 29de — —	12.
- 30te — —	15.
- 31te — —	9.

Tilsammen 474.

Sædvanlig antages, at Feberen i Dvægpesten først bryder ud 7 Dage efter Smittens Modtagelse. Gaaer Dyret Sygdommen igjennem, da bliver Feberen hverken saa heftig, eller tager saa 'rask til som ved dens dødelige Udgang; den begynder endog snart at blive svagere; men selv under disse Omstændigheder opstaae

undertiden dødelige Følgesygdomme, hyppigst et chronisk Bugløb; tager Sygdommen derimod tidligere en dødelig Udgang, da skeer det enten kort Tid efter Feberens Udbrud, eller nogle faa Dage senere.

Søger man nærmere at betegne Sygdommens Forløb, og ordne dens Symptomer efter Stadier eller Tidrum, men som langtfra altid kunne eftervises, da faaes:

1) Stadiet for Anstifningen eller Forløberne for Feberens Udbrud; 2) Feberens Udbrud; 3) dens Tiltagende; 4) dens Høide; 5) Aftagende og 6) Reconvalescensen.

Indtræder Feberen ikke paa den 7de Dag efter modtagen Smitte, da skeer det hyppigere tidligere end senere; det er endog en Sjældenhed, at den indfinder sig efter den 8de Dag. I det første Par Dage ytrer det smittede Dyr, paa det nær, at det undertiden er noget modfaldent, eller liveligere end sædvanlig, ingen tydelige Sygdomstegn; paa den 3die—4de Dag er Bliffet snart stirrende, snart mat; her og der Rysten i Huden; Haarbørsten, især ved Ryggens Forening med Lenden, hvor Følsomheden tillige er forøget; Mulen mindre fugtig end i sund Tilstand; Næseborene urolige, jævnlig og smertefuld Hoste, som er kort, og skeer i enkelte, afbrudte Stød. Under disse Tilfældes Tiltagende mindstkes tillige Vedlysten, skeer Drovtygningen mere trevent, og bliver Gjødningen haardere.

Ved Feberens Udbrud, der tilkjendegiver sig ved Kulde, som snart afløses af Hede, med hvilken hiin ikke afverler sjældent under Sygdommens Forløb, er Dyret snart uroligt, stamper med Fødderne mod Jorden, og

ryster med Hovedet; snart viser det sig modfaldent, er uopmærksomt, kryber sammen, og skyder Nyg. I første Tilfælde er Feberen betændelsesagtig, og Livskraften virker, saalænge det varer, med en forøget Energie; i det andet, meer almindelige, er den derimod typhøs, og Dyret ytrer, strax ved Sygdommens Udbrud, Tegn til megen Svæffelse.

Dinene pleie paa denne Tid at svømme i Taarer, Næsens Slimhinde er sædvanlig rød og tør, Nulen tør, Munden meget varm, ofte dampende, og dens Slimhinde rød og slimig; Tandkjodet løst og fremstaaende, her og der besat med røde Pletter og Stri-ber; Følsomheden i Lendeegnen synes at være forøget, og Haarlaget pleier tillige her at være meer borstende end paa de andre Steder af Legemet; Pulsen forholdsvis hurtigere end Aandedraget, som stæer med urolige Næsebor og Flanker, hvorhos man kan høre Dyret aande; nu og da hoster det en enkelt Gang, og udstøder med Anstrengelse en huul, smertefuld Hoste; Hungergruberne, især den venstre, mangen Gang noget opfyldte; Edelysten formindsket, Drovtygningen sløvet, og bestaaer undertiden blot i en Anstrengelse dertil, idet der ikke skydes Foder op i Munden — Dyret har ligesom Dystoden; Tørsten forøget, Gjødningen som oftest haard, mørk, dybfuret, udtømmes hyppigt, men kun i smaa Portioner af Gangen, og med Anstrengelse, under hvilken Dyret ytrer Tegn til Smerte i Baglivet, og vaander sig; Hjertets Slag neppe at føle, men blive følelige efter en kort Tid.

Dernæst antager Feberen, selv om den i Begyn-

delsen var betændelsesagtig, en typhøs, endog forraad-
 nelsesagtig eller septist Bestaffenhed; Kræfterne synke
 meer og meer, Dyret lader Hovedet hænge, Bliffet
 bliver mattere, Uopmærksomheden og Ligeegyldigheden
 større, Uedelysten næsten aldeles tabt, Drøvtygningen i
 høi Grad slovet, og Uttraaen efter Vand ikke saa stor
 som tidligere; Smerten i Baglivet bliver ved; mangen
 Gang indfinder sig Vindsvulst; Haarlaget urent og bør-
 stende, især i Lendeegnen, der bliver ved at være smer-
 tefuld; Dyret skal asmagres paafaldende; klare Taarer
 løbe ned over Kinderne, og der indfinder sig et i Be-
 gyndelsen vandagtigt, dernæst slimigt, raadagtigt Flod
 af Næsen; men snart blive ogsaa hine slimige, sam-
 menklifre Diehaarene og Haarene paa Kinden, og ind-
 tørres til Skorper; Mulen tør og skorpet, Munden
 saglende, og ved dens Aabning mærkes en ubehagelig
 Lugt. Paa de Steder i Munden, hvor man tidligere
 saae røde Pletter og Striber, danne sig nu Knopper,
 Blegner, hvidladne Priffer, eller Pletter, som hidrøre
 derfra, at Slimhindens Overtræk løsnes; rører man
 derved, da gaaer det af, og røde, rødbrune Saarfla-
 der (Ercoriationer) blive tilbage; Synkningen vanske-
 lig, Driften løber undertiden ud af Næsen, og naar
 Dyret har druffet, iagttages Kuldegyssninger; Vindselen
 afløses af Bugløb, der i Reglen antages at være smer-
 tefuldt, og hvorved der udtømmes en ildestinkende, grøn-
 laden, eller anderledes farvet Gjødning, hvis Lugt af
 Nogle angives at være mossuslignende; Vindselen skal
 ogsaa kunne blive uafbrudt ved; Slimhinden indenfor
 Tarmhullet hved, svullen, rød, og danner paa langs lø-

bende, polseformige Følde; Endetarmens Krone snart svullen, snart indfalden; bliver Bindselen ved, da skal den være meget haardnaffet, og isaafald indfinder sig sædvanlig Trommesyge; Pulsen skal mangen Gang slaae indtil 100 Slag i Minutet og derover; Hjertet banker stærkt, Aandedraget er benauet, ofte stønnende, ligesom klagende; mangen Gang Rysten med Hovedet, Trækninger, snart i en, snart i en anden Deel, Tandstørcen, samt frampagtige Dreininger med Halsen.

At Sygdommen vil tage en dødelig Udgang, kjendes derpaa, at Dyrets kraftesløse Tilstand og manglende Opmærksomhed forøges meer og meer, og at Feberens forraadnelsesagtige Beskaffenhed gjør yderligere Fremmskridt.

At Kræfterne ere sunkne dybt, kan man slutte sig til deraf, at Dyret slæber Benene efter sig, har ondt ved at holde sig overende, at Benene dirre under samme, at det gjerne vil ligge, har Tarmehullet staaende aabent, at Gjødningen afgaaer uvilkaarligt, og at de længst fra Hjertet liggende Ydredele ere kolde at føle paa.

Er Feberen forraadnelsesagtig i nogen betydelig Grad, da er Bugløbet ikke alene hyppigt, men hvad der bortgaaer fra Dyret er meget tyndt, seer ud som Chokolade, kan selv være blodblandet, og er stedse stinrende, hvilket ogsaa gjelder om de under disse Omstændigheder stærkt forøgede Sliimaffondringer, blandt hvilke Floddet af Dinene og Næsen er raadagtigt, og Saglen, som løber ud af Munden, sei, klæbrig, og danner lange Traade; Sliimhindens Overtræk i Munden løs-

ner sig mangan Gang i en betydelig Udstrækning i Form af en tælleagtig Substans; Aandedraget er under disse Omstændigheder tillige benauet, og Dyret stønner; hyppig Bindsvulst; Bugen er stærkt indfalden; hyppig Skæren med Tænderne, snart Trækninger i en, snart i en anden Deel, uden at det dog altid er Tilfældet; undertiden ogsaa en heftig Krampe.

Der er Haab om, at Dyret vil gaae Sygdommen igjennem, naar det, uden at have været meget haardt angrebet, faaer et liveligere Blik, Opmærksomheden bliver større, Aandedraget friere, Udelysten forsøges, Dyret tygger hyppigere og raffere Drov end tidligere, og naar den tabte Melk hos Køerne begynder at indfinde sig paany. Til Tegnene paa Bedring henregne Nogle ogsaa et Udslæt, som mangan Gang forekommer paa Halsen, Bovene og langs med Siderne. Det er, saa vidt jeg har kunnet skjonne, et Blegneudslæt, i hvis Blegner Bædsfen udtørres efter en saa kort Tid til Skorper, at man i Reglen kun faaer Leilighed til at see disse, som sammenklifstre Haarene, der senere løsne sig i Forbindelse dermed.

Jo haardere Dyret har været angrebet, en desto længere Tid medgaaer, ikke alene inden Feberen taber sig, men ogsaa inden Dyret gjenvinder sine Kræfter og sit Hulb. Der kan endog, formedelst de Destructioner, som Dvægpesten har givet Anledning til i Tarmefanalens Slimhinde, opstaae en tærende Feber, hvoraf Dyret creperer senere.

Dvægpesten kan forlobe paa den anførte Maade, men ofte finde Afvigelser herfra Sted, hvilket især da

er Tilfældet, naar Feberen, ved dens Udbrud, er betændelsesagtig, thi da mangle ikke alene mange af de anførte Symptomer, men de som tilkjendegive Sygdommens større Hestighed, følge tillige i en kortere Mellemtid end ellers paa hinanden, og forekomme tildeels allerede strax ved hiins Udbrud. Under disse Omstændigheder paafølger Døden meget snart. Til Bæviis herfor anføres blot, at jeg har været med at aabne Creaturer, som angaves at være døde paa 2den Dag efter Sygdommens tydelige Udbrud. Om der ogsaa ikke lægges Bægt paa hvad der saaledes angaves, kan jeg ikke undlade at bemærke, at der i saa Henseende høves tilforladelige Jagttagelser, som stadfæste, at Døden allerede kan paafølge efter denne Tid. Det er især da, naar Sygdommen begynder at herske i en Egn, at den viser sig saa hurtigt dræbende, hvorimod den længere hen trækker sig mere i Langdrag, ligesom den da heller ikke er saa dødelig.

Med Hensyn til Tiden, da Døden kan paafølge i Dvæggpesten efter Sygdommens kjendelige Udbrud, meddeler Jessen i det allerede anførte Skrift, at den i August Maaned 1826 indfandt sig hos 264 Koer i det coloniserede Araktscheieske Regiments 7de Compagnie paa følgende Dage:

Paa samme døde	7.
— 2den	31.
— 3die	23.
— 4de	56.
— 5te	83.

Peters 200.

Transport 200.

Paa 6te	44.
— 7de	9.
— 8de	4.
— 9de	1.
— 10de	2.
— 11te	2.
— 12te	1.
— 19de	1.

Tilsammen 264.

For at kunne stille Diagnosen desiffreere, maa man ogsaa tage Hensyn til hvad der findes ved Abningen, ved hvilken man hos det af Sygdommen døde Dyr snart finder flere, snart færre af følgende Forandringer i Delenes Bestaaffenhed: Dyrets Haar mangle Glands, Haarlaget er urent, Haarene her og der sammenklisrede formedelst Affondringernes og Udtømmelsernes Hyppighed og forandrede Dvaalitet; Cadaveret gaaer ikke saa hurtigt i Forraadnelse som efter Døden ved Miltebrand; Bugen udspiles i Reglen snart, med mindre Gjødningens Afgang har været meget hyppig i den sidste Tid af Dyrets Liv. — Ved Affudningen findes paa de Steder, hvor der vare Bindsvulster, en serøs, undertiden levreagtig Udsvedning og extravaseret Blod i Celleævet. Det angives, at der sædvanlig findes Mangel paa Talle, og at Musflerne ere affarvede, samt flattene; Blodet er mørkerødt og tyndflydende. — I Baglivet træffer man paa Pletter af udtraadt Blod i Røttet og her og der paa Indvoldenes Overflade. Bommen er opfyldt med Foder, hvorpaa store Luser af

Sliimhindens Overtræf pleie at klæbe; hvor dette er løsnet, finder man ofte røde Striber og Pletter, som hidrøre fra extravaseret Blod, hvoraf der ogsaa kan forekomme Spor paa den indvendige Flade af Kongehætten; Ladelappen er opfyldt med Foder, som snart er haardt, snart af en mere blød Bestaffenhed; Overtræffet af Bladenes Sliimhinde i Ladelappen klæber ofte, ligesom i Bommen, i Form af Vaser ved Foderet; paa dens Blade, som ere møre, findes Blodstriber og Blodpletter, snart lyse, snart mørkerøde, og de kunne selv være sorteblaaladne; holdes Bladene mod Lyset, seer man Blodfarrene opfyldte med et mørkt, tyndflydende Blod, og Blodextravasat derimellem; Sliimhinden i Løben pleier at have en kirsebærbrun Farve, er stærkt betændt, pletviis gangrenescerende; Løben indeholder sædvanlig ikke Foder, men en Vædske af et rødsladent, smudsig Udseende; Sliimhinden i Tarmekanalene er ligeledes betændt, og ofte findes her og der Spor til pletviis Branddannelse; i Tolvfinger- eller Galdetarmen pleier Betændelsen at være mere udbredt end i den øvrige Tyndtarm, i hvilken den for det meste indskrænker sig til enkelte Steder; men hvor den endog findes, ere Blodaarerne udenpaa Tarmene opfyldte med et mørkt Blod; saavel i Løben som i Tyndtarmen er Sliimhinden paa de meest betændte Steder tyk i sin Masse og af en løs Bestaffenhed; Sliimhinden paa Endetarmens indvendige Flade rød, og mangen Gang indeholder Endetarmens bageste Deel en blodig Vædske. Galdeblæren er opfyldt med Galde, der for det meste er tykflydende og skidenbrun. — I Mundhulen findes

de ved Diagnosen allerede angivne Forandringer; Slimhinden paa Luftrørhovedets Klapbruff og i Svælget er betændt, har snart en lyserød, snart en mørkerød Farve, er undertiden endog blyfarvet og besat med Trodsffe. — I Brysthulen pleie Delenes Forandringer hverken at være saa isinesaldende, eller saa bestandige som i Baglivet. Det er ogsaa Slimhinden, som her lider meest, men dog især i Luftrørets Hoved og i den forreste Deel af dets Krop, hvor dens Farve nuancerer fra den høirode til den skidenrøde (Blyfarven). Lungerne ofte uden Forandringer, men afvige de fra den normale Bessaffenhed, da ere de enten blege og slattene, eller større end sædvanlig, røde, samt løse i deres Masse, endog skjøre. Hjertet blegt og slattent, dets Blodaarer opfyldte med et mørkerødt Blod, og her og der findes mørke Pletter paa dets udvendige Flade formedelst extravaseret Blod, især ved Grunden og i Nærheden af dets egne større Kar; i sin høire Deel indeholder det noget tyndflydende Blod af en mørk Farve; ifkun da, naar Døden er paafulgt snart efter Sygdommens Udbrud, findes Blodet undertiden adskilt i Blodkage og Blodvand; Hjertet nu og da mørkerødt (kirsebærbruunt) paa sin indvendige Flade. — Hjernen og Nygmarven ere for det meste ingen kjendelige Forandringer undergaaede; men er det Tilfældet, pleie de at være mindre faste i deres Masse end i sund Tilstand, og deres Blodaarer ere da tillige opfyldte med et mørkerødt, tyndflydende Blod.

Man er ikke istand til at bestemme, hvori Aarsagen ligger, ikke alene til de mange Afvigelser med Hen-

syn til Dvægpestens Symptomer og Forløb, men ogsaa til de forskjellige Sectionsdata. Rimeligviis hidrøre de især fra følgende Omstændigheder: Hvad Race Dyret hører til; dets Constitution og øvrige individuelle Egenskaber; Aarstiden, Veirliget og hvadsomhelst andet der har indvirket paa Dyret før Sygdommens Udbrud, og indvirker paa det under dens Forløb; om Sygdommen endnu kun har hersket en kort Tid i Eggen, eller paa Stedet, eller allerede nærmer sig sin Ende. En væsentlig Indslydelse herpaa udøver rimeligviis ogsaa den Omstændighed, men som ikke kommer i Betragtning her-tillands, om Dvægpesten har udviklet sig paa en selvstændig Maade, eller er en Følge af meddeelt Smitte. Der er heller ingen Grund at tvivle om, at den ene Dvægpestfot viser sig anderledes end den anden, ligesom at Sygdommen ogsaa kan undergaae Forandringer i sin Bestaafenhed under samme Sot.

Blandt de hyppigste Afvigelser i Symptomerne anføres her blot, at Bindsvulster langtfra forekomme altid; nogle Dyr hoste ofte, hvorimod andre kun gjøre det undtagelsesviis; Endetarmens Krone er til nogle Tider fremstaaende, svullen, betændt, nærved at være brandig, til andre Tider slap og indfalden; snart forekommer Trødske og det omtalte Hududslæt saagodtsom hos ethvert Creatur, snart mangle disse Tilfælde aldeles.

De pathologiske Forandringer hos det døde Dyr ere ligeledes underkastede endeel Modificationer, hvorum senere meer, men her blot saa meget, at de ikke alene forekomme i en forskjellig Grad, men ogsaa i en forskjellig Udstrækning. Hvad Graden angaaer, da er

Betændelsen i Slimhinderne mangan Gang saa ubetydelig, at den neppe mærkes, hvorimod den til andre Tider er meget stærk, pletviis endog af en gangrenescerende Bestaaffenhed. Som oftest indskrænke Delenes Forandringer sig til Indvoldene i Baglivet, og udstrække de sig til dem i Brysthulen, ere de her langt fra saa betydelige som i hine.

C. Forfatterens egne Jagttagelser med Hensyn til Dvægpestens Diagnose, og nogle hertil knyttede Bemærkninger.

Paa min Reise i en stor Deel af det europæiske Rusland frembød sig ikke alene Veilighed til Dvægpestens Undersøgelse i Egne, som havde en meget forskjellig Beliggenhed med Hensyn til Himmelegnene, men hvor Stedforholdene og Dvægets heraf afhængige Bestaaffenhed ligeledes vare meget forskjellige. Om det ogsaa antages, at Dvægpesten havde udviklet sig paa en selvstændig Maade i nogle af disse Egne, hvilket er tvivlsomt, maa det ansees for afgjort, at den i de fleste var bleven foranlediget ved Smitte. Med en kort Mellemtid undersøgtes Sygdommen i hoist forskjellige Egne og under saare forskjellige Forhold, hvilket, om det ogsaa ikke tillod at underkaste den en fleersidig fortsat Undersøgelse i nogen enkelt Egn, alligevel forte det Gode med sig, at man derved kom til paalidelig Kundskab om, at Klimaet og Stedforholdene ei synes at udøve en saa stor Indflydelse paa dens Bestaaffenhed som det i Almindelighed antages. Hvorsomhelst den begyndte

at herse, pleiede Feberen, ved dens Udbrud, ikke alene at have en mere betændelsesagtig Charakter, end naar den havde hersket en Tidlang paa et Sted, men den derved foranledigede Dødelighed var da tillige meget større, Døden paafulgte hurtigere, og ved de døde Dyrs Aabning iagttoges tillige en langt stærkere og mere udbredt Betændelse i Maven og Tarmkanalen.

De meest gængse Sygdomstilfælde, af hvilke der snart iagttoges flere, snart færre hos de kvægpestsyge Creature, og der saagodtsom gjentog sig overalt, selv i Egne, der laae over et Par Hundrede Mile fra hinanden, vare følgende: Blikket mat, formindsket Opmærksomhed, og Dyret var modfaldent; en stor Mæthed; Gangen slæbende, især bagtil, og var Jordbunden sølet, formaaede Dyret neppe at trække Bøgsødderne ud af Snarset; blev det bange, vilde løbe bort, og gjorde en kort Dreining, stod det Fare for at falde omkulb; enkelte Dyr laae vedholdende; tilsyneladende forsøgt Følsomhed i Lendeegnen, hvor Haarene tillige pleiede at være meer børstende end paa de andre Steder af Legemet; Skæren med Tænderne; Pulsens Hurtighed forsøgt, men langtfra i en saa betydelig Grad som sædvanlig angives; sjældent meer end 60—70 Slag i Minutet, men mangan Gang ikke flere end 50 og lidt derover; Pulsen for det meste blød; Aandedraget kun lidet hurtigere end i sund Tilstand, nu og da stønnende, især naar der anvendtes Tryk paa Brystkasen, eller Bugen; et vandagtigt, slimigt, eller raadagtigt Næseslød; Dinene rindende, Dielaagenes indvendige Flade rød; og Haarene paa Rinden sammenklisset af de derover

løbende Taarer; Mulen borket; Munden slimig, stærkt saglende; aabnede man samme, dampede den, og lugtede efter stumlet Brød; dens Slimhinde rødere end i sund Tilstand, ofte besat med Trødsfe, og pletviis blottet for sit Dvertræk, hvorved der fremkom mørkerøde excorierede Steder; Trødsfen fandtes især paa Tandkjødet, Læbernes indvendige Flade, indenfor Mundfrogen og paa Tungens Spids, der undertiden var aldeles blottet for sit Dvertræk, og ligesom havde Udseende af at være kogt; ofte saaes ogsaa Trødsfe udenpaa Børsprækkens Læber, hvis indvendige Flade var rød, her og der mørkpletet; af Børsprækken udløb ikke sjældent en rødladen, blodig Bædsfe, der ved Indtørringen sammenklifrede de lange Haar i dens nederste Krog; ofte Udflæt i Form af Skorper, hyppigst paa Halsens Sider og ved Bovenes Forening med Manken; snart blot formindsket, snart aldeles undertrykt Melkeaffondring, hvilket ogsaa var Tilfældet med Udelysten; slobet, eller aldeles manglende Drøvtygning; hyppig Tarmrumlen; i Sygdommens Begyndelse Bindsel, som mangen Gang kun var tilstede i en ringe Grad, og meget snart afløstes af Bugløb, hvortil der næsten altid fandtes Spor bag paa Dyret, især dets Hale; den tynde Gjødning, som ofte ikke syntes at indeholde Foderdele, var bruunladen, ikke ulig Chokolade, eller Gjør, havde en meget ilde Lugt, og afgik uden kjendelig Smerte, i Form af en tynd Straale, ligesom naar Tappen tages af en Tønde, hvorved Halen kun løstedes svagt i Veiret, og stedse tilføledes; Endetarmens Krone i Reglen lidet foran-

dret, men var det Tilfældet, da fandtes den for det meste indfalden; Sliimhindens Folder indenfor samme svullen, og Temperaturen bag i Endetarmen forøget i en kjendelig Grad; drægtige Køer angaves ofte at have fastet under Sygdommens Forløb.

Ved Abningen af de Dyr, som Sygdommen havde dræbt, fandtes flere eller færre af følgende Forandringer: Afmagrellsen i Reglen ikke paafaldende; Bugen snart udspilet, snart falden sammen; af Haarenes Sammenkliftring i Nærheden af de naturlige Abninger kunde man slutte sig til, at Dyret havde havt rindende Dine, Flod af Næsen og Bugløb; mangen Gang det allerede omtalte Storpeudslet udenpaa Legemet, samt Trodsfæ og Ercoriationer i Mundhulen, og Trodsfæ udenpaa Borsprækkens Læber. Hos det afhudede Dyr havde Musflerne næsten samme røde Farve og Fasthed som i sund Tilstand.

I Bommen og Psalmebogen (Ladelappen) stedsse noget Foder, og denne hos nogle Høveder endog opfyldt dermed, men dens Indhold var hyppigere fugtigt og blødt, end tørt og haardt; Sliimhindens Overtræk for en stor Deel løsnet i Form af Vaser, der klæbede ved Foderet, og paa de derfor blottede Steder fandtes mørkerøde Pletter, hyppigst og meest udbredte paa Ladelappens Blade, der som oftest vare mørkerøde, selv rødbrune; de mørkerøde Pletter hidrorte fra extravaseret Blod; Sliimhinden i Løben meer eller mindre betændt, ikke sjældent kirsebærbrun, snart overalt, snart blot i Nærheden af Galdetarmens Begyndelse, hvor Tegnene til den forudgaaede Betændelse stedsse viste sig tydeligst;

Betændelsen paa Tyndtarmens indvendige Flade i Reglen stærkere end paa Tyktarmens; snart var den udbredt, snart pletviis, og undertiden saa stærk, at Rødheden skinnede gennem Tarmene; isaafald vare Blodaarerne uden derpaa opfyldte med et mørkerødt Blod paa de tilsvarende Steder; Sliimhinden i Leben og Tarmekanalene, især den tynde Deel deraf, tyk formeddelt Udsvedning, og her og der pletviis Gangrenescens, Skorpedannelse og Saar med en mørk Grund; i Leben fandtes disse Forandringer hyppigst i Nærheden af Galdetarmens Begyndelse, i Tarmekanalene derimod næsten alene i Tyndtarmen, hvor de syntes at forekomme hyppigst i Krumtarmen; de Peierste Kjertler for det meste blot betændte i deres hele Udstrækning; Epitheliet let at skille fra den tykke og løse Sliimhinde; paa de Steder, hvor Gangrenescens havde indfunden sig, saaes Skorper, der ikke vare ulige dem i Borne eller Faarekopper; havde Skorperne løsnet sig, fandtes smaa, urene, mørkerøde, ligesom gnavede, for det meste rundladne Saar; Sliimhinden indenfor Tarmehullet rød, svullen og løs i sin Masse; Tyndtarmens Indhold brun-, eller rødladent, selv blodigt, og derimellem fandtes ikke sjældent de fra Saarene løsnedes Skorper; Galdeblæren opfyldt med en stor Mængde tykflydende, stidnbruun Galde; Karforgreningen paa dens indvendige Flade tydelig.

I Lungerne forekom ingen Tegn til Betændelse, hvorimod Sliimhinden i Luftrørets Hoved og i Svælget pleiede at være meget rød, især paa og i Nærheden af Klapbrusten, hvor der, ligesom ogsaa i Svælget, hos

nogle Hoveder fandtes Trødsfe; i Pustrøret ofte Skum, undertiden blodblandet, uden at dets Slimhinde pleiede at være meget rødere end i sund Tilstand; Hjertet indeholdt en ringe Mængde Blod, der, ligesom i de tilsvarende store Blodaarer, var mørkerødt, tyndflydende og klæbrigt; dets indvendige Flade havde mangen Gang en mørkerød, kirsebærbruun Farve.

Hjernens overfladelige Vener opfyldte med et mørkerødt Blod; Rygmarven her og der omgivet med et rødlatent Serum, og baade hiin og denne blodere end i sund Tilstand; den sympathiske Nerve i Nærheden af Brysthulen undertiden lidt rødere end sædvanlig.

Blandt de foretagne Aabninger troer jeg endnu at maatte omtale følgende lidt nærmere:

I Mammunon, i Nærheden af Jodolsk, i Gouvernementet Moskau, fandtes Slimhinden i Løben og Tyndtarmen hos en toaarig Dvie meget tyk og løs; i hiin var den kirsebærbruun, i denne noget mindre mørk af Farve; men intetsteds forekom pletviis Gangrenescens, Skorpedannelse, eller Saar paa den stærkt forandrede Slimhinde.

I Kiäsan traf vi hos en aarig Dviefalk paa hyppig Trødsfe og Excoriationer, ikke alene i Munden, Svælget og Mavepiben, men ogsaa udenpaa Borsprækens Læber; en stærk Betændelse, Gangrenescens og Saardannelse i Løben og hele Tyndtarmen; Slimhinden i denne tyk og løs, og dens Overtræk løsne sig ved mindste Berørelse; Ladelappen opfyldt med Foder af en mellemsaft Beskaffenhed; Larmeindholdet rødt og

blodigt; Karrenes Forgøring paa Galdeblærens indvendige Flade meget tydelig.

I Schudowa, i Gouvernementet Pultawa, fandtes ved Abningen af en for Sectionen dræbt aarig Studeskalv, som allerede havde været syg i flere Dage, ei var haardt angreben, og hos hvilken Sygdommen endog syntes at være i Aftagende, Fleertallet af de allerede omtalte patologiske Forandringer, men de vare i en kun ringe Grad tilstede, og Saardannelsen paa Tarmkanalens Slimhinde manglede, som derimod her og der var besat med smaa, valmuefrøliignende, hvidgraae Dphøininger, der vare overtrukne med Epitheliet, og hidrorte fra udsvedt plastisk Lympe.

I Defanke, ligeledes i Gouvernementet Pultawa, forekom hos en fireaarig, asmagret, Stud hyppig Trødsfe og mange Excoriationer i Munden, og en paa-faldende stærk Saardannelse i Løben og hele Tarmkanalen, især dens Blindtarm, der ligesom var over-saaet med Saar, som for en stor Deel endnu skjultes af Skorper, hvoraf flere saaes ligge mellem Tyktarmens Indhold; Blindtarmen var desuden usædvanlig tyk i sine Bægge (næsten en halv Tomme), og dens Slimhinde rødbrun af Farve; Lidelappen usorandret, Leveren derimod stor, her og der forhærdet, og dens Galdegange indeholdt enkelte Leverifter; Blodansamling i Lungerne, Hjernens overfladelige Kar opfyldte med Blod, og Hjernemassen blød, samt noget mørkere end i sund Tilstand.

I Poschareni, i Bessarabien, fandtes hos nogle Hoveder megen Trødsfe, hos andre derimod intet Spør

vertil; paa en lignende Maade forholdt det sig med det allerede omtalte Skorpseudflet, der endog forekom i en ei ubetydelig Grad hos Creature, der vare døde af Sygdommen, og derimod manglede hos andre, som befandt sig i Reconvalescensen; en heftig Betændelse i Løben og Tarmkanalen, men ingen Saardannelse; Foderet i Ladelappen mere blødt end fast; Blodansamling i Hjernens og Rygmarvens Kar.

I Kolschiowze, i Nærheden af Kaminjet, iagttoges hos en fireaarig, velnæret Stud, der angaves at være død paa 2den Dag efter Sygdommens Udbrud, og hvis med Gjøbning tilfølede Hale lod formode, at den havde havt et stærkt Bugløb, Tegn til en meget heftig Betændelse i Løben og Tyndtarmen, uden at der paa nogetstomhelst Sted forekom pletviis Gangrenescens; hiin var kirsebærbrun, og denne mørkerød paa sin indvendige Flade; Ladelappens Blade meget rede og skjøre, og Foderet deri mere fast end blødt.

I Wublin, i Nærheden af Tschernigow, saaes ved Abningen af en rigelig 1 Aar gammel Dvie ingen andre Afvigelser fra den normale Tilstand, end at Hjertet var mørkerødt paa sin indvendige Flade, at Hjernens overfladelige Vener vare opfyldte med et mørkerødt Blod, og at der var ansamlet en serøs Vædske af rødsladen Bessaffenhed omkring Rygmarven.

I Henhold til mine Jagttagelser fortjener Dvægpestens endnu hyppige Benævnelse „Löserdürre“ i det tydske Sprog ikke at bibeholdes. Denne Benævnelse støtter sig paa den Anskuelse, at der hos de af Dvægpesten creperede Creature stedse findes endeel fast og tørt

Foder i Ladelappen. Det forholder sig ikke saaledes, thi om der ogsaa manges Gang findes Foder af ovennævnte Bestaffenhed deri, har jeg dog ligesaa ofte seet det at være blødt og blandet med Bæbster. Foderets forskjellige Bestaffenhed i Ladelappen hidrører rimeligviis fra, hvad Dyret har ædt kort før Sygdommens Udbrud og under dens Forløb, ligesom og derfra, om Døden er paasulgt meget hurtigt, eller først efter flere Dage. Herved maa endnu bemærkes, at der saagodt-som ved Åbningen af alt Dvæg, hos hvilket Udelysten i den sidste Tid af Livet har været tabt, og Droytningen formindsket, eller aldeles undertrykt, uden Hensyn til af hvad Sygdom det er creperet, findes Foder af en meer eller mindre fast og tør Bestaffenhed i Ladelappen.

Blandt Symptomerne, som langtfra vare almindelige, for det meste endog manglede aldeles, troer jeg især at maatte udpege: En forøget Opmærksomhed i Forbindelse med et liveligt, selv uregjerligt Væsen; en særegen Rysten med Hovedet; en hyppig Hoste; en afgjort smertefuld Tilstand i Pendeegnen; Vindsvulst; en vedholdende Trang til Gjødningens Udtømmelse (Tenesmus); en fremstaaende, stærkt betændt, endog brandig Endetarmskrone, eller at Endetarmen var frænget, at Gjødningen lugtede efter Moskus, og at Dyret bagtil blot støttede paa Tærne.

Om Åbningen ogsaa langtfra altid gav samme Resultat, og undertiden frembød saa ubetydelige Forandringer i Delenes Bestaffenhed, f. Ex. den i Wublin foretagne, at der syntes at finde et Misforhold Sted

imellem dem og Sygdommens dødelige Udgang, kunde man dog i Reglen eftervise en meer eller mindre tydelig, mangen Gang selv heftig, Betændelse i Mavernes og Tarmekanalens, især Tyndtarmens, Slimhinde, der, naar Døden ikke havde indfundet sig en kort Tid efter Sygdommens Udbrud, pleiede at have havt Udsvielling af Saar tilfølgende, snart i en større, snart i en mindre Udstrækning. Havde Sygdommen derimod taget en dødelig Udgang kort efter dens Udbrud, saaledes som hos den fireaarige Stud i Kolschiowze (Side 352), syntes det at have manglet paa Tid til Saardannelse, og Betændelsen var da saa heftig, at man, saafremt ikke andre Omstændigheder havde berettiget til at antage, at Dyret var gaaet tilgrunde af Dvægpest, let kunde være falden paa den Tanke, at det ikke var creperet deraf, men af Mave- og Tarmebetændelse.

Saardannelsen indskrænkede sig i denne Dvægpestsot ikke til Løben alene, men forekom ogsaa i Tarmekanalens, især Tyndtarmen, hvor der hyppigere fandtes Saar end at de manglede; hos den i Defekte aabnede Stud var den endog meget hyppig i Blindtarmen. Støttende mig paa hvad der er blevet iagttaget ved de Abninger, hvilke jeg har bivaanet, forekommer det mig, at man kan forklare sig Saardannelsen i Løbens og Tarmekanalens Slimhinde i Dvægpesten paa følgende Maade: Der finder her og der Udsvedning i den betændte Slimhinde Sted; forekommer Betændelsen pletviis, da er Udsvedningen stærkest i Plettens Centrum, hvor Slimhindens ogsaa er rødere og tykkere end i Omkredsen, og hvor den udsvedte Masse

danner et valmuefrøsignende, graahvidt, fast Legeme, hvoromkring inden føie Tid opstaaer Gangrenescens, der ikke griber om sig, men giver Anledning til, at der fremkommer en for det meste rund, bruunladen Skorpe, som deels bestaaer af den udsvedte plastiske Lympe, deels af de bortdøde Dele; Skorpen bedækker et underliggende Saar, til hvilket den i Begyndelsen hænger fast, men hvorfra den senere løsner sig formedelt en brandig Ulceration, hvorefter et mørkerødt, meget ureent Saar bliver tilbage. I Løben fandtes flere Gange Saar af henimod 1 Tommes Længde og et Par Liniers Brede, hvorimod Saarene i Tarmekanalens saagodtsom altid vare rundladne, og havde en langt mindre Kvadratflade end hine. Snart hang Skorpen endnu ved Saarfladen, og bedækkede samme, snart var den løsnet derfra, og saaes da mangen Gang at ligge mellem Tarmekanalens Indhold.

Om der end mangen Gang, og som oftest, fandtes Tarmesaar hos de af Dvægpest døde Creature, manglede de heller ikke sjældent, hvilket ikke alene var Tilfældet, naar Sygdommen havde dræbt Dyret efter en meget kort Tid, men ogsaa sandt Sted nu og da, naar Døden først var indtraadt senere. Saaledes manglede de aldeles ved den i Dublin (see Side 352) foretagne Åbning, uden at man derfor var berettiget til at tvivle om, at Dyret var gaaet tilgrunde af Dvægpest.

Det er ikke uden Interesse at faae oplyst, hvorledes Sygdomsprocessen i Løbens og Tarmekanalens Slimhinde forholder sig, naar Dyret gaaer Sygdom-

men igjennem. Ikke staae Materialier nok til min Raadighed at meddele noget Tilfredsstillende i saa Henseende; men støttende mig paa hvad der fandtes ved Aabningen af den i Schudowa (see Side 351) for Undersøgelsen dræbte Studeskalv, er jeg ikke utilboielig til at antage, at det i de Tilfælde, i hvilke Dyret gaaer Sygdommen igjennem, i Reglen ikke kommer til Gangrenescens, Skorpe- og Saardannelse, skjøndt Processen dertil har taget sin Begyndelse, som bestaaer i det formedelst Udsvedning dannede valmuefrølignende Legeme, der under disse Omstændigheder resorberes lidt efter lidt under Betændelsens Aftagende; men derfor drages ikke i Tvivl, at Dyret kan komme sig, selv om Saardannelse har funden Sted, men Saarene maae da kun forekomme enkeltviis. Tarmesaarene kunne selv efter den Tid, Dvægpesten pleier at dræbe Dyret, have dets Død formedelst Udvikling af en tærende Feber tilfølg; dette synes f. Ex. at have været Tilfældet med den i Defanke (see Side 351) aabnede fireaarige Stud, om hvilken der var Grund til at antage, at den snarere var creperet af de formedelst Dvægpesten foranledigede mange Tarmesaar eller Sygdommens Følger, end af denne selv.

At de Veierste Kjerter fortrinnsviis skulle afgive Sædet for Tarmesaarene, har jeg ikke alene ei fundet stadfæstet, men har ydermere kun undtagelsesviis seet dem forekomme deri, thi om her ogsaa var en tydelig Betændelse, som tilkjendegav sig ved en fingerbred rød Stribe i Slimhinden paa de Steder, hvor disse Kjerter ligge samlede, og danne ligesom baandsformige Rege-

mer, bemærkedes i Reglen dog ingen Saar, selv om de forekom paa andre Steder i Tarmekanalens.

Indtil den senere Tid har der hos de dvægpestsyge Dyr kun været Tale om Betændelse og Brand, og ikke om Saardannelse, i Løbens og Tarmekanalens Slimhinde. Blandt dem, som i diagnostisk Henseende lægge megen Vægt paa Branddannelse af en eiendommelig Bestaffenhed, men ifkun i Løben, maa E. Wiborg nævnes, der yttre sig (l. c. Side 35) saaledes derover: „Løben har mod Mundingen til Tolvfingertarmen Forhøininger, med en ligesom indbrændt Plet i Midten.“ Derimod taler han hverken om Saar i Løben, eller Tarmekanalens. Den Tausshed, som saaledes hersker om Tarmesaarene, der i den senere Tid næsten ere blevne iagttagne overalt, lader formode, at tidligere er Dvægpesten enten forekommen uden Saar i Tarmekanalens, eller at disse ere blevne overseete. Den Noisagtighed, med hvilken tidligere Mangfoldige, og deriblandt Mænd af megen Navnfundighed, have givet sig af med Dvægpestens Undersøgelse, berettiger til at antage, at saa betydelige Destructioner, som Tarmesaarene ere, ei kunne være blevne overseete. Det synes derfor at være mere antageligt, at Sygdommen i den senere Tid har yttret sig noget afvigende fra i Fordums Dage, en Modification, hvis Varighed ingen Dødelig er istand til at bestemme. Den Omstændighed, at man nu og da under Dvægpestens Hersken har seet Luftrøiene lide i en paafaldende Grad, til andre Lider derimod slet ikke, hvilket var det Almindelige ved Dvægpestfotten i Rus-

land, taler ligeledes for, at Sygdommen kan forekomme med betydelige Modificationer.

I Almindelighed antages, at Dvægpesten forløber paa en meget mildere Maade hos Steppeqvæget, end hos andre Dvægracer. Der er blevet lagt mere Vægt herpaa, end Erfaringen synes at stadfæste. Det indrømmes, at Dødeligheden blandt Dvæget i Ruslands sydeuropæiske Stepper er noget mindre end hos det udenfor disse Regioner, men Sygdommen viser sig ogsaa der mangen Gang meget dræbende, især naar den begynder at herske i en Egn, og den dræber da ofte efter en saa kort Tid, at der ikke kan være Tale om nogen Mildhed. Saaledes viste den sig meget dødelig paa flere Steder i Bessarabien, ligesom ogsaa i Podolien, to sande Steppelandstaber, medens den paa samme Tid ikke var meget dødelig i Bolehynien, hvor Steppe naturen langt fra træder frem paa en saa tydelig Maade som i begge hine Landstaber. I Bessarabien fandt endog den mærkelige Omstændighed Sted, at Sygdommen sydpaa var meget dræbende, nordpaa derimod, i Eggen af Chotin, temmelig mild. Dette lader sig ifkun forklare deraf, at den, da samme undersøgte sydpaa, først havde begyndt at rase der for kort Tid siden, medens den nordpaa allerede havde hersket en Tidlang. Efter Haupt kan Dvægpesten ogsaa være meget dødelig i de sibiriske Stepper. Følgende Tabel giver et Overblik af Sygdommens Dødelighed i det europæiske Rusland i de tre første Kvartaler af Aaret 1845; men den kan kun anses for at være blot tilnærmelsesviis rigtig, thi den russiske Almue, der ikke søger, snarere undgaaer

Reiligheden, at faae med Embedsmændene at bestille, har sikkerlig ikke gjort Anmeldelse, hverken om alle syge, eller døde Dyr. Tabellen indeholder derfor høi-
strime-
ligviis saavel et meget for lidet Antal Syge som Døde.

Gouvernement.	De Syges Antal.	Deraf døde.	Endnu syge.
Miasan	7007	5863	663.
Woronesch	17,695	10,980	2545.
Charfow	17,773	8029	2545.
Pultawa	39,731	17,040	975.
Zekaterinoslaw	24,413	10,310	34.
Beskarabien	114,898	35,040	2033.
Podolien	10,080	6,483	61.
Wolhynien	36,905	26,015	1213.
Tschernigow	24,999	15,766	1509.

D. Med hvilke Sygdomme man staaer meest
fare for at forverle Dvægpesten.

Sædvanlig anføres Miltebrand og Lungebetændelse, endog den ondartede Lungesyge, blandt Sygdommene, som kunne forverles med Dvægpest, en Anstuelse, som ei maa gives for meget Medhold, især hvad Miltebrand og den ondartede Lungesyge angaaer, som i Reglen erkjendes uden Banfælighed af deres Symptomer og det døde Dyrs Abning, hvorimod der snarere kunde være Tale om at forverle Dvægpest og Lungebetændelse med hinanden, men ifkun i det Tilfælde, at hiin, saaledes som det undertiden er blevet iagttaget, ledsages af Betændelse i Lungerne, eller Lungebetændelse herfter som en Sot. Men selv om Lungerne i Dvægpest kunne

være inflammereede, undertiden i en betydelig Grad, pleie Medstaberne for Fordoielsen at lide tillige, og at undergaae flere eller færre af de allerede omtalte Forandringer. Udenfor Dvægpestens Hjemstavn udbredes desuden derved meget Lys over den herskende Sygdoms Natur, at man forskaffer sig Kundskab, om der er Grund til at antage, at Creaturene med den tvivlsomme Sygdom have været udsatte for Dvægpestsmittens Modtagelse nogetstedsfra; formodes det at have været Tilfældet, da nødsages man til, indtil Sygdommens fortsatte Observation har ledet til Erkjendelse af dens sande Natur, at antage den for at være Dvægpest, hvoraf det Modsatte er Tilfældet, naar der ikke kan have Formodning om, at Dvægpestsmitte har fremkaldt Sygdommen.

Abildgaard har (l. c.) yttret sig over Dvægpestens Forverling med Lungebetændelse, og derhos bemærket, at den Dvægspot, hvilken den berømte Haller observerede i Schweiz, og beskrev som Dvægpest, muligens har været en Brystbetændelsesyge, til hvilken Beskrivelsen af dens Tilfælde ogsaa synes at passe bedre end til hiin. Denne Tvivls Rigtighed synes ydermere at blive bekræftet derved, at Abildgaard i Aaret 1793 iagttog en forraadnelsesagtig Brystbetændelse blandt Dvæget paa Alperne i Schweiz, i hvilken Symptomerne havde meget tilfælles med dem, som Haller anfører at have iagttaget i den ved ham beskrevne Dvægpestspot, der ledsages af Brystbetændelse. Men om ogsaa Haller skulde have taget feil ved Bestemmelsen af den i Schweiz herskende Syge, taler dog den Omstændig-

hed, at den, som Veterinair velinstruerede, afdøde Walz i Stuttgart, i Aaret 1791 saae qvægpestsyge Creature paa den østerrigste Grændse mod Ungarn lide af Lungebetændelse tillige, for Muligheden af at begge disse Sygdomme kunne forekomme i Forbindelse med hinanden. Man maa derfor ogsaa indrømme, at deres Forverling kan finde Sted.

Overdyrlæge Haupt (l. c.) i Moskau har under et fleeraarigt Dphold i Jekaterinoslaw havt Leilighed til at iagttage en Dvægspot i det jekaterinoslaw'ske Gouvernement, som der herskede fra om Efteraaret i Aaret 1823 indtil 1830, og ofte var Dvægpesten saa liig, at Mange holdt den derfor, men uden at Haupt vovede at udtale, at det var denne Sygdom. Det var en Fieber-sygdom, som yttrede sig med Betændelse i de indre Dele, snart blot i en enkelt, snart i flere; men ikke desmindre maatte man antage, at den ikke alene hidrorte fra de samme Aarsager, men at dens Væsen ogsaa var det samme. Indtøg Betændelsen blot en enkelt Deel, da yttrede Sygdommen sig som Blodpis, Nyres-, Lunge- og Brystbetændelse, Miltebrand, Betændelse i Leveren og Milten, Bugløb, eller Blodgang. Traadte Sygdommen derimod op under den Form, som Haupt tillægger Navn af „ondartet Fieber“ i Ordets meer indskrænkede Betydning, da ledsagedes den af Betændelse i flere Dele, som tilkjendegav sig ved Sygdomstilfældenes ligesom sammenblandede Besskaffenhed, der havde tilfølgende, at Symptomerne af hvert enkelt sygt Organ i Særdeleshed traadte frem paa en mindre tydelig Maade eller ligesom fordunklede hinanden. Den

ondartede Feber var i Begyndelsen betændelsesagtig, men senere indfandt sig Forraadnelsestilfælde.

Haupt støtter sin Anskuelse om denne Sygdoms Forskiel fra Dvægpest især derpaa: 1) At den ved ham i Sibirien iagttagne Dvægpest yttrede sig paa en anden Maade end Sygdommen i det Jekaterinowskiske; 2) at de i en Dvægpestsot forekommende Sygdomstilfælde ere af en meer eensformig Bestaffenhed end det var Tilfældet med samme i den ondartede Feber, der hos det ene Individ langtfra viste sig som hos det andet, hvoraf det Modsatte pleier at være Tilfældet i Dvægpest; 3) Dødeligheden i den ondartede Feber omtrent som i en mild Dvægpestsot, men der kunde i hiin udrettes langt meer ved en passende Lægehjælp end i denne; 4) den ondartede Feber udviklede sig snart her snart der, og udbredte sig ikke, saaledes som Dvægpesten, i en bestemt Retning; 5) Dvægpest pleier ikke at holde sig saa længe i en Egn som det var Tilfældet med den ondartede Feber, der blev ved at herste i 6 Aar; 6) den ondartede Feber anfaldt et og samme Hoved flere Gange, hvilket Dvægpesten ikke gjør, og 7) denne er afgjort smitsom, hvorimod det om hiin var tvivlsomt.

Om jeg ogsaa for endeel anerkjender Rigtigheden af hvad Haupt anfører, kan jeg dog ikke undlade at bemærke, at han i nogle Henseender forekommer mig at give sig for megen Umage med Hensyn til Beviisførelsen for begge disse Sygdommes forskjellige Bestaffenhed. Der er endog meget, som synes at tale for, at Sygdommen ikke altid har været en saakaldt „ondartet Feber“, men Dvægpest, som muligen er forekommen

ved Siden af hiin, saaledes at nogle Hoveder lede af hiin, andre af denne. Der er saa meget mere Grund til at antage dette, som Dvægpesten ofte forekommer i den sydlige Deel af det europæiske Rusland, og mangen Gang med en saa kort Mellemtid, at den paafølgende Sot ligesom synes at være en Fortsættelse af den foregaaende; desuden strakte Haupt's ondarteede Feber sig saavel nord- som vestpaa, hvilken Gang Dvægpesten ogsaa pleier at tage, naar den udbreder sig til Nabolandskaberne fra det sydøstlige europæiske Rusland; hertil kommer endnu, at Dvægpesten den Gang, da Haupt's ondarteede Feber nærmede sig sin Ende i det Tsekatserinowskiske, ikke alene forekom i Polen, men ogsaa paa den østerrigske og preussiske Grændse imod Rusland.

Heller ikke maa der lægges for megen Bægt paa den Omstændighed, at Haupt's ondarteede Feber blev ved at herste i en Tid af 6 Aar, thi den seneste Dvægpestfot i Rusland har ogsaa herstet i flere Aar, hvor mange, er vanskeligt at angive med Sikkerhed, hvorhos endnu maa bemærkes, at Dvægpesten i forrige Aarhundrede engang blev ved at herste i 10 Aar i Holland, og at det selv hertillands ikke mangler paa Erfaringer, at den er bleven ved at herste i en usædvanlig lang Tid.

Skjøndt der i de nordlige Lande sjældnere end i de sydlige indtræffe Sygdomme blandt Dvægget, som kunne forverles med Dvægpest, hænder det sig ikke desmindre undertiden, og isaafald maa man, for ikke at fælde en urigtig Dom over deres sande Bestaaffenhed, tage Hensyn til Alt, hvad der kan bidrage til at ud-

brede Lys derover. I Anledning heraf meddeles, at Abildgaard (l. c.) har seet, at Dvæg, som lider Mangel paa Vand, eller faaer fordærvet Vand at driffe, kan faae en typhøs Tarmebetændelse, der ved første Diekast har nogen Lighed med Dvægpest. Det var i Kjøbstaden Nestved i Sjælland, at han blandt Dvæget iagttog en sliq Sygdomstilstand, og som ikke alene dræbte en betydelig Mængde Dvæg, men næsten Alt, hvad som angrebes deraf. Paa Grund af den brandige Tilstand, som hos de døde Dyr fandtes i Tarmkanalen, kaldte han Sygdommen „Tarmebrand.“

I Aaret 1842 havde Forfatteren Velilighed til at iagttage en Sygdom blandt Meieriets Køer paa Bindomovergaard, beliggende et Par Mile fra Byen Viborg, som der i Egnen begyndte at vække Frygt for at det var Dvægpest. Efterat vedkommende Dverovrighed havde gjort Indberetning derom til „den i Anledning af den almindelige Dvægsyge allernaadigst anordnede bestandige Commission“, paalagde denne mig, uopholdeligt at begiive mig til Viborg, og med den derværende Stiftamtmand aftale det Fornødne angaaende Sygdommens Undersøgelse paa Stedet og de Foranstaltninger, som det maatte være tilraadeligt at træffe, deels til Sygdommens Helbredelse, deels til Forebyggelse af dens videre Udbredelse, forsaavidt den maatte være smitsom. I Indberetningen til Commissionen var blevet meddeelt, at af 20 syge Køer vare 14 døde, 1 var endnu meget syg, og 5 i Bedring; at 15 Køer og 1 Tyr vare begyndte at blive syge, og at 54 Køer og 1 Tyr endnu vare sunde. Ved min Ankomst belob de Syges

Antal sig til 31, og blandt de tilsyneladende funde vare desuden enkelte, som begyndte at vise Tegns til Sygdom; af hine var kun 1 saa stærkt angreben, at man ei kunde gjøre sig Haab om at redde dens Liv; nogle saa befandt sig, om ogsaa haardt angrebne, langtfra i en saa betænkelig Tilstand, og de øvrige vare ei haardt medtagne.

De af Sygdommen angrebne Dyr viste Tegns til megen Svækkelse, nogle i den Grad, at de trængte til Hjælp, naar de skulle reise sig, og 1 kunde ikke holde sig paa Benene; Blikket mat, og Dinene hos enkelte rindende; nogen, men ingen stærk Feberhede; Pulsen slog fra 55—60 Slag i Minutet, og var for det meste lille; Hjerteslagene tydelige; Aandedraget kortere end sædvanlig, og skeete med urolige Næsebor og Glanker; nu og da høstes en kraftesløs, mere hæst end dumpig, Hoste, som ikke syntes at være meget smertefuld; de fleste Hoveder aad noget, og enkelte tyggede endog Drov; Gjødningen af mellemfast Bestaffenhed, og udtømmes hverken med Banstælfelighed, eller afgik paa en uvilkaarlig Maade; hos de fleste udløb en hydblade, ilde lugtende Bædste af Borsprækken; hos kun nogle saa Stykker fandtes et slimigt Flod af Næsen; Munden slimig, og blot undtagelsesviis saglende; hos enkelte fandtes i Lendeegnen en raslende Vindsvulst i Cellevævet under Huden.

Sammenlignes Maaden, hvorpaa jeg saae Sygdommen yttre sig, med den ved samme før min Ankomst forarsagede store Dødelighed, da er der Grund til at antage, at den, om den ogsaa havde udbredt sig i Flok-

fen, ei meer var saa heftig som da den begyndte at herse, paa hvilken Tid den ogsaa forløb meget hurtigere end senere. De Tilfælde, som man den Gang især havde lagt Mærke til, vare: En stor Kraftesløshed; en mat og hæs Hoste; en som oftest formindsket, men undertiden graadig Uvelyst, og formindsket, eller aldeles standsset Drøvtygning; hos enkelte Hoveder et tyndt, hvidladent Flod af Næsen, der hos eet endog var fraadende; Melkens Opbinding; længere hen i Sygdommen manglende Evne til at kunne reise sig, ligesom ogsaa til at staae, naar man søgte at faae Dyret paa Benene; hos nogle Hoveder Bindsel, hos andre et stærkt Bugløb, og blot hos eet Udslet omkring Mulen, som havde nogen Lighed med Kokopper.

Ved de døde Dyrs Aabning havde man fundet Betændelse i Luftrøieren, især Luftrørets, og Fordoielsesredskabernes Slimhinde; Lungerne vare noget mørkere end sædvanlig og fortplettede, men uden at være fastere i deres Masse end de pleie at være i sund Tilstand; Hjertet, der indeholdt et tjæreagtigt Blod, havde en mørk Farve, og hos et enkelt Creatur var det næsten sort; Nettet hist og her besat med mørke Pletter af extravaseret Blod; Bommen og Kongehætten i Reglen som i sund Tilstand, men Ladelappen noget, og Løben stærkt inflammeret, samt besat med sorte Pletter, især henimod Galdetarmen, og denne hos enkelte Stykker af en næsten brandig Bestaaffenhed, hvilket ogsaa var Tilfældet med hele den øvrige Tyndtarm hos en Ko, der havde havt et stærkt Bugløb; Karrene i Milten opfyldte med et forkladent Blod, og Slimhinden i Blæren, Bø-

ren samt Skeden hos flere betændt og fortplettet. — Ved et Par Sectioner, som jeg kun fik Leilighed til at foretage, idet Dødeligheden snart hørte aldeles op, iagttoges paa det nær, at Betændelsen intetsteds var nærved at overgaae i Brand, Forandringer af en lignende Bessaffenhed som de fornævnte. Hos en næsten fuldbaaren Kals af en under Drægtigheden død Kv fandtes ligeledes Tegn til Betændelse og extravaseret Blod i de indre Dele.

I Begyndelsen forløb Sygdommen saa hurtigt, at Døden hos nogle Creature allerede indtraadte paa 2den Dag efter dens tydelige Udbrud, hvorimod den senere, især efterat Lægehjælp var begyndt at blive anvendt, paafulgte senere, hos eet Hoved endog først paa den 20de Dag.

Det var Sygdommens store Dødelighed i den første Tid af dens Hersten og den stærke Betændelse i Løbens Slimhinde, som henimod Overgangen i Galde-tarmen var besat med sorte Pletter, der gave Anledning til, at man frygtede for, at Sygdommen var Dvægpest. Man kan vel heller ikke nægte, at den havde nogen Lighed dermed; men toges der Hensyn til, at Dvægpesten, hvis Historie man kjender nøie i en Tid af henimod 150 Aar, ingensinde har udvillet sig her-tillands paa en selvstændig Maade, og at det, hver Gang den her har raset, har kunnet lade sig eftervise, at den var Landet tilført ved Smitte; at der heller ikke var Grund til at antage, at Dvægpestsmitte kunde være bleven bragt paa nogensomhelst Maade til Bindom-overgaaerd; at det derværende Dvæg i over et halvt Aar ikke havde nydt en god Behandling, idet samme i

Slutningen af den foregaaende Sommer havde lidt Mangel paa Græs, om Efteraaret havde græsset paa en lav Mosegrund, og druffet Mosevand, samt i den paafølgende Vinter for en stor Deel havde faaet sletbjergtet Foder, og desforuden havde staaet i en kold Stald Vinteren over; at Dvæget hos Naboerne, som havde nydt en bedre Behandling, ikke viste Tegns til Sygdommen; at flere af de Tilfælde, som pleie at forekomme i Dvægpesten, enten manglede aldeles, eller kun forekom undtagelsesviis, eller i en forholdsviis ringe Grad, og at Sygdommen tog af ved en hensigtsmæssig diætetisk og curativ Behandling: Da kunde man ikke være i Tvivl om, at det ei var Dvægpest, men en typhøs Feber af det sædvanlige Slags i Forbindelse med Betændelse i Sliimbinderne, især Tarmkanalens, man havde at bestille med, og som syntes at have nogen Lighed med den Sygdom, som Abildgaard (l. c.) havde seet herske blandt Dvæget i Nestved.

Endnu maa jeg anføre, hvad Spinola meddeler (l. c.) om Dvægpestens mulige Forverling med en acut Indigestion, hvilket jeg saa meget meer troer at maatte gjøre, som Meddelelsen hidrører fra en kundskabsrig Mand, der af Autopsie kjender Dvægpesten, og kort i Forveien (i Aaret 1844) havde seet den rase i Rusland, ligesom ogsaa fordi han selv yttre, at han, forat sælde en rigtig Dom over den tvivlsomme Sygdoms sande Natur, ei kunde holde sig til dens Symptomer og Sectionens Data alene, men maatte tage Hensyn til alt andet tillige, hvad der var istand til at udbrede Lys derover. Meddelelsens Hovedindhold er følgende: I et

Brænderi, hvor Dvæget fodredes med Spol, indfandt sig nu og da om Foraaret Indigestion af en acut Bestaffenhed, som pleiede at tabe sig under Afgangen af en tynd Gjødning. Da der om Sommeren begyndte at herske Miltebrand paa forskjellige Steder, gif Indigestionen hos et enkelt Hoved over i Tarmebetændelse, og der indfandt sig hos samme tillige en Rosenhævelse i Yveret; Tarmebetændelsen tog i en kort Tid saaledes til i Hestighed, at den ved Lægemidlers Anvendelse fremkaldte løse Afgang af Gjødningen ikke alene ingen Bedring havde tilfølg, men blev til et stærkt Bugløb, under hvilket Dyret creperede paa Ade Dag efter Sygdommens Begyndelse. Om Åbningen anføres, at Indvoldene i Baglivets Hule paa det nær, at de Peierste Kjertler ei havde lidt saa meget som det pleier at være Tilfældet i Dvægpesten, vare undergaaede lignende Forandringer som hos de Creature hvilke denne Sygdom dræber; Nettet var, om ogsaa i en mindre Grad, plettet ligesom hos de dvægpesthyge Creature; Haarfarnettet i Løben og Tarmekanalens opfyldt med Blod, og Tarmekanalens Slimhinde var, hvorpaa Spino la lægger megen Vægt ved Dvægpestens Diagnose, ligesom svagt bestrøet med et Kulpulver lignende Støv; selv i Hjertet manglede det ikke paa Ecchymoser (Blodpletter), der ligeledes fandtes i Skeden.

Tredie Kapitel.

Dvægpestens Hjemstavn, Oprindelse, Udbredelse ved Smitte og den derved i Rusland foranledigede Dødelighed.

Det sydlige Rusland er Dvægpestens Hjemstavn, men i hvor stor en Udstrækning, derom hersker ikke alene Meningsforskjellighed, men det mangler endog paa al tilforladelig Kundskab derom. Af Erfaringens Bei er derimod godtgjort, at denne Sygdom kun opstaaer af sig selv hos det i Ruslands Stepper hjemmehørende Dvæg; men om det saavel skeer hos samme i de europæiske, som asiatiske Stepper, eller blot hos Dvæget i en af disse Verdensdeles Steppeegne, er endnu ikke oplyst paa en tilfredsstillende Maade; meget taler imidlertid for, at den saavel kan fremavles af sig selv hos hiint som hos dette. Holde vi os nærmest til de europæiske Stepper, og antages Uralfloden at udgjøre Grænsen mellem det sydlige europæiske og det dertil grænsende asiatiske Rusland, og vi drage en Linie omtrent fra Byen Uralsk vestpaa over Wokgaen og Donfloden til den nordlige Kyst af det Afowste Hav, da faae vi mellem denne, Uralfloden, det Caspiske Hav og de Kaukasiske Bjerge et vidtudstrakt Steppestrøg, hvor Dvægpesten sandsynlig især hører hjemme, og med en kortere eller længere Mellemtid opstaaer af sig selv, fortrinnsviis i Nærheden af de store Floder, og i Reglen efter forudgaaede Oversvømmelser, eller naar andre Calamiteter have givet Anledning til gængse Sygdommes Udvikling blandt Dvæget; men der er ogsaa Grund til at formode, at Dvægpesten kan opstaae af sig selv i andre

end disse Steppeegne, saasnart som Aarsager af en lignende Bestaaffenhed der indvirke i en usædvanlig Grad paa Dvæget; da dette imidlertid kun stæer sjældent, henhører Dvægpestens derværende selvstændige Udvikling ogsaa til Undtagelserne. Begrænsningen af Dvægpestens Hjemstavn bliver altsaa relativ; men hvor somhelst denne Sygdom er udbrudt, udbreder den sig let videre formedelst Smitte. Efter hvad Haupt har meddeelt (l. c.), maa man antage, at Dvægpesten ogsaa opstaaer af sig selv i Sibirien, paa den sydlige Grændse af det Tobolske og Tomske Gouvernement, hvor disse Gouvernementer støde op mod Kirgisernes Land eller langs med den saakaldte Kirgiselinie. Han synes endog ikke at være utilbøielig til at ville gjøre den Anskuelse gjældende, at den kun opstaaer i de derværende Stepper. I Anledning heraf ytrer han (l. c. Side 387): „Kirgisernes og Kalmukernes Stepper og Landstaberne Vesten for de Soongoriske Bjerge og Altaibjergene høre til de Egne, hvorfra Dvægpesten bringes ved Smitte til det europæiske Rusland, uden at man derfor behøver at benægte Muligheden af dens selvstændige Udvikling mere vestpaa. Fra det Tobolske trænger den ind i Gouvernementet Perm, og direkte fra Kirgisernes Steppe ind i det Drenborgske og Naboegnene, hvorfra den dernæst udbreder sig rundt omkring i det øvrige europæiske Rusland.“ Herimod kan man blandt Andet indvende, at Sammenligningen mellem de asiatiske og europæiske Folkeslag i disse Egne neppe er saa betydeligt, at Smitten saa ofte vilde blive udbredt til det sydlige europæiske

Rusland som Sygdommen her hersker, hvortil endnu kommer, at den i Europa synes at stride frem i en netop modsat Retning af den, som det maatte see, naar den af de nævnte Veie kom til Europa, thi den vilde da gaae nordfra sydester, men det Omvendte er Tilfældet. Der have desuden ingen Erfaring for, at Dvægpesten, naar den forekommer i det sydlige europæiske Rusland, stedse har hersket i nogen Tid forud i det asiatiske. Men ligesaa lidt som der er Grund til at søge Dvægpestens Hjemstavn i de asiatiske Kirgisers Stepper alene, ligesaa lidt kan man paastaae, at den kun udvikler sig i de europæiske Steppelandskaber, og ikke i de asiatiske tillige.

Historien godtgjør ogsaa, at Dvægpesten især da pleier at opstaae i sin Hjemstavn, naar de derværende Forholds temporaire Bestaendighed frembringer gængse Sygdomme blandt Menneskerne, en Omstændighed, som hjælper til at forklare dens periodiske Optraeden; men selv isaafald gjør dens samtidige Udbredelse formedelst Smitte det i Reglen umuligt at bestemme, hvor den er opstaaet af sig selv, og hvor den er bleven foranlediget ved Smitte. Det er en Selvefølge, at i en jo videre Udstrækning de Potenser have gjort sig gjeldende, som kunne frembringe Dvægpest, desmere udstrakt bliver ogsaa Strøget for dens selvstændige Udvikling. Paa Grund heraf synes endeel at tale for Rigtigheden af den Anskuelse, at jo mere Stepperne blive cultiverede, og Mennesket ved sin Kløgt modererer Naturforholdenes Indvirkning, destomere indskrænkes eller desto snevrere bliver ogsaa Strøget for dens selvstændige Udvik-

ling, der ligeledes bliver sjældnere og sjældnere i Forhold til som man saavel kommer meer nord- som vestpaa. I Ungarn synes Dvægpesten i Jordums Dage at være opstaaet af sig selv, hvilket de fleste derimod nu ikke meer antage at være Tilfældet; er saavel hiint som dette rigtigt, maa Aarsagen dertil vel nærmest søges i den Omstændighed, at Jordbrugets Fremstriden meer og meer har udslettet Steppenaturen i dette Land, og forsaavidt bortffjernet Sygdommens foranledigende Momenter.

Aarsagerne til Dvægpesten hos Steppeqvæget kunne inddeles i de prædisponerende og Leilighedsaarsagerne. Prædispositionen til Dvægpest forekommer kun hos det i Stepperne hjemmehørende Dvæg, hvorimod Leilighedsaarsagerne ikke ere bundne til noget bestemt Strog, men hvorsomhelst kunne frembringe Sygdommen hos Dvæg med Prædisposition dertil. I Stroget mellem Uralfloden o. s. v. har Dvæget, ifølge de derværende Forhold, ikke alene meest Prædisposition til at faae Dvægpest, men her virke dens Leilighedsaarsager tillige paa den meest intensive Maade; dens selvstændige Udvikling bliver derimod meer og meer tvivlsom, jo mere Stepperne, saavel nord-, som vestpaa, ved Overgangen i Landstaber af en anden Bestaffenhed, tabe det for dem eiendommelige Præg. Endog udenfor Stepperne kan Steppeqvæget, naar det udsættes for saa stærkt indgribende Leilighedsaarsager, t. Er. strengt Arbeide, besværlige Marscher, Sult og Tørst o. s. v., at en Feber af typhøs Bestaffenhed opstaaer,

formedelst Prædispositionen til at faae Dvægpest, blive angrebet af denne Sygdom.

I det sydlige Rusland mangler det ikke paa Leilighedsaarsager til Dvægpestens Frembringelse; de indeholdes f. Ex. i rigeligt Maal ikke alene i de i Sommerens Hede udtørrede Græssange, men ogsaa i disses sumpige Bestaaffenhed i Nærheden af Floderne, der, naar de om Foraaret ere traadte over Bredderne, i en paafølgende hed og tør Sommer give Anledning til Miasmers Udvikling; en vedholdende Vandmangel, som Dvægget her mangen Gang er udsat for om Sommeren; Studenes almindelige Afbenyttelse til Markarbeide og Fragtførsel baade i Hjemmet og paa lange Reiser, paa hvilke de især der ere udsatte for Lidelser, hvor de komme sammen i en stor Mængde, f. Ex. ved Perecop og Søen Elton; den lange Wei, som Dvægget drives, for at komme fra de sydsøstlige Stepper hen til de paa flere Steder i Riget, især dets sydvestlige Deel, indrettede store Dvægmarkeder; endelig ogsaa dets lange Marsch fra Stepperne til de store Byer i det nordlige og vestlige Rusland, og til de tilgrændsende vestlige Stater, især Østerrig og Preussen.

E. Riborg er en blandt de første, som har yttret, at Dvægpesten kan udvikle sig paa en selvstændig Maade hos Steppeqvægget udenfor Stepperne, og andre Forfattere have ydermere stadfæstet hans Anskuelse ved meddeelte positive Erfaringer. Herved er det blevet muligt at forklare det tidligere uforklarlige Phænomen, at der blandt en sund Flok Steppeqvæg kan opstaae Dvægpest udenfor Stepperne paa Marschen i qvægpestfrie Egne,

ligesom ogsaa nogen Tid efter dens Ankomst til Bestemmelsesstedet. Erfaringen lærer, at de Høveder, som ere blevne stærkest medtagne paa Marschen, f. Ex. ere komne til at halte, pleie at faae Sygdommen først. Man har seet Dvægpesten bryde ud 3—4 Uger efter Ankomsten til Bestemmelsesstedet, et Phænomen, der ikke staaer isoleret, idet man ogsaa hos Menneftet mangen Gang seer Typhus af det værre Slags opstaae efter overstaaede Strabadser.

For at godtgjøre Dvægpestens selvstændige Udvikling hos Steppeqvæget udenfor Stepperne, meddeler Lorinser (l. c.) blandt andet følgende Jagttagelser: I Aaret 1826 bragte Stude fra Ukraine Sygdommen til Østersøprovindserne Esthland og Liefland, og Aaret efter til Curland, og det paa en Tid, da den ikke herskede i det sydlige Rusland. I Aaret 1829 udbrød Dvægpesten i Slutningen af October Maaned blandt en Flok Steppeqvæg i Gallizien, som den 11te September næstforhen var bleven kjøbt paa Dvægmarkedet i Sadogura i Bukowina, og efter denne Tid paastodes ei at være bleven smittet. Fra Dvægmarkedet i Byen Dobromil i samme Landskab bragtes 40 Høveder af Steppeqvægracen til et neppe to Dagsreiser derfra liggende Landgods, hvor de holdtes paa en afsides liggende Mark; de viste i 42 Dage ikke mindste Tegn til Dvægpest, hvorefter den begyndte at yttre sig deriblandt. Paa et andet Sted i Bukowina brød den ud i en Flok Dvæg, der havde været opstaldet i 3 Uger til Fedning. I Schlesien og flere andre preussiske Provindser har man ogsaa seet den opstaae af sig

selv hos efter Udseendet aldeles sunde Dvægflotte, som ikke alene havde opholdt sig i 18–20 Dage i qvægpestfrie Egne, men paa Grændsen tillige havde udstaaet en længere Tids Quarantine. Efter Spínola (l.c.) er det ligeledes ingen Sjeldenhed, at man seer Dvægpest opstaae hos Steppeqvæg, der har fuldendt sin Marsch, er kommet til sit Bestemmelsessted, og allerede i nogen Tid har nydt Ro. Saaledes hørte han paa en Reise i Rusland i Aaret 1844 ofte fortælle, især i Wolhynien, at Steppeplude, som paa Markederne vare blevne indkjøbte til Fedning paa Tider, da der ikke var Tale om, at Dvægpesten herskede, ikke sjældent fik Sygdommen nogen Tid (3–4 Uger) efter Opstaldningen, og tilføier, at han heri søger Aarsagen, at den mangen Gang blot hersker paa enkelte Steder, uden at forekomme i Omegnen tillige. Foranledigedes Dvægpesten under disse Omstændigheder fra en tidligere modtagen Smitte, vilde der ikke medgaae en saa lang Tid inden dens Udbrud.

Man har udenfor Stepperne seet Dvægpest opstaae hos Dvæg, som var kommet i Berørelse med en tilsyneladende sund Flok Steppeqvæg, der heller ikke fik Sygdommen senere. Dette lader sig kun forklare derved paa en tilfredsstillende Maade, at man antager, at Steppeqvæget enten allerede havde gennemgaaet Sygdommen i Hjemmet, eller underveis, men at der endnu tilfældigviis klæbede Smitte ved samme. At forklare sig Sagen paa denne Maade, er forstaaeligt, hvorimod det er vanskeligt at begribe, at en Flok Steppeqvæg, der selv er sund, og bliver ved at være det, alene som

Følge deraf, at den skulde forpæste Luften for andet Dvæg, hos dette frembringer en Sygdom af specifit Natur, som det ikke selv har.

At der kan forekomme en saakaldt epizootisk Dvægpestconstitution i de Lande, hvor Dvægpesten udvikler sig paa en selvstændig Maade, drager Forfatteren ikke alene ei i Tvivl, men er ydermere overbevist om, at den, under særegne Omstændigheder, baade kan fremavles, og opnaae en saadan Styrke, at der kun udfordres en ubetydelig Leilighedsaarsags Indvirkning, for at der hos de Individider, som ere meest modtagelige for dens skadelige Indflydelse, opstaaer Dvægpest. Derimod kan en sliq Constitution ikke indrømmes udenfor Dvægpestens Hjemstavn; men derfor kan man ikke nægte, at Veirligets Bestaaffenhed, f. Ex. en vedholdende Hede, eller megen Regn, Kulde, Blæst o. s. v., er istand til at fremstynde Sygdommens selvstændige Udvikling hos Dvæg fra Stepperne, saavel under, som efter, en besværlig Marsch, saaledes at det til en Tid, da ugunstige Veirforhold finde Sted, lettere angribes deraf, end naar hine ere gunstige. Heller ikke er der Grund til at antage, at en særegen Luftbestaaffenhed udenfor Stepperegionerne skulde gjøre Dyret mere modtageligt for Dvægpestsmitten til en end til en anden Tid; havees der Smitte, og den optages i en frugtbar Jordbund, da fremavles Sygdommen, hvorledes endog Luftens Bestaaffenhed er. Saaledes tvivler jeg ikke om, at der paa hiin Tid, da Dvægpesten herskede i en viid Udstrækning i Rusland, og der hertilands hverken fandtes

Spor til denne, eller nogen anden gangse Dværgsygdom, ogsaa her vilde være opstaaet Dvægpest, naar man havde foretaget Indpobning med Smitte, der var bleven samlet i Rusland. Jeg er endog overbevist om, at Smitten ikke alene vilde være bleven modtagen, men at den derved fremkaldte Dvægpest var bleven endnu meer dræbende end den, som herskede i Rusland.

Dvægpestsmitten kan ikke alene udbredes ved umiddelbar og middelbar Berørelse, men ogsaa gjennem Luften; i hvor stor en Afstand dette kan skee, og hvor længe den er istand til at vedligeholde sin Propagationsevne, er umuligt at bestemme, thi saare mangfoldige Omstændigheder have saavel Indflydelse paa det ene som paa det andet. Erfaringen har stadfæstet, at Smitten især skal holde sig længe i Gruber, hvori Dvæg, creperet af Dvægpest, er blevet nedgravet; Aarsagen hertil maa vel især søges i Luftens manglende Afgang. Under 26de Mai 1821 er det derfor ogsaa her blevet forbudt, at aabne slige Gruber, og udtage Knofterne deraf.

Om man ogsaa er berettiget til at antage, at Modtageligheden for denne ligesom for andre Smitter ikke er lige stor hos alle Individier, synes Erfaringen dog at stadfæste, baade i og udenfor Stepperne, at største Delen af de Dyr, som udsættes for dens Indvirkning, pleie at faae Sygdommen; muligen at Undtagelser herfra forekomme hyppigere i Stepperne, end udenfor samme; derimod gjelder det som Regel, at de Dyr, der have gaaet Sygdommen igjennem, ligemeget om den har udvirket sig paa en selvstændig Maade, eller er bleven fremkaldt formedelst Smitte, ikke faae den igjen. Lige-

ledes lærer Erfaringen, at Afkommen af gjennemsyget Dvæg baade er mindre modtagelig for Smitten, og saaer Sygdommen i en mildere Grad, end den af Dvæg, som ikke har overstaaet samme.

Den ved den sidste Dvægpestfot i Rusland forarsagede Dødelighed kan sikkerlig anslaaes til 1 Million Dvægshoveder. Spinola (l. c.) antager ligeledes, at den sidste Dvægpestfot i Rusland har dræbt circa 1 Million Hoveder. Det supponerede Tab er endog snarere for lavt end for høit, thi der gives Gouvernementer, som høistrimeligviis have mistet over 100,000. I Bessarabien, hvor Sygdommen allerede havde raset i Aaret 1844, døde efter officielle Rapporter, der neppe angive Tabet stort nok, i Aaret 1845, fra dets Begyndelse indtil i Midten af November Maaned, 40,000 Hoveder, og Sygdommen var den Gang endnu i fuld Gang. De Tab, som fandt Sted i de andre Gouvernementer i Steppeegnene, vare neppe mindre betydelige; men desuden forekom Sygdommen rundt omkring i det øvrige Rusland udenfor Steppeegnene, hvor den overalt dræbte en stor Mængde Dvæg. Hertil kommer endnu, at Sygdommen snart hersker her snart der, og som oftest med en Mellemtid af kun nogle faa Aar. Dvægpesten er for Ruslands Vedkommende at betragte som en Landeplage.

Fjerde Kapitel.

Drægpestens geographiske Gang i Rusland og dens Udbredelse derfra til de Vester derfor liggende Lande.

Under min Reise i det Indre af Rusland i Slutningen af Aaret 1845 foresandtes Sygdommen i langt fra hinanden liggende Steder; den herskede f. Ex. i Nærheden af Moskau, i Woronesch, i Egnen af Charzkow, i Bessarabien, Podolien og Wolhynien. Hvor den ikke foresandtes, havde den været for ei lang Tid siden, om ogsaa ikke i dette, saa i det foregaaende Aar; tillige klagedes over, at den pleiede at indfinde sig med en kortere eller længere Mellemtid, for det meste af 5—6 Aar. Saaledes løb Klagen ikke alene i den østlige Deel af Riget, paa Veien fra Moskau til Ddessa, men ogsaa herfra til Rigets sydvestlige Grændse, og fra denne over Tschernigow, Kiew, Mohilew o. s. v. til St. Petersborg, hvorhos der yttredes, at Sygdommen ikke pleiede at blive saa almindelig udbredt som den var det denne Gang. Selv paa Veien mellem St. Petersborg og Moskau klagedes over dens jævnlige Hersken. I Rigets nordlige Egne var det en almindelig Mening, at Sygdommen blev dem tilført fra de sydlige, en Mening, der yttredes overalt, indtil vi kom i Stepperegionen mellem Jekaterinoslaw, Cherson og Ddessa, hvor den Anskuelse var almindelig, at Sygdommen blev ført derhen østerfra; mere vestpaa har jeg derimod hørt yttre, at Sygdommen bragtes derhen fra Ddessa, en Mening, der for endeel ogsaa gjorde sig gjeldende i Podolien og Wolhynien, men hvor og

faa Nogle meente, at de fik den tilført fra Bessarabien; i Lithauen var man derimod tilbøielig til at antage, at den blev ført derhen fra Wolhynien og Ukraine. I de Egne, hvor jeg har været, var der Ingen, der fandt sig besøiet til at indrømme Sygdommen et Hjemstavn hos sig.

Vi maae ikke give Slip paa den Anstuelse, at Dvægpesten kun udvikler sig paa en selvstændig Maade hos Steppeqvæget; at den udbreder sig fra Stepperne til det øvrige Rusland, hvorved den især følger den Retning, som Dvægdrifterne baade tage nord- og vestpaa, og at Sygdommen hvorsomhelst kan udbredes videre ved Smitte. Tages der Hensyn hertil, da taber sig Uovereensstemmelsen i Anstuelserne om, hvorfra Sygdommen tilføres de forskjellige Landskaber.

St. Petersborg, Moskau og Warschau faae deres Slagteqvæg fra Stepperegionerne, enten direkte, eller indirekte, idet samme i Forveien fedes i Brænderierne, som findes i en viid Omkreds af disse Byer. Om Sommeren og indtil Vinterens Begyndelse pleier Tilførselen fra Stepperne at skee direkte, om Vinteren og Foraaret derimod indirekte. Tilførselen til Moskau og det nordøstlige Rusland skeer især fra de sydøstlige europæiske Stepper; efter H a u p t endog fra de asiatiske; selv til St. Petersborg gaaer der Dvæg derfra; hvad der skal til denne By, passerer samme Bei som det til Moskau, indtil i Nærheden af denne By, hvor det gaaer efter St. Petersborg til, som dog skal faae sit meste Slagteqvæg fra de sydlige og sydvestlige Stepperegioner, især fra Wolhynien, Podolien, det nordlige

Bessarabien, samt den vestlige Deel af Ukraine og Sydrusland, hvilket Dvæg tilfammen paa sin Marsch nord-
 efter passerer Landeveien, der gaaer over Kiew, Mohilew o. s. v.; det opkjøbes for det meste paa Markederne i det sydvestlige Rusland. Hvad der ikke gaaer direkte deraf til St. Petersborg, opstaldes i Forveien, ikke alene i Østersøprovindserne, Lithauen o. s. v., men selv i Wolhynien til Fedning.

I Reglen opkjøbes ogsaa Steppegvæget, som gaaer til Warschau og Udlandet, paa Markederne i det sydvestlige Rusland. Hvad der føres til Warschau, gaaer næsten alttilfammen gennem Byen Wlodowa i det nordvestlige Wolhynien ind i Kongeriget Polen, hvorimod det, som føres til det Østerrigske, deels gaaer over Bojan, og det er den største Deel, deels over Radziwilow og endnu nogle andre Toldgrændsesteder, ind i Bukowina, og derfra til Gallizien; her forbliver noget deraf, men Fleertallet gaaer, deels over Karpatherne til Ungarn, og herfra til Wien o. s. v., deels til Mähren og Böhmen. Tidligere gif ogsaa meget deraf til Schlesien og nogle af de andre preussiske Landstaber; dette er nu langtfra saameget Tilfældet, hvortil Marsagen maa søges deri, at Agriculturen i Preussen har hævet sig saaledes i de senere Decennier, at det saagodtsom kan undvære Slagteqvægs Tilførsel fra Rusland, hvorimod Østerrig endnu ikke kan undvære samme. Det russiske Steppegvæg, som gaaer til Mähren og Böhmen, sælges i Reglen paa Markederne i Olmütz og Brünn, og kommer herfra rundt omkring i begge disse Landstaber. Det var ved slikt Dvæg, at

Dvægpesten i Aaret 1844 blev Mähren og Böhmen tilført, og som i disse Landstaber udbredte sig paa en saa foruroligende Maade, at Nabostaterne fandt sig foranledigede til, at gribe Forholdsregler imod dens Indtrængen, hvilket ogsaa lykkedes saa tilfredsstillende, at de Tab, som de lede, vare saagodtsom ingen.

Det russiske Steppeqvægs hyppige Indkjøb til Fodning i Brænderierne i Mähren, Böhmen o. s. v. er, under Forholdenes nærværende Bestaaffenhed, en for vort Fædreland vigtig Sag, idet vi, som Følge af, at det er let at transportere Dvæg derfra paa Jernbane til Hamborg, ere komne i nær Berørelse med Lande, hvor Dvægpesten neppe vil høre op at forekomme nu og da, saalænge der føres Dvæg fra de russiske Stepper derhen. I afvigte Foraar er der f. Ex. formedelst Kjødets høie Priis i Hamborg, foranlediget ved den stærke Dvægerport derfra til England, kommet endeel russisk Steppeqvæg, fedet i Böhmen o. s. v., til det Marked, som ugentlig afholdes flere Gange paa Schulerblatt i Altona. Herfter Dvægpesten ikke i de Landstaber, fra hvilke Steppestudene, som der ere blevne fedede, føres til Hamborg, behøver man vel ikke at nære synderlig Frygt for, at den ved disse skulde blive bragt derhen, fordi man tør antage, at Sygdommen neppe opstaaer af sig selv udenfor Stepperne hos Creature, der have været opstaldede i en saa lang Tid, at de ere blevne fede, især naar de dernæst tilbagelægge Reisen til deres videre Bestemmelse paa Jernbane. Men ikke desmindre bør man være paa sin Post, fordi Erfaringen, og det endog i den allerfæneste Tid, har lært, at

man, med Hensyn til Dvægpestens Diagnose o. s. v., ikke bør stænke de lægevidenskabelige Autoriteter i Bøhmen for megen Tillid. Der sigtes her nærmest til, at den K. K. østerrigste Protomedicus i Prag, Gubernialraad Radherny, ifølge sin Stilling, gjorde den Anstuelse gjældende, at Dvægpesten, som i 1844 var trængt østerfra ind i Bøhmen, ikke var denne Sygdom, men en Abdominaltyphus, mod hvilken, da den opstod i Landet, Sperring o. s. v. var overflødig. Bøhmen maatte bøde haardt for, at Radherny kunde sætte, og satte sin Anstuelse igjennem. Dvægpesten udbredte sig paa en foruroligende Maade, forarsagede meget betydelige Tab, og det synes, at sagkyndige Mænd i Udlandet tidligere have opfattet Sygdommens sande Beskaffenhed end Radherny, hvis falske Anstuelser senere maatte vige Plads for den sagkyndige Professor ved Veterinair-skolen i Wien Eckels Dom. Der toges nu passende Forholdsregler, og Sygdommen udryddedes i en forholdsvis kort Tid*).

*) Paa Grund af det Ovenførte, ligesom og for at andre Sygdomme, blandt hvilke den ondartede Lungesyge hos Dvæget indtager en vigtig Plads, ei skulle trænge ind i Fædrelandet paa dets sydlige Grændse mod Tydskland, hvor Sygdomme af smitsom Beskaffenhed forekomme langt hyppigere end hertilands, og hvorfra de let kunne blive os tilførte af denne Bei formedelst den livelige Dvæghandel, som finder Sted under Altonaer Jurisdiction, anseer jeg det, til hele Fædrelandets Betryggelse, for nødvendigt, at Staten der stedse lader føre et strengt Tilsyn med Dvægets Sundhedstilstand, hvilket vilde kunne ske uden Banfelighed, naar den paa Grændsen oprettede 2 Veterinair-

De meest bekjendte Dvægmarkeder i det sydvestlige Rusland, hvor der kommer en stor Mængde Dvæg sammen fra Stepperne i en viid Omkreds, afholdes i Jelisawetgrad, Balta og Berduzow. Det er især i Sommerens Begyndelse at Hovedmarkederne afholdes paa disse Steder, og som vare i flere Uger; men desuden holdes jævnligt hele Aaret igjennem mindre betydelige Dvægmarkeder, ikke alene i disse, men ogsaa i mange andre Byer, i nogle endog hver Uge, hvor Omsætningen ofte beløber sig til flere 1000 Høveder; dette er f. Ex. Tilfældet i Beltschi og Chotin i Besarabien; selv paa de i Byerne indrettede sædvanlige Ugemarkeder finder ofte en betydelig Dvæghandel Sted. Blandt Hovedmarkederne er Sommermarkedet i Balta, som afholdes i Juni Maaned, det betydeligste; Omsætningen skal der være saa stor, at det er vanskeligt at gjøre sig et Begreb derom. Spinola anfører (l. c.), at Omsætningen der skal beløbe sig indtil 500,000 Høveder og derover; men selv om den ei var saa stor, hvilket jeg isvrigt ei vil paastaae, er den dog stedsse meget betydelig.

Dvægpestens Udbredelse rundtomkring i det sydlige Rusland fremstynedes ogsaa ved den i Stepperne almindelige Varetransport formedelst Drefkjoretøier, som færdes i alle mulige Retninger, og hvilke man overalt træffer paa langveisfra. Det er især i hede og tørre Sommer, at disse Kjoretøiers hyppige Sammenkomst,

Embeder, som besattes med examinerede Dyrlæger, af hvilke den ene maatte boe i Altona, den anden paa Hertugdømmet Lauenborgs Grændse mod Mecklenborg.

f. Ex. paa Steder, hvor der vindes Salt af Havet, „Limans,“ eller Indsøer, giver Anledning til en stor Dødelighed blandt Studene, deels som en ligefrem Følge af, at de lide Mangel paa Foder og Vand, deels formedelst den derved foranledigede Dvægpest, der ikke alene udbreides videre ved Smitte paa Stedet, men ogsaa rundt omkring i Egnen, og sædvanlig i en viid Udstrækning, idet Dreffjoretsierne, som komme fra slige Steder, bringe den hen overalt i Rigets sydlige Provindsler.

Det er især ved Slagteqvægdrifterne eller de saakaldte „Gurthe,“ som gaae fra Steppeegnene til Moskau, St. Petersborg og Warschau, at Dvægpesten bringes til Rigets Landskaber udenfor Steppene. Herster Sygdommen i en Gurthe, meddeeler denne Smitten til Dvæget, med hvilket den paa en eller anden Maade kommer i Berørelse underveis, og fra det herved smittede Dvæg udbreder Pesten sig dernæst videre i Omegnen, i et snart større, snart mindre Omfang. Bliver Gurthen ved at marschere, efterat Sygdommen har begyndt at yttre sig deri, kan den udbrede Smitten paa Steder, som ligge i en ei ubetydelig Afstand fra hinanden, hvilket især da er Tilfældet, naar Driverne, saasnart de mærke mindste Tegne til Sygdommen, ved Salg søge at stille sig ved de deraf angrebne, eller for samme mistænkte Hoveder. Men om jeg ogsaa antager, at en Dvægflod, i hvilken Sygdommen har begyndt at yttre sig, ved denne Fremgangsmaade kan udbrede den i en ei ubetydelig Udstrækning, saa er jeg dog ikke af den Mening, at en sliq Flod kan udbrede den ved Smittens Meddelelse fra den ene Ende af Ri-

get til den anden, thi den gaaer efter en langt fortere Tid tilgrunde af Sygdommen, end at dette skulde kunne skee.

I Stepperne og i de til samme grændsende Naabolandskaber udbredes Dvægpesten især ved Drefjortoierne og ved de rundtomkring i det sydlige Rusland afholdte Dvægmarkeder, udenfor samme derimod ved Dvægdrifterne, der saavel gaae nord-, som vestpaa, og ved hvilke sidste den i Reglen ogsaa føres fra det sydvestlige Rusland til Udlandet, nærmest de østerrigste Stater; men heraf kan man ikke uddrage den Slutning, at Dvægpesten hører hjemme i de sydvestlige europæiske Stepper, f. Ex. i Wolhynien, Podolien, Bessarabien og Ukraine. Den Omstændighed, at Sygdommen, naar den begynder at yttre sig i disse Landskaber, i Reglen kan eftervises at have hersket tidligere mere øst- og sydpaa, og først forekommer paa de Steder, hvor Egnens eget Dvæg er kommet i Berørelse med samme fra de inficerede Egne, taler for, at den ogsaa i ovennævnte Landskaber kun opstaaer som Følge af meddeelt Smitte. Saaledes fortalte man os i en By i Nærheden af Charkow, hvor vi foresandt dvægpestsygt Dvæg, at Sygdommen var bleven bragt derhen ved et Drefjortoi Sønder fra, som havde gjort Holdt ved et Huus i den ene Ende af Byen, og der efterladt lidt Hø. Den nærmest ved boende Eiers Dvæg, som havde opsamlet det tilovers blevene Hø, var først blevet sygt, og herfra var Sygdommen lidt efter lidt bleven udbredt til alt andet Dvæg i Byen, fra dens ene Ende til

den anden. Meddelelser af et lignende Slags gjordes ogsaa paa andre Steder.

Herfter Dvægpesten i Stepperne, da pleier den at forekomme spredt rundtomkring, hvilket jeg hidleder fra dens Udbredelse ved Drefjoretoierne og Markederne, hvorimod dens Gang udenfor Stepperne danner en meer eller mindre sammenhængende Række, hvortil Aarsagen maa søges deri, at den her sædvanlig udbredes ved Dvægdrifterne, og følger den Retning, som disse tage.

Endnu maa den Erfaring anføres, at hver Gang russiske Armeer sætte sig i Marsch, pleier Dvægpesten at følge dem i Hælene, hvilket ogsaa mangen Gang skal være Tilfældet, naar store Troppesamlinger finde Sted her eller der i Riget for Dvælsens Skyld. Den russiske Armee førte den f. Ex. i den fransk-preussiske Krig i Aarene 1806 og 1807 til Ostpreussen; i Kriegen med Tyrkerne i Aarene 1828 og 1829 til Tyrkiet, og i den polske Revolution i Aaret 1830 til Polen. Den russiske Troppesamling, som i Aaret 1845 fandt Sted i Eggen af Narwa, i Gouvernementet St. Petersborg, skal ogsaa have givet Anledning til, at Dvægget der i Eggen angrebes af Dvægpest. Aarsagen hertil maa søges deri, at der ved store russiske Troppesamlinger stedse findes endeel Slagteqvæg fra Stepperne, hos hvilket Behandlingen, som det under disse Omstændigheder er udsat for, let giver Anledning til Sygdommens selvstændige Udvikling, og er denne først paafulgt, da er det neppe at undgaae, at Smitten meddeles til det i Eggen hjemmehørende Dvæg.

Hvad der her er sagt om de russiske Armeer, gjælder ogsaa om de østerrigske, naar de føre Slagtevæg fra Rusland med sig.

Femte Kapitel.

Det er vanskeligere at ubrette noget imod Dvægpesten i Rusland end i det øvrige Europa.

Mange og store ere de Vanskeligheder, som skulle bekæmpes, naar der i Rusland er Tale om, ikke alene at forebygge Dvægpestens selvstændige Udvikling, men ogsaa at sætte den allerede udbrudte Sygdoms videre Udbredelse ved Smitte Grændse. Rusland har en saa betydelig Udstrækning, og dets Befolkning er, især i de sydlige Stepper, forholdsviis saa ringe, Dvægholdet derimod saa stort, at det ikke alene er vanskeligt at ubrette noget for Dvægets Sundhedspleie i Almindelighed, men ogsaa at undertrykke deriblandt udbrudte smitsomme Sygdomme, om hvilke man desuden ofte først da kommer til Kundskab, naar de have udbredt sig i en saa viid Udstrækning, at det er umuligt at faae dem undertrykte. Det hyppige Samqvem, som finder Sted mellem Dvæget i Stepperne, bidrager ydermere til, at den engang udbrudte Sygdom let udbredes saa vidt inden en kort Tid ved Smitteens Meddelelse, at ogsaa dette lægger væsentlige Hindringer i Veien for dens Undertrykkelse.

Saaledes som Forholdene endnu ere i de sydøstlige europæiske Stepper, hvor Jordbunden ikke sjældent

er sumpig i Nærheden af Floderne, og ydermere derved bliver skadelig for Sundheden, at disse mangen Gang, men dog især om Foraaret, træde over Bredderne, lader sig for det første neppe udrette noget Synderligt til Forebyggelse af Dvægepestens selvstændige Udvikling, der ligesom hidindtil vil paafølge efter en kortere eller længere Mellemtid, men især da, naar saakaldte kosmiske og telluriske Begivenheder fremstynde samme. I hine Egne have vi desuden at bestille med Sygdommens videre Udbredelse formedelst Smitte, til hvilken vi kun have at tage Hensyn i de Egne, blandt hvis Dvæg Sydommen ikke opstaaer af sig selv. Vi kunne altsaa ikke bringe de samme Forholdsregler i Anvendelse overalt; hertil kommer endnu, at vi ikke vide, hvor Grændsen er mellem Egnene for Sygdommens selvstændige Udvikling og dens Udbredelse ved Smitte alene.

At foretage Indskrænkninger med Drekjøretøjerne, som bruges overalt i det sydlige Rusland, vilde baade bidrage til Forebyggelse af Dvægepestens selvstændige Udvikling, og til at sætte dens Udbredelse ved Smitte Grændse, men de hermed forbundne Vanskeligheder ville blive meget store, thi de ere i Brug fra den østerrigste Grændse indtil Floden Ural, og nordpaa afbenyttes de i de østlige Landskaber fra det Sorte Hav indtil Woronesch, og vestpaa indtil den nordlige Grændse af Wolhynien. Overalt i de blandt disse Egne, som jeg har bereist, træffer man ikke enkeltviis, men paa Hundreder, mangen Gang endog Tusinder Drekjøretøjer, det sidste især paa Steder, hvor de bringe Fragt-

gods hen, og igjen befragtes. Tages Hensyn til, at jeg ikke har været paa de Steder, hvor Drekjøretoier-
nes Sammenkomst netop er størst, f. Ex. ved Perecop,
Søen Elton og „Limans“ ved det Sorte Hav, troer
jeg ikke, at deres Antal anslaaes for høit, naar det
ansættes til en Million. Drekjøretoiernes Afbenyttelse
i det sydlige Rusland er national, og er en ligefrem
Følge af de ubetydelige Omkostninger, som ikke alene
Studenæs Forpleining i Stepperne forarsager i Sam-
menligning med Hestenes, men ogsaa den Levemaade,
hvilken Folket der for en stor Deel endnu forer.

Dvægets talrige Sammenkomster paa Markederne
o. s. v. lade sig ikke alene ei forebygge, men det vil selv
være forbundet med meget store, om ikke uoverkomme-
lige Banfæligheder, at sætte dem under en saadan Con-
trol, at de hverken affæd komme Dvægpest, eller udbrede
den videre.

At de nordenfor Stepperne liggende udstrakte Land-
skaber, som for endeel ere af en frugtbar Bæffæfshed,
ei kunne forsyne Byerne Moskau, St. Petersborg og
Warschau med det fornødne Slagteqvæg, lægger og-
saa store Hindringer i Veien for Dvægpestens Under-
trykkelse i Rusland, og ifkun da først, naar de nær-
mest ved disse Byer liggende Landskaber komme*) saa

*) Sammenlignes hermed Dvægportene fra Hertugdømmerne
Slesvig og Holsteen og fra Sylland, og som, uden at tage
Hensyn til, at ogsaa Kjøbenhavn for største Deel forsynes
med Slagteqvæg fra Sylland, aarlig andrager over 30,000
fuldvoxne Høveder, da kommer man til et for vort Fædre-
land ualmindelig gunstigt Resultat, thi om ovennævnte

vidt, at de kunne forsyne hine med det fornødne Slagteqvæg, vil Dvægpestens jævnlige Herffen udenfor Stepperne høre op. Men hvor lang en Tid der vil hengaae, inden dette skeer, lader sig ikke forud bestemme, og rimeligviis varer det endnu længe, før der i saa Henseende gaae kjendelige Forandringer til det Bedre for sig.

Blandt Hindringerne, man ogsaa har at kæmpe med i Anledning af Dvægpestens Undertrykkelse i Rusland, indtager den Anskuelse hos Almuen, at dens Herffen er en Herrens Straf, hvorimod der ikke udrettes noget ved menneskelig Hjælp, en ei uvigtig Plads. Heraf følger, at man saavel har ondt ved at faae Bedkommende til at foretage noget til dens Forebyggelse, som at anvende Hjælp imod den udbrudte Sygdom, paa hvilket sidste jeg dog lægger langt mindre Vægt end paa det første, thi ved Lægemidler udrettes i Reglen Intet, og ialtsald kun saare Lidt, hvortil endnu kommer, at man ved dens Behandling giver Smitten Feilighed til at udbrede sig. Til Beviis for, at Almuen troer at kunne udrette meer ved Religionens, end Lægernes Hjælp, vil jeg blot anføre, at den ikke indskrænker sig til at anraabe en eller anden Helgen om Dvæggets Beskyttelse imod Sygdommen, og at anbringe Amuletter paa Creaturene, men at den i samme Viemed endog lader de Geistlige (Poperne) besprænge

russiske Byer ogsaa skulle behøve 300,000 Stykker Slagteqvæg om Aaret, maatte de, i Sammenligning hermed, let kunne forskaffe sig dem fra Egnene udenfor Stepperne.

samme med Vievand o. s. v. Undertiden udbredes Sygdommen ydermere herved, saavel naar Poperne gaae fra Stald til Stald, som især da, naar en Egns Dvæg, baade det sunde og syge, drives sammen paa et Sted, for at velsignes og besprænges med Vievand; i første Tilfælde udbrede Poperne Smitten, i det andet smitter derimod Dvæget hinanden indbyrdes.

Almuens hyppige Mistillid til og Frygt for Embedsmændene er ligeledes mangen Gang til Hinder for, at man, selv med den bedste Villie, udretter noget, det være sig med Hensyn til Sygdommens Forebyggelse, eller Helbredelse. Seer Almuen en Mand i Uniform, da vil Tanken, at det ikke er Hensigten at hjælpe, men at der skal ydes Noget, gjerne gjøre sig gjældende. Om det sidste ogsaa skeer undertiden, kan jeg dog ikke undlade at yttre, at det mangen Gang har glædet mig at være Vidne til den Omhu, som Embedsmændene lagde for Dagen ved Undersøgelsen af denne for Folket saa vigtige Sag.

Det russiske Rige har en saa stor Udstrækning, at det medfører betydelige Vanskeligheder, at forsyne det overalt med det fornødne Antal Dyrlæger, hvilket, ved Veterinairstolernes nærværende indskrænkede Antal, endog er en Umulighed. Følgen heraf er, at der gives Gouvernementer, i hvilke kun findes een i Statens Tjeneste ansat Dyrlæge. Selv om der fandtes een i hver Kreds, vilde deres Antal endnu være saa indskrænket, at de som oftest ei kunne overkomme, hvad der, og navnlig med Hensyn til Dvægpesten, maa udføres.

Sjette Kapitel.

Hvortil der især maa tages Hensyn i Rusland, for under de forskjellige Omstændigheder, baade direkte og indirekte, at modarbejde Dvægpestens selvstændige Udvikling og almindelige Udbredelse ved Smitte.

Da Dvægpesten kun opstaaer af sig selv hos Steppeqvæget, muligen endog blot hos det i det sydøstlige Rusland, og alene udbredes ved Smitte blandt Dvæget i Landets andre Egne, maa man, for at kunne sætte dens Udelæggelser overalt i Riget Grændse, i de forskjellige Egne gaae frem paa en for hver Egn isærdeleshed passende Maade.

Er Dvægpesten bleven henført ved Smitte til Egne, hvor dens selvstændige Udvikling ikke finder Sted (eller den forekommer udenfor Stepperne), da maa den undertrykkes og dens videre Udbredelse forebygges ved Hjælp af de samme Forholdsregler, som bringes i Anvendelse i Landene udenfor Rusland. Affondring, Hjælsugning, Spærring og Desinfection ere Hovedmidlerne, der bør anvendes med en saadan Strengthed, at Hensigten ei forfeiles. Men Opmærksomheden maa især være henvendt paa at forebygge, at Sygdommen bliver bragt derhen. Er Rusland nogensinde saa lykkelig at faae Jernbaner, paa hvilke Slagteqvæget kan transporteres fra Stepperne til de nordenfor disse liggende vidtudskaarne Landstaber, da vil man, foruden at det ogsaa i andre Henseender kommer til at høste store Fordele deraf, i disse langtfra saa ofte faae med Dvægpest at bestille som det nu er Tilfældet. Isaafald vil

den heller ikke, ved en mulig Tilførsel formedelst Dvæg fra Steppeegnene, nogensinde blive til en saa almindelig Landeplage, som den f. Ex. har været i de senere Aar. Denne Maade at transportere Slagteqvæget paa vilde bidrage meget mere til Forebyggelse af Dvægpestens almindelige Udbredelse end Quarantaineanstalters Indretning og Dvægflokkenes (Gurthernes) Estersyn i Gouvernementsbyerne og Kredsstæderne. Imod Quarantaineanstalterne kan man indvende, at de lægge svære Baand paa Handelen, foraarsage store Omkostninger, og alligevel ei ere tilforladelige, deels fordi Sygdommen kan bryde ud efter afholdt Quarantaine, under Marschens Fortsættelse, deels ogsaa fordi man ei med Sikkerhed kan angive Tiden, i hvilken Dvægpesten kan opstaae, efterat Flokken har gjort Holdt. Hertil kommer endnu, at man med Foie kan spørge, hvor Quarantaineanstalterne skulle være, thi efter Nogle indtager Sygdommens Hjem en videre, efter Andre, en snevrere Udstrækning. Dvægflokkenes jævnlige Estersyn undervejs er endnu mindre tilforladelig, end at lade dem holde Quarantaine en Tidlang, thi ikke at tale om, at Estersynet i og for sig ikke yder nogen tilstrækkelig Sikkerhed, idet Dvægpesten let oversees inden dens tydelige Udbrud, især naar Estersynet steer paa en overfladelig Maade, kan Dvæget, naar det eftersees, gjerne være smittet, uden endnu at vise Tegn til Sygdommen, som først bryder ud senere; dets Usikkerhed forøges ydermere ved de mange Bedragerier, som Vedkommende kunne bringe i Anvendelse, for at omgaae Lovene, og hvilke uredelige Embedsmænd, der skulle overholde

samme, have Feilighed til at begaae. Der lægges derfor, om Quarantaineanstalterne og Flokkes jævnlige Eftersyn under Marschen ogsaa ikke fordommes, saalænge de ei erstattes af noget Bedre, ingen synderlig Bægt paa den Nytte, som de yde.

Hvad der fortjener Ubefaling udenfor Stepperegionerne, kan iffun anvendes med Modificationer i Steppeegnene. Men om der end gives Steppelandsskaber, hos hvis Dvæg Sygdommen formeentlig ei opstaaer uden ved Smitte, vil man dog, indtil Rigtigheden heraf konstateres, være nødsaget til, ogsaa at ansee disse for dens mulige Hjemstavn, og har her at bringe de samme Forholdsregler i Anvendelse, som hvor dens selvstændige Udvikling synes at være utvivlsom. Allerførst maatte man, saavidt Omstændighederne tillade det, forsøge at bortrydde de blandt Dvægpestens Anledninger, som formeentlig ere de værste. Der sigtes her nærmest til, at Staten drager Omsorg for, at det ikke mangler paa de Steder, hvor en stor Mængde Dvæg kommer sammen, paa det for samme fornødne Foder og paa godt Vand i tilstrækkelig Mængde, hvorhos tillige drages Omsorg for, at der ei presses saa mange Dyr sammen i et lille Rum, at Luften derved staaer fare for at blive forpestet.

Staten maatte ligeledes lade sig det være magtpaaliggende saavidt muligt, — thi her er Tale om de russiske Stepper, og ikke om veldyrkede Landskaber, — at Bedkommende tilholdtes at skænke de blandt Vandløbene, som i tørre Sommerer gjerne ville udtørres, al mulig Opmærksomhed, for at de steds kunde afgive det for-

nødne Vand til Drikke for Dvæget. Den maatte ligeledes søge at indskrænke Bækkenes, Aærnes, Strømmenes og Flodernes jævnlige Dverfvømmelser, og drage Omhu for, at de sumpige Jorder opdyrkedes.

Blandt Forebyggelsesmidlerne til Dvægpestens selvstændige Udvikling og dens Udbredelse baade rundt omkring i Stepperne og i de tilgrændsende Landstaber, indtager Dreksjoretsoiernes Ombytning med Hestefjøretøier sikkerlig den første Plads. Om Jværksættelsen deraf ogsaa støder paa store Vanskeligheder, maa den dog hyerken ansees for umulig, eller betragtes som skadelig for Staten, thi de tydske Colonister i Ruslands Stepper færdes udenfor deres Hjem i Reglen med Heste, og de ville vel neppe gjøre det, naar de ikke ansaae det for at svare til Hensigten. Men foretages der i saa Henseende Noget fra Statens Side, da maa det, efter min Anskuelse, skee af Dplysningens Veie og ved Opmuntringer, og derimod ikke ved Tvang.

Dplysningens Fremme i Almindelighed og Kundskabers Udbredelse i Særdeleshed, ikke alene om Dvægets hensigtsmæssige Behandling i sund Tilstand, men ogsaa om den for Landet fordærvelige Dvægpest, baade med Hensyn til Forebyggelse af dens selvstændige Udvikling, og videre Udbredelse ved Smitte, udgjøre ligeledes vigtige Led i Rækken af Midlerne, som fortjene at blive bragte i Anvendelse, selv om de heldige Følger deraf kun ville spores efter en længere Tid, endog først efter Menneftaalderne. Det fortjener derfor den varmeste anbefaling, at der i det russiske Sprog udgives et lille populært Skrift om Dvægpesten, hvilket maatte udbre-

des overalt i Riget, og hvoraf de Geistlige paa Landet ogsaa burde have Exemplarer; hvilke det desforuden maatte paalægges, ogsaa med Hensyn hertil at udbrede Rundskaber blandt Almuen.

Om man ogsaa ikke kan tillægge de qvægpestsyge Creatures Ijhelslagning i de Landskaber, i hvilke Dvægpestens selvstændige Udvikling finder Sted, samme Nytte som udenfor Stepperne, holder jeg det alligevel for rigtigst, ogsaa der at bringe den i Anvendelse, hvorsomhelst end Sygdommen viser sig. De Creature, som faae Sygdommen, ligemeget paa hvad Maade, maatte uopholdelig dræbes, hele Flokken, i hvilken Sygdommen har begyndt at yttre sig, erklæres for og behandles som mistænkt, saaledes at den en Tid lang holdtes isoleret, og Desinfection foretages med den størst mulige Noisagtighed. De døde og dræbte Creature maatte snarest muligt begraves med Hud og Haar, og hvor Nedgravning er vanskelig, brændes de, hvilket i Stepperne ei er vanskeligt at udføre ved Hjælp af de mange der forekommende stivstenglede Planter, som pleie at gaae under Navn af „Burrian.“ Det Tab, som det syge Dvægs uopholdelige Ijhelslagning kommer til at forarsage strax ved Sygdommens Udbrud i Flokken, bliver ei meget større, end naar det ikke skeer, idet alle de først angrebne Hoveder pleie at crepere. Var det muligt at sætte en Dvægassurances i Forbindelse med en lovbesaet Ijhelslagning, vilde det ydermere sikkre dennes heldige Følger.

Blandt Midlerne, der i Stepperne ikke alene ville bidrage til at indskrænke Sygdommens Opstaaen af sig

selv og formindste den derved foranledigede Dødelighed, men hvorved Landskaberne udenfor Stepperne tillige ville blive beskyttede derimod, fortjener ogsaa Bærindpodning at nævnes, og indtager muligen den første Plads; men ogsaa her lægger den manglende Kundskab om Grændserne for Sygdommens selvstændige Udvikling Banskkeligheder i Veien. Nøiagtige Undersøgelser, anstillede i en længere Tid af kundskabsrige Mænd i vedkommende Egne, og ved hvilke der især maatte lægges Vægt paa alle de historiske Oplysninger, man var istand til at forstaae sig om Dvægpestens tidligere geographiske Gang og Udbredelse i disse Egne, maatte for det første tjene til Rettesnor for Bestemmelsen af de Egne, hvor Inoculation var at foretage. Man vilde herved komme til en nogenlunde tilforladelig Kundskab, om det ogsaa var nødvendigt at indpode Dvæget i Wolhynien, Podolien og Bessarabien, samt hvorvidt Indpodningen var at udstrække nordpaa mellem Ukraine og Uralfloden.

Dvægpestens foreslaaede Indpodning i dens Hjemstavn er ikke noget Nyt; thi den med Sygdommen fortrolige C. Viborg har allerede i Aaret 1813 anbefalet en aarlig Bærindpodning paa Kalve i Stepperne, baade for at formindste Tabet af den ved Dvægpesten forarsagede Dødelighed, og for at sikkre Udlandet imod dens jævnlige Tilførelse ved Smitte. Det hverken er, eller kan være min Hensigt, her at gaae ind paa en nærmere Bestemmelse af, hvorledes Dvægpestens Indpodning er at iværksætte i de sydeuropæiske Stepper, eller under hvilke Omstændigheder, samt paa hvad Maade den er at udføre; blot saameget, at der

i vedkommende Egne burde indrettes Forsøgs-Indpodnings-Anstalter, for der at gjøre Jagtagelser og samle Erfaringer, før der fra Statens Side i saa Henseende træffes almindelige Iorbefalede Foranstaltninger. Dette er saameget mere nødvendigt, som ikke Alle tillægge Indpodningen en formildende Indsydelse paa Sygdommen, og der desuden, selv om den fortjener at blive bragt i Anvendelse overalt i Stepperne, under Forsøgenes Anstillelse læres meget, som senere kan komme Landet tilgode. I en jo yngre Alder Indpodningen foretages, desto bedre er det. Senere maatte intet Dyr enten komme udenfor Steppeegnene, eller i disse afbenyttes for Drefjoretoierne, med mindre det tidligere havde gaaet Sygdommen igjennem formedelst Indpodning. Med Hensyn til Maaden, hvorpaa Indpodningen iværksættes, troer jeg blot at maatte henlede Opmærksomheden paa, at det, i Analogie med Faarekopernes paafaldende Formildelse ved Indpodning paa Dreene, var ønskeligt, at man ogsaa forsøgte at indpode Dvægpesten paa dette Sted.

Man kan vel ikke nægte, at de med den aarlige Fortsættelse af en almindelig Indpodning forbundne Omkostninger ville blive betydelige; men tages der Hensyn til, saavel den Mængde Dvæg, som med en kortere eller længere Mellemtid creperer af Sygdommen i Stepperne, som ogsaa til de meget betydelige Dvægtab, hvilke den forarsager rundtomkring i det øvrige Rusland, der ikke alene virke hemmende paa Dvægavlens Opkomst i hele Riget, men ogsaa lægge væsentlige Hindringer i Veien for et godt Agerbrug, da er der til-

stræffelig Grund for Staten til, ei at undslaae sig for endog store Dpoffrelser, selv om de i Førstningen skulle andrage Millioner. De herpaa anvendte Penge ville høiftrimeligviis bære gode Renter for Ruslands eget Vedkommende, og desuden i Fremtiden sikke de tilgrændsende Stater mod at faae Dvægpesten tilført fra Rusland. Om det sidste ogsaa synes at være Rusland uvedkommende, er det dog ei Tilfældet, thi maae Raaboeslaterne stedse nære Frygt for, at faae Sygdommen tilført med Dvæg derfra, vil den Tid ikke udeblive, at de søge at hjælpe sig selv, og ikke meer tillade Importen af russisk Dvæg.

Man maatte ogsaa være betænkt paa at afhjælpe den Mangel, som findes paa Dyrlæger i Rusland, ved gode Veterinairskolers Indretning rundt omkring i Riget, af hvilke nogle burde indrettes paa Steder, hvor der haves Leilighed til at gjøre Jagttagelser og samle Erfaringer, som kunne udbrede Lys over Dvægpesten. Men før de Steder angives, hvor det synes at være passende at indrette Veterinairskoler, kan jeg ikke undlade at bemærke, at der i Rusland burde indrettes en høiere Veterinairskole eller et Veterinair-Academie, hvor de Mænd, som senere skulle være Lærere ved Veterinairskolerne rundt omkring i Landet, kunne uddannes dertil. Det er en Selvfølge, at denne Stiftelse, for sin Vigtigheds Skyld, maatte have en udmærket Lærerbesætning. At man skulde kunne finde duelige Lærere nok dertil i Rusland, er neppe at vente; de manglende maatte inddrages fra Udlandet; men her møder den Omstændighed, at de ikke kunne virke strax med sand

Nytte i deres Stilling, naar de ei kunne gjøre sig forstaaelige for Almuen. Var dette ei Tilfældet, vilde Moskau egne sig til et Veterinair-Academies Indretning for Rusland; men ifølge det Anførte foretrækker jeg at indrette det i Dorpat, hvor Omgangs sproget er tydsk, hvilket de indkaldte Lærere rimeligviis kunne tale alletilsammen. Herved kan gjøres den Bemærkning, at det ikke er vanskeligere for Udlændingerne at lære russisk, end for Russerne at lære tydsk. Dette indrømmes, men kun for endeel, thi Russerne lære meget lettere andre Sprog end Udlændingerne lære russisk, et Sprog, som er vanskeligt at gjøre sig fortrolig med; desuden ville de Russerne, som besøge Academiets, for at uddannes til Lærere, uidentvivel være i Besiddelse af saa megen almindelig Dannelse, at de ikke alene kunne forstaae tydske, men ogsaa franske Foredrag, om saadanne undtagelsesviis skulle blive holdte. Disse Mænds Uddannelse i Veterinairfaget maatte ikke indskrænke sig til den for Dyrlæger i Almindelighed nødvendige theoretiske og praktiske Underviisning, men burde indbefatte et, til deres fremtidige Stilling svarende, høiere Veterinairstudium. Skete dette, da vilde det efter nogen Tid ikke mangle paa Mænd i Rusland, der kunne ansættes som Lærere ved Veterinair-skolerne rundt omkring i Landet, ved de agronomiske Lærestatter i de dem vedkommende Fag, som Gouvernementsdyrlæger og i alle de veterinaire Embeder, som udfordre en høiere Uddannelse i Veterinairvidensskaben.

Anstalter til Dyrlægers Dannelse i Almindelighed maatte, for saa vidt jeg kjender til Rusland, have i

St. Petersborg, Moskau, Kasan, Drenburg, Astrachan, Nowo-Tscherkassk, Charkow, Akierman, Kiew, Warschau og Wilna, blandt hvilke Byer der gives nogle, som allerede have Veterinair-skoler. Blev denne Indretning truffen, eller en anden, men i en lignende Aand, da var der allerede gjort et stort Skridt fremad, og meget, hvorom man nu svæver i Uvisshed om Dvægpesten, vilde snart blive oplyst, og de saaledes vundne Resultater kunne tjene til Rettesnor med Hensyn til, hvad der senere var at gjøre. De Dpoffrelser, som Rusland allerede gjør, for at fremme Veterinairstudiet, og den forholdsvis gode Stilling, som det har givet de i Statens Tjeneste ansatte Dyrlæger, berettiger til at antage, at det ikke vil undslaae sig for at gjøre endnu flere, naar der muligen derved kunde sættes Dvægpestens Ddelæggelser Grændse.

Idet jeg slutter denne Afhandling, kan jeg i det Hele ikke undlade at yttre det Ønske: „Gid den russiske Regjering snart maatte vide at træffe saadanne Foranstaltninger, at Rusland hverken selv meer hærjedes af Dvægpest, eller stedse truede med, derved at blive fordærvelig for det øvrige Europa.“